

אסופת חומרים ללימוד ולדיון סביב נושא השמיטה בישראל של המאה ה-21

לשימוש פנימי בלבד

תוכן עניינים

מקורות

- 3.....השמיטה במקרא.....
- 4.....קטעי הלכה ואגדה.....
- 6.....קטעי שירה והגות.....

דפי לימוד

- 10.....שמיטת כספים - מה לוקחים אתנו.....
- 11.....שמיטה ישראלית - מחזון למעשה.....
- 13.....שרים שמיטה.....
- 17.....לימוד מסכת שביעית.....
- 22.....מדרש יונת'.....
- 24.....יסודות השמיטה ושאלת יישומם היום.....
- 26.....שנת השמיטה והאביונים הנטושים בצד הדרך.....

פעילויות

- 28.....שנת שמיטה - תכנית חינוכית וחוייתית לבני נוער.....
- 30.....שמוטי ואדם- פעילות לילדים.....
- 32.....קרבה שנת השבע.....
- 32.....לקראת שמיטה ישראלית.....
- 35.....כל אחד והשמיטה שלו.....

מאמרים

- 37.....תנוח, תחלק, תניח.....
- 39.....מה עניין שמיטה?.....
- 41.....מה עניין שמיטה אצל צרכנות?.....
- 43.....שמיטה ישראלית - מוציאים את השמיטה מהמטבח.....
- 44.....התשובה למחאת הקוטג'.....
- 46.....נשים כותבות שמיטה.....

שמות פרק כג, ו-יט [שמיטת קרקעות]

(ו) לא תטה משפט אבייך בריבו: (ז) מדבר שקר תרחק ונקי וצדיק אל תהרג כי לא אצדיק רשע: (ח) וחסד לא תקח כי השחד יעור פקחים ויסלף דברי צדיקים: (ט) וגר לא תלחץ ואתם ידעתם את גפש הגר כי גרים הייתם בארץ מצרים: (י) ושש שנים תזרע את ארצך ואספת את תבואתה: (יא) והשביעת תשמטנה ונטשתה ואכלו אביי עמך ויתרם תאכל חית השדה כן תעשה לזיתך: (יב) שש שנים ימים תעשה מעשיך וביום השביעי תשבת למען ינוח שורך וחרמך וינפש בן אמתך והגר: (יג) ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו ושם אלהים אחרים לא תזכירו לא ישמע על פיך: (יד) שלש רגלים תחג לי בשנה: (טו) את חג המצות תשמר שבעת ימים תאכל מצות כאשר צויתך ולמועד חדש האביב כי בו יצאת ממצרים ולא יראו פני ריכם: (טז) וחסד הקציר בכורי מעשיך אשר תזרע בשדה וחסד האסוף בצאת השנה באסוף את מעשיך מן השדה: (יז) שלש פעמים בשנה יראה כל וכורן אל פני האדון ה': (יח) לא תזבח על חמץ דם זבחי ולא ילין חלב חגי עד בקר: (יט) ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה' אלהיך לא תבשל גדי בחלב אמו:

ויקרא כ"ה, פס' א-יג [שמיטה ויובל]

(א) וידבר ה' אל משה בהר סיני לאמר: (ב) דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם כי תבאו אל הארץ אשר אני נתן לכם ושבתה הארץ שבת לה: (ג) שש שנים תזרע שדך ושש שנים שבתו יהיה לארץ שבת לה שדך לא תזרע (ד) ובשנה השביעית שבת שבתו יהיה לארץ שבת לה שדך לא תזרע וכרמך לא תזמר: (ה) את ספיו קצירך לא תקצור ואת ענבי גיזך לא תבצר שנת שבתו יהיה לארץ: (ו) והיתה שבת הארץ לכם לאכלה לך ולעבדך ולאמתך ולשכירך ולחושבך הגרים עמך: (ז) ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכל: ס... [יובל] (ח) וספרת לך שבע שבתות שנים שבע שנים שבע פעמים והיו לך ימי שבע שבתות השנים תשע וארבעים שנה: (ט) והעברת שופר תרועה בחדש השביעי בעשור לחדש ביום הכפרים תעבירו שופר בכל ארצכם: (י) וקדשתם את שנת החמשים שנה וקראתם דרוך בארץ לכל ישרייה יובל הוא תהיה לכם ושבתם איש אל אחוזתו ואיש אל משפחתו תשבו: (יא) יובל הוא שנת החמשים שנה תהיה לכם לא תזרעו ולא תקצרו את ספיחיה ולא תבצרו את זריתה: (יב) כי יובל הוא קדש תהיה לכם מן השדה תאכלו את תבואתה: (יג) בשנת היובל הזאת תשבו איש אל אחוזתו:

דברים פרק יד-טו [שמיטת כספים]

(כח) מקצה שלש שנים תוציא את כל מעשר תבואתך בשנה ההוא והנחת בשעריך: (כט) ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך והגר והיתום והאלמנה אשר בשעריך ואכלו ושבעו למען יברכך ה' אלהיך בכל מעשה ידך אשר תעשה: ס

דברים פרק טו

(א) מקץ שבע שנים תעשה שמיטה: (ב) וזה דבר השמיטה שמוט כל בעל משה ידו אשר ישא ברעהו לא יגש את רעהו ואת אחיו כי קרא שמיטה לה: (ג) את הנכרי תגש ואשר יהיה לך את אחיך תשמט ידך: (ד) אפס כי לא יהיה בך אביון כי בך יברכך ה' בארץ אשר ה' אלהיך נתן לך נחלה לרשתה: (ה) רק אם שמוע תשמע בקול ה' אלהיך לשמור לעשות את כל המצוה הזאת אשר אנכי מצוה היום: (ו) כי ה' אלהיך ברכך באשר דבר לך והעבטת גוים רבים ואתה לא תעבט ומשלת בגוים רבים וכן לא ימשלו: ס (ז) כי יהיה בך אביון מאחד אחיך באחד שעריך בארצך אשר ה' אלהיך נתן לך לא תאמץ את לבבך ולא תקפץ את ידך מאחין האביון: (ח) כי פתח תפתח את ידך לו והעבט תעביטנו די מחסרו אשר יחסר לו: (ט) השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר קרבה שנת השבע שנת השמיטה ורעה עיניך באחין האביון ולא תתן לו וקרא עליך אל ה' והיה בך חסא: (י) ונתן תתן לו ולא ירע לבבך בתתן לו כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלהיך בכל מעשך ובכל משלח ידך: (יא) כי לא יחדל אביון מקרב הארץ על פן אנכי מצוה לאמר פתח תפתח את ידך לאחין לענין ולאביון בארצך: ס (יב) כי יפטר לך אחיך העברי או העבריה ועבדך שש שנים ובשנה השביעית תשלחנו חפשי מעמך: (יג) וכי תשלחנו חפשי מעמך לא תשלחנו ריקם: (יד) העניק תעניק לו מצאנך ומגורך ומיקבך אשר ברכך ה' אלהיך תתן לו: (טו) וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויפדך ה' אלהיך על פן אנכי מצוה את הדבר הזה היום: (טז) והיה כי יאמר אליך לא אצא מעמך כי אהבך ואת ביתך כי טוב לו עמך: (יז) ולקחת את המרצע ונתתה באזנו ובדלת והיה לך עבד עולם ואף לאמתך תעשה פן: (יח) לא יקשה בעיניך בשלחן אתו חפשי מעמך כי משנה שכר שכיר עבדך שש שנים וברכך יקנך אלהיך בכל אשר תעשה: פ

דברים, פרק לא, ט-יג [הקהל]

ויכתב משה את-התורה הזאת ויתנה אל-הכהנים בני לוי הנשאים את-ארון ברית יהוה ואל-כל-זקני ישראל. ויצו משה אותם לאמר, מקץ שבע שנים, במעד שנת השמיטה, בחג הסוכות בבוא כל-ישראל לראות את-פני יהוה אלהיך במקום אשר יבחר, תקרא את-התורה הזאת נגד כל-ישראל באזניהם. הקהל את-העם, האנשים והנשים והטף וגרך אשר בשעריך, למען ישמעו ולמען ילמדו ויראו את-יהוה אלהיכם ושמרו לעשות את-כל-דברי התורה הזאת. ובגיהם אשר לא-ידעו ישמעו ולמדו, ליראה את-יהוה אלהיכם כל-המים אשר אתם חיים על-האדמה אשר אתם עברים את-הירדן שמה לרשתה.

(שאלת הנראות הציבורית)

משנה, מסכת שביעית, פרק ד, משנה א

בראשונה היו אומרים מלקט אדם עצים ואבנים ועשבים מתוך שלו כדרך שהוא מלקט מתוך של חבריו - את הגס הגס רק את האבנים והעצים הגדולים, כי זהו ליקוט לצורך האבנים ולא לצורך תיקון השדה

משרבו עוברי עבירה שלקטו גם את האבנים הקטנות כדי לתקן אדמת השדה התקינו שיהיה זה מלקט מתוך של זה וזה מלקט מתוך של זה שלא בטובה כל אדם מלקט משדה שכנו, ללא הסכם ואין צריך לומר שיקצץ להם מזונות: וודאי שאסור לו לספק מזון למסקלים והמנכשים בשדהו

תלמוד ירושלמי, מסכת שביעית, פרק ד, א

רבי עקיבא עבר בשמיטה, - (לראות אם שומרים על השמיטה) חמא חד איזמר כרמא - (ראה אחד זומר את כרמו) אמר ליה ולית אסור? - (שאל אותו ר' עקיבא וכי אין הדבר אסור) אמר ליה אנא לעקלין - (אני רוצה את הזמורות לעשיית סלים, ולא לזמירת הגפן) אמר ליה הלב יודע אם לעקל אם לעקלקלות

פרקי אבות ה, יג

אַרְבַּע מִדּוֹת בְּאָדָם. הָאוֹמֵר שְׁלִי שְׁלִי וְשֶׁלְךָ שֶׁלְךָ - זוֹ מִדָּה בִּינּוּנִית. וַיֵּשׁ אֲוֹמְרִים, זוֹ מִדַּת סְדוּם. שְׁלִי שֶׁלְךָ וְשֶׁלְךָ שְׁלִי - עִם הָאֲרָץ. שְׁלִי שֶׁלְךָ וְשֶׁלְךָ שֶׁלְךָ - חֲסִיד. שְׁלִי שְׁלִי וְשֶׁלְךָ שְׁלִי - רָשָׁע:

פרקי אבות יב

גְּלוּת בָּאָה לְעוֹלָם עַל עוֹבְדֵי עֲבוֹדַת זָרָה, וְעַל גְּלוּי עֲרִיּוֹת, וְעַל שְׁפִיכוֹת דָּמִים, וְעַל הַשְּׁמִטָּה הָאֲרָץ. בְּאֲרֻבְעָה פְּרָקִים הִדְבָּר מִתְרַבֵּה. בְּרִבְעִית, וּבְשִׁבְעִית וּבְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית וּבְמוֹצָאֵי הַחֶג שֶׁבְכָל שָׁנָה וְשָׁנָה. בְּרִבְעִית, מִפְּנֵי מַעֲשֵׂר עֲנִי שְׁבִשְׁלִישִׁית. בְּשִׁבְעִית, מִפְּנֵי מַעֲשֵׂר עֲנִי שְׁבִשְׁשִׁית. וּבְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית, מִפְּנֵי פְרוֹת שְׁבִיעִית. וּבְמוֹצָאֵי הַחֶג שֶׁבְכָל שָׁנָה וְשָׁנָה, מִפְּנֵי גִזְל מִתְּנוּת עֲנִיִּים:

(שאלת החשד)

משנה מסכת שביעית

פרק ד, משנה ו

המזנב בגפנים והקוצץ קנים ר' יוסי הגלילי אומר ירחיק טפח יקצץ בגובה טפח מהאדמה או מגזע הגפן, כדי שיהיה ברור שזומר לצורך גפנים ולא לצורך הגפן או הקרקע רבי עקיבא אומר קוצץ כדרכו בקרדום או במגל ובמגירה ובכל מה שירצה

פרק ה, משנה ו

אלו כלים שאין האומן רשאי למכרם בשביעית - מחרישה וכל כליה העול והמזרה והדקר אבל מוכר הוא מגל יד ומגל קציר ועגלה וכל כליה זה הכלל כל שמלאכתו מיוחדת לעבירה אסור לאסור ולהתר מותר:

פרק ה, משנה ח

בית שמאי אומרים לא ימכור לו פרה חורשת בשביעית ובית הלל מתירין מפני שהוא יכול לשחטה למרות שהאפשרות הסבירה היא שהיא נועדה לחרישה, מתירים כי ישנה אפשרות שהיא נמכרת לאכילה מוכר לו פירות זרעים לזריעה אפילו בשעת הזרע ומשאל לו סאתו כלי למדידת קמח אף על פי שהוא יודע שיש לו גורן ופורט לו מעות אף על פי שהוא יודע שיש לו פועלים וכולן בפירוש אסורין: אם פירש שרוצה זרעים לזרע, סאה למדידת תבואה וכו' - אסור, אם לא פירש לשם מה - מותר.

פרק ה, משנה ט

משאלת אשה לחברתה החשודה על השביעית נפה וכברה ורחיים ותנור אבל לא תבור ולא תטחן עמה... שאין מחזיקין ידי עוברי עבירה וכולן לא אמרו אלא מפני דרכי שלום...

תלמוד ירושלמי שביעית ד, א

<המקור ארמי>: ר' עקיבא ראה אדם אחד זומר את כרמו (בשנת שמיטה). אמר לו: וכי אין הדבר אסור? אמר לו: אני לעקלין [=לעשיית סלים מן הזמורות] זומר. אמר לו: הלב יודע אם לעקלין אם לעקלקלות.

ויקרא רבה א, א

"ברכו ה' מלאכיו גבורי כח עושי דברו" (תהילים קג). במה הכתוב מדבר א"ר יצחק בשומרי שביעית הכתוב מדבר. בנוהג שבעולם אדם עושה מצוה ליום אחד לשבת אחת לחודש אחד שמא לשאר ימות השנה? וזה רואה את שדהו מופקר וכרמו מופקר ונותן ארנונה ושותק. יש לך גבור גדול מזה?

מכילתא דר' ישמעאל, פרשה כ'

דבר אחר והשביעית תשמטנה ונטשתה, מפני מה אמרה תורה, לא שיאכלו אותה עניים, הרי אני מכניסה ומחלקה לעניים, תלמוד לומר והשביעית תשמטנה - ונטשתה, מגיד, שפורץ בה פרצות אלא שגדרו חכמים מפני תקון העולם. ואכלו אביוני עמך. כתוב אחד אומר ואכלו אביוני עמך, וכתוב אחד אומר +ויקרא כה ו+ לך ולעבדך ולאמתך, כיצד יתקיימו שני מקראות הללו, כשהפירות מרובין הכל אוכלין, כשהפירות מעוטין, לך ולעבדך ולאמתך; רבי יהודה בן בתירא אומר, עד שלא הגיע שעת הביעור, מבערין אותה עניים ועשירים, הגיעה שעת הביעור, מבערין אותה עניים ולא עשירים. ואכלו אביני עמך אין לי אלא עני עשיר מנין ת"ל והיתה שבת הארץ לכם לאכלה. אם כן למה נאמר אביני עמך? רובה לעניים. ויתרם תאכל חית השדה וכי שלא בטובתך אין חית השדה אוכלת מה ת"ל ויתרם תאכל חית השדה? כל זמן שחיה אוכלת מן השדה אתה אוכל מתוך הבית כלה מן השדה כלה מן הבית

איכה רבה ג, ה

אומות העולם יושבין בבתי תרטיאות ובבתי קרקסיות ... מאחר שהן יושבין ואוכלין ושותין ומשתכרין, הן יושבין ומשיחין בי ומלעיגים בי ומכניסין את הגמל לטרטיאות שלהן והחלוקין שלו עליו והן אומרים אלו לאלו על מה זה מתאבל, והן אומרים היהודים הללו שומרי שביעית הן ואין להם ירק ואכלו החוחים של זה והוא מתאבל עליהם. ומכניסים את המימוס לתיאטרון שלהם וראשו גלוח והן אומרים אלו לאלו על מה ראשו של זה מגולח, והוא אומר היהודים הללו שומרי שבתות הן, וכל מה שהם יגיעין כל ימות השבת אוכלים בשבת, ואין להם עצים לבשל בהם והם שוברים מטותיהם ומבשלים בהם והם ישינין בארץ ומתעפרים בעפר וסכין בשמן לפיכך השמן ביוקר.

(פרוזבול: חוק עוקף שמיטת כספים)

משנה, מסכת שביעית, פרק י, משנה ג-ד

פרוזבול אינו משמט זה אחד מן הדברים שהתקין הלל הזקן כשראה שנמנעו העם מלהלוות זה את זה ועוברין על מה שכתוב בתורה "השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל ורעה עינך באחיך האביון ולא תתן לו", התקין הלל לפרוזבול: זהו גופו של פרוזבול מוסר אני לכם איש פלוני ופלוני הדיינים שבמקום פלוני שכל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה יש גורסים 'כל חוב' והמשמעות שבי"ד גובה והוא כמי שמסר שטרות לבית דין. לגרסתנו- הוא כממונה מטעם בית הדין לגביית חובו. והדיינים חותמין למטה או העדים.

משנה שביעית ה, ח

בית שמאי אומרים לא ימכור לו פרה חורשת בשביעית ובית הלל מתירין מפני שהוא יכול לשחטה, מוכר לו פירות אפילו בשעת הזרע, ומשאל לו סאתו אף על פי שהוא יודע שיש לו גורן, ופורט לו מעות אף על פי שהוא יודע שיש לו פועלים, וכולן בפירוש אסורין:

משנה שביעית פרק י

(ג) פרוזבול אינו משמט זה אחד מן הדברים שהתקין הלל הזקן כשראה שנמנעו העם מלהלוות זה את זה ועוברין על מה שכתוב בתורה (דברים טו) "השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל" - התקין הלל לפרוזבול: (ח) המחזיר חוב בשביעית יאמר לו משמט אני אמר לו אף על פי כן יקבל ממנו ... (ט) המחזיר חוב בשביעית רוח חכמים נוחה ממנו ...

שבת הארץ / הרב משה צבי נריה

שופעת השדמה שפע ברכה.
 שדות לשדות יביעו ניב ותנובות שדי לראש אמיר.
 זמרת הארץ בוקעת ועולה מהר וגבע.
 הנה קמה הקמה וגם ניצבה,
 אט ינועו שיבלי הזהב בנשוב הרוח,
 כי כבד עליהם ראשם,
 כי ציוה ד' את ברכתו בשנה השישית.

סתיו. חרף. מטרות עז.
 גשמי ברכה ישקו כל תלמי שדי,
 ישברו רגבים צמאם.
 לא גרעיני זרע ינבטו בסעיפי אדמה.
 שוקטה למנוחה תשכב,
 תתעורר עם רדת היורה,
 תשתה, תרווה, ושקעה שוב בשנה עמוקה -
 עצרת תהיה לה.
 עצרת אונים וחוסן אייל.

לא נפתחו פתחי-קרקע. לא פלחו רגבים.
 יד הברזל לא הפכתם.
 מענית האיכר לא האריכה תלם על גביהם.
 לא זרעו ולא שדדו -
 אדמה כי לא תזריע... .

אדמה - דממה.
 דומם המרחב, מתייחד עם עצמו.
 מן הדממה הדקה בנות-קול עולות,
 פזמוני-דשא חרישים.
 שיח השדה ממתיק שיח,
 ומעטה הירק מדובב בלחש-רחש.
 אי-שם יעלה גבעול ספיח, זכר לעליית שבלים.
 בעצלתיים ינומו אילנות,
 אחוזי-שרעפים יעמדו סרעפותיהם.
 ענבים-נזירים בסעיפי גפן יפרו.

לא בסך יבואו קוצרים-בוצרים.
 איש איש יעמר לו עומר לגולגולת.
 מכסת אוכלו, די מחייתו.
 גר כי יבוא בארץ וקטף מלילות בספיח.
 עני כי ירעב
 ובא אל כרם רעהו ובצר מענביו ונקף בראש זיתיו,
 ואכל כנפשו שבעו, ואף אל כליו ייתן,
 והיה לביתו לאוכלה,
 ולבהמה אשר ברפתו.
 - "כי קרא שמיטה לד'!"

ספיח / רחל

הן לא חרשתי, גם לא זרעתי,
 לא התפללתי על המטר.
 ופתע, ראה נא! שדותי הצמיחו
 דגן ברוך שמש במקום זרדר.

האם הוא ספיח תנובות מקדם,
 חיטי חדווה הם, קיצורים מאז?
 אשר פקדוני בימי העוני,
 בקעו עלו בי באורח רו.

שגשגה שגינה, שדמות הפלא
 שגשגה, שגינה, וגמולנה חיש!
 אני זוכרת דברי הנוחם:
 תאכלו ספיח ואף סחיש.

שמיטה / סיוון הר שפי

ההתחלה תהיה שמיטה
 נרפא ונפקר לזרמים
 לא בחרוק שנים לתלמים
 נתן לה לקלקל את השורות
 בהתחלה נתן לה מנוחה
 אחר כך נעבד בה שנים
 קימים אחרים
 העשב יעלה פרא
 החיה תרבה
 המים ישתגעו ומעין
 יפרץ בבית
 בסלון, לעיני כל.
 קלו כפתורים, יעלו פרחים
 ללא מבוכה
 היא תיניק אותנו מדבש החלב.
 ההתחלה תהיה שמיטה
 כבשנת שחקה
 מכין את עצמו בעמק
 חקל תפוחין.

מדרש יונתי / מאיר אריאל מילים ולחן: מאיר אריאל

הוא מאמא אדמה. הוא מאמא מאמא אדמה, - אדמה אדמתי! - עד מותי! עד מה אדמי- תי.	שאלו בפילפולי שריה לא שיעור ולא קומה רק גפרור חסר בין חצריה וכל חצר הומה.	שאלו על לב ירושלים שאלוה לשלומה - אבנים בלב ירושלים כיכר השוק הומה.
אל תעוררו ואל תעירו שנאה שלא תחפץ. רק תצא אותה כבר לא יחזירו לא רב לא שר לא שץ.	וכבר היינו בתנור, עכשיו על המחבת. מתפמפמים כבוד שכור, - מתפצפצים מעט, - נשרפים כמעט, - נצרפים לאט.	בשקרים ועוול מתעטפת לרגל מלאכת החומה אך מבעד לצעיף נשקפת עירנו עירומה.
מישהו עוד יתעורר עלינו כמקיץ מחלומו: נימחה אנחנו ושללינו נשקע בתהומו.	מה לך כל כך נמרץ שלוח להתגרד על הסכין? די כבר תן גם לסכין לנוח - כן, רד מהסכין.	שלא רודפת צדק צדק לא רוצה שלום כי אין שלום בלי צדק - רק למה באנו הלום? - החלמנו חלום? - הניקץ היום?
לו רק הראיני את מראיך, השמיעני קולך. אמת וצדק בשעריך, - זה נאוה מראיך! - זה ערב קולך! - חן בעיני דודך!	ושמיטה כהלכה אתה כבר יודע לעשות שאתה רץ לקחת עוד ועוד אדמות? בספק מרמה, בחשד גזל, בחסות חשיכה בחסינות מושל? הזו גאולה? הזה כבודה? כגנב במחתרת יהודה? ולמי תמכור את "שדך" בשנת שמיטה או אולי תתאסלם או תתנצר לשנה? ולפני מי תיתמם שביעית אחר שביעית בעוד האדמה אשר תחתיך כשפחה נשבית? בעיני מי זה מוצא חן? אדמה אתה לוקח - גאולה לא נותן. או אולי אצבעותיך הדוקות מאוד מאוד מאוד מאוד מאוד - מאומנות להרפות? מיומנות לשחרר? מתורגלות לשמוט?	יונתי שוב בחגווי הסלע מרטט הנץ מעל - ובסתר מדרגה לבלע נפער פי הנפתל זה - ארצות הים מאחוריני אנחנו תשוקתם. זה - הארצות שמסביבנו אנחנו זימרתם. זו - אותה השיירה בדרך הפונה לים. דולק בעקבותיה מלך מרוח בדם, מידבר, חייתו - גם, עלינו הם כולם.
הוא מאמא מאמא אדמה		איך ירושלים מתיפיפת ורוקדת ברבים - משתתפת בטח משתפפת עוטיה על עדרים.

זלמן זה לא אתה / קובי אוז מילים ולחן: קובי אוז

זלמן הסתובב בעולם מבולבל
שאל את עצמו "מי אני ובכלל?
אני חקלאי יש לי שטח גדול
ואני מנהל את הכל
אני מגדל פירות וירקות
ומקפיד לרשן לעבד להשקות
אני המושל על חלקת אדמה!"
ואז יצתה בת קול ואמרה:
זלמן זה לא אתה!
הנה תראה, שנת שמיטה
השדה מלבלב בלי עזרתך
אתה לא אדמתך
אתה פשוט
זלמן התקשר לכאן ולכאן
אמר לעצמו "אני הבוס של הזמן
אני רק מרים איזה טלפון קטן
ומיד מסודר העניין
יש לי מעמד מסביב לשעון
קריירה נון-סטופ מניות וממון
אני תמיד זמין לכל הפתעה!"
והופ יצתה בת קול ואמרה:
זלמן זה לא אתה
הנה שבת המלכה
עכשיו תהיה במנוחה
אתה אחד מהעם שאומר תפילה
מעמדך לא אתה
אדמתך לא אתה
אתה
אתה פשוט זלמן.

זלמן הביט באשתו הטובה
כאילו מגונן היא פורשת צילה
"שנים אני איתה, אני בעלה
ועדיין כפיות במיטה
הקמנו ביחד משפחה למופת
והיא אשת חיל, סקסית באמת
ואני, מי אני? אני בעלה!"
ואז יצתה בת קול ואמרה:
זלמן זה לא אתה!
האישה שאיתך היא לא באמת שלך
אשתך עכשיו שומרת נידה
אז טעית בכל קנה מידה
אתה לא בעלה
אתה לא מעמדך
אתה לא אדמתך
אתה פשוט
זלמן נשכב על הכורסא בסלון
הביט על הקירות והציץ מהחלון
ביתי מבצרי הוא כמו ממלכה!"
ושוב יצתה בת קול ואמרה:
זלמן זה לא אתה!
סוכות עכשיו צא אל הסוכה
נובו ריש אל תהיה לי מצוברח
הבט לכוכבים הקורצים מהסך
ביתך לא אתה
אשתך לא אתה
מעמדך לא אתה
גם אדמתך לא אתה
אתה פשוט
זלמן.

זלמן שאל את אביו החולה
"איך אגדיר את עצמי בעולם הזה?"
"אתה הבן שלי" אמר האב החכם
ועצם את עיניו לעולם.
האבא נטמן בחלקת אדמתו
לנכדו קלמן נתנו את שמו
וזלמן נשאר עם אותה שאלה
ויצאה בת קול הפעם עם תשובה:
זלמן אתה זה ששואל
זה שתמיד מתבלבל
בין מה ששלך למי אתה
ובין עבודתך למהות עולמך
זלמן זה לא אתה
מתי כבר תכונן יחסים עם עצמך?
אתה לא רכושך
לא הצלחה
אתה לא סביבתך
אפילו לא שאלתך
אתה פשוט זלמן.

שבת הארץ - הקדמה / הראי"ה קוק

...את אותה הפעולה, שהשבת פועלת על כל יחיד, פועלת היא השמיטה על האומה בכללה. צורך מיוחד הוא לאומה זו, שהיצירה האלהית נטועה בקרבה באופן בולט ונצחי, כי מזמן לזמן יתגלה בתוכה המאור האלהי שלה בכל מלא זהרו, אשר לא ישביתוהו חיי-החברה-של-חול עם העמל והדאגה, הזעף והתחרות אשר להם, למען תוכל להתגלות בקרבה פנימה טהרת נשמתה בכללותה כמו-שהיא. ואם אותה האביריות, המוכרחת להתלוות עם כל סדר של חיי-צבור קבועים, גורמת להקטין את עדינות-החיים המוסרית, והניגוד, המתמיד שבין השמיעה האידיאלית להכרזה של חסד ואמת, חמלה ורחמים, לבין הנגישה והכפיייה ולחץ הקפדה של קנין ורכוש, המוכרחים להראות בעולם המעשי, גורם הרחקה לאור האלהי מתכונת הכרתה הציבורית של האומה, שהרחקה זו מפעפעת כארס גם במוסרם של היחידים - הנה הפסקת הסדר החברתי בצדדים ידועים, מתקופה לתקופה, מביאה לאומה זו, כשהיא מסודרת, על מכונה, לידי עלייתה העצמית למרומי התכונות הפנימיות שבחיים המוסריים והרוחניים, מצד התכן האלהי שבהם, העומד למעלה למעלה מכל תכסים וסדר חברתי והוא מעבד ומעלה את הסדרים החברתיים ונותן להם את שלמותם...

בעלים / מיוחס לצי"ף האינדיאני של סיאטל

כתובה לבקשת נשיא ארה"ב לרכוש את אדמות השבט בשנת 1855

איך תוכלו לקנות או למכור את השמים? את חמימות האדמה? הרעיון זר לנו. איננו בעליהם של רעננות האוויר או נצנוץ המים; איך תוכלו לקנותם מעמנו? אנו נחליט בזמננו. כל חלק מאדמה זו קדוש לבני עמי. כל מחט אורן בוהקת, כל חוף חולי, כל הערפילים בעובי היער, כל קרחת יער, כל זמזום חרק קדוש בזיכרונם של בני עמי. אנו יודעים כי האדם הלבן אינו מבין את דרכינו. כל חלקת אדמה זהה עבורו לאחרת, שכן הוא זר הבא בלילה ולוקח מן האדמה את שהוא צריך. הארץ אינה אחותו, אלא אויבתו, ומשכבש אותה, הוא נע הלאה. הוא עוזב את קברות אבותיו, ונשימת ילדיו נשכחת. מראה עריכם מכאיב לעיני האדם האדום. אך ייתכן שהאדם האדום הוא פרא, ולכן אינו מבין.

אין מקום שקט בערי האדם הלבן. אין מקום להאזין לעלי האביב או למשק כנפי חרק. אך אני פרא ולכן איני מבין - הטרטור רק נראה כי הוא מכאיב לאוזן. מהו טעם החיים אם אין אדם יכול לשמוע את המיית התור או ויכוחי הצפרדעים סביב האגם בלילה? האדם האדום מעדיף את הצליל הרך של הרוח שהצטללה מגשם בצהרי יום, או שבושמה במחטי אורן; האוויר יקר לאדם האדום, שכן הכול חולקים נשימה אחת: החיות, העצים ובני האדם. נראה כי האדם הלבן אינו מבחין באוויר שהוא נושם; כגוסס ימים רבים - הוא אדיש לצחנה.

כל הדברים קשורים זה בזה. מה שקורה לארץ קורה לבני הארץ... כשיעלם מן האדמה אחרון אדומי העור, וזיכרוננו יהי לצל ענן החולף מעל למישור, חופים ויערות, אלו עוד יחזיקו את רוחם של בני עמי, שכן הם אהבו את האדמה כשם שתינוק אוהב את פעימת הלב של אמו. אם נמכור את אדמתנו, אהבו אותה כשם שאנו אהבנו. דאגו לה כשם שאנו דאגנו. החזיקוה בזיכרונכם כשם שהיא כשקיבלתם אותה מעמנו. ועם כל כוחכם, אונכם ולבכם - שימרו אותה לילדיכם ואהבו אותה כשם שהאל אוהב את כולנו. דבר אחד אנו יודעים: אלוהינו הוא אחד. אדמה זו יקרה לו. אפילו האדם הלבן אינו יכול להימלט מהגורל המשותף לכול.

היסודות לאי שוויון בין בני האדם / ז'אן ז'אק רוסו

הראשון שגידר לו חלקת אדמה, והעלה בדעתו לומר "זאת לי היא", ואף מצא סביבו אנשים תמימים דיים להאמין לו, היה מייסדה האמיתי של החברה האזרחית. כמה פשעים, כמה מלחמות, כמה רציחות, כמה אומללויות וכמה זועות היה חוסך מן המין האנושי מי שהיה עוקר את יתדות הסימון, או ממלא בעפר את התעלה, וקורא אל אחיו: הישמרו לכם מהטות אוזן למתחזה. אבוד תאבדו אם תשכחו כי הפירות לכולנו הם,

דפני לוימוד

שמיטת כספים - מה לוקחים אתנו

הרב דב ברקוביץ, חבר בצוות המחקר על השמיטה של ארגון קולות

1 דברים טו, א - יא

מקץ שבע שנים תעשה שמיטה. וזה דבר השמיטה שמוט כל בעל משה ידו אשר ישה ברעהו לא יגש את רעהו ואת אחיו כי קרא שמיטה לה. את הנכרי תגש ואשר יהיה לך את אחיך תשמט ידך. אפס כי לא יהיה בך אביון כי בך יברכך ה' בארץ אשר ה' אלקיך נתן לך נחלה לרשתה. רק אם שמוע תשמע בקול ה' אלקיך לשמור לעשות את כל המצוה הזאת אשר אנכי מצוה היום כי ה' אלקיך ברכך באשר דבר לך והעבטת גוים רבים ואתה לא תעבט ומשלת בגוים רבים ובך לא משלו. כי יהיה בך אביון מאחד אחיך באחד שערך בארצך אשר ה' אלקיך נתן לך לא תאמץ את לבבך ולא תקפץ את ידך מאחיך האביון. כי פתח תפתח את ידך לו והעבט תעביטנו די מחסרו אשר יחסר לו. השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר קרבה שנת השבע שנת השמיטה ורעה עינך באחיך האביון ולא תתן לו וקרא עליך אל ה' והיה בך חטא. נתון תתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלקיך בכל מעשך ובכל משלח ידך. כי לא יחדל אביון מקרב הארץ על פן אנכי מצוה לאמר פתח תפתח את ידך לאחיך לענין ולאביון בארצך.

2 אבן עזרא על דברים טו, א

מקץ שבע שנים תעשה שמיטה - בתחילת השנה כאשר פירשת...

3 רמב"ן על דברים טו, א

מקץ שבע שנים תעשה שמיטה - הנכון בעיני, שיזהיר על שנת השבע עצמה שנעשה אותה שמיטה בחריש ובקציר, כמו שאמר (שמות כג יא), "והשביעית תשמטנה ונטשתה", וזה טעם "תעשה שמיטה" שתשבות, כדרך לעשות את יום השבת (לעיל ה טו) וקצר באסור הזריעה והזמירה שכבר הזכירם בביאור (ויקרא כה ד), אבל הוסיף לבאר כי היא שמיטה לה גם בהשמט כספים וזה טעם "כי קרא שמיטה לה", שהיא שבת לה' וכל המעשים ישבותו, וכבר רמזתי סודה (שם שם ב). וטעם "מקץ", אמר רבי אברהם בתחילת השנה, וכן אמרו המדקדקים כלם...

4 ספרא פסקה נח על דברים טו, א

"מקץ שבע שנים" - יכול מתחילת השנה או בסופה? הרי אתה דן, נאמר כאן "קץ" ונאמר להלן (דברים לא, י), "קץ" (מקץ שבע שנים) - מה "קץ" האמור להלן בסופה ולא בתחלתה, אף "קץ" האמור כאן בסופה ולא בתחלתה.

5 דברים לא, י - יב

ויצו משה אותם לאמר מקץ שבע שנים במעד שנת השמיטה בחג הסוכות. בבוא כל ישראל לראות את פני יהוה אלהיך במקום אשר יבחר תקרא את התורה הזאת נגד כל ישראל באזניהם. הקהל את העם האנשים והנשים והטף וגרך אשר בשעריך למען ישמעו ולמען ילמדו ויראו את יהוה אלהיכם ושמרו לעשות את כל דברי התורה הזאת.

6 כלי יקר על דברים לא, יב

וזהו גם כן טעם "הקהל" - כי נוסף על לקיחת ד' מינים אלו ביום ראשון של חג, צוה ה' לעשות עוד רושם דומה לזה מקץ שבע שנים. כי שנת השמיטה גורם גם

כן ההקהל והשלום על ידי שלא יזרע ולא יצמיח בו ואכלו אביוני עמו, כי אינו רשאי להחזיק בתבואת שנת השבע כבעל הבית. וזה בלי ספק סיבת השלום כי כל דברי ריבות נמשכין ממדת "שלי שלי", "זה אומר כולה שלי". וכל זה אינו כל כך בשנה השביעית כי בקום ועשה אין הכל שוים אבל בשב ואל תעשה הכל שוין, וזה באמת עניין השלום. וכן בחג הסוכות שכל אחד יוצא מדירת קבע לדירת עראי ויושב תחת סוכת שלומו, הנה ביום א' של חול המועד נצטוו המלך לעשות רושם אל השלום, וזהו ענין ה"הקהל"...

7 משנה, שביעית, פרק י

(ג) פרוזבול, אינו משמט. זה אחד מן הדברים שהתקין הלל הזקן, לשראה שנגמנו העם מלהלוות זה את זה ועוברין על מה שכתוב בתורה, (דברים טו), "השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל" וגו' - התקין הלל פרוזבול.

(ד) זהו גופו של פרוזבול: מוסר אני לכם איש פלוני ופלוני הדנינים שבמקום פלוני, שקל חוב שיש לי, שאגבנו כל זמן שארצה. והדנינים חותמין למטה, או העדים.

(ח) המחזיר חוב בשביעית - לאמר לו (המלווה), "משמט אני". אמר לו, "אף על פי כן" - יקבל ממנו, שנגאמר (דברים טו), "וזה דבר השמיטה". פיוצא בו - רוצח שגלה לעיר מקלטו ורצו אנשי העיר לכבדו, לאמר להם, "רוצח אני". אמרו לו: "אף על פי כן" - יקבל מהם, שנגאמר (שם ט), "וזה דבר הרוצח".

(ט) המחזיר חוב בשביעית, רוח חכמים נוחה הימנו. הלכה מן הגר שנתגירו בניו עמו, לא יחזיר לבניו. ואם החזיר, רוח חכמים נוחה הימנו. כל המטלטלין, נקנין במשיכה. וכל המקנים את דברו, רוח חכמים נוחה הימנו:

8 הרב מרדכי יוסף מאזביצא, "מי השילוח" על מצוות שמיטה ויובל בספר ויקרא כה, פרשת בהר

עניין השמיטה והיובל הוא נגד המידות הנזכרות במסכת אבות, "שלי שלך, שלך שלך". שמיטה היא נגד מדת "שלי שלך". היינו אף כי הארץ נתן לבני אדם, שיש לאדם קניין בארץ שיוכל להוציא לו ממנה כל הטובות שבעולם, כי כל מיני ערבות שבעולם נכללים בארץ. ובשביעית האדם ייתן הארץ לשם יתברך, כי הוא שובת ממלאכה ומעבודת הארץ (עבודות רשות שאינן מתחייבות בקיום השדה), וזה ייקרא "שלי שלך".

ויובל הוא נגד מדת "שליך שלך" שמצוות יובל הוא שישב "איש אל אחוזתו ואיש אל משפחתו". כי באמת אלוקים עשה את האדם ישר בארץ וחילק נחלה לכל אחד ואחד כפי מעלתו השייך לו בשורשו. אלא מחמת שבני אדם בקשו חשבונות רבים עד שזה יזכה לעלות ולהרחיב את גבולו ולקנות את חברו לעבוד בו, וזה ירד ויצטרך למכור מאחוזתו עד שמוכר את עצמו. ובשנת היובל יתגלה שזה שבא לידו על ידי פעולת האדם אף שהיה קניינו עד עתה והיה ברשותו, על כל פנים לפי שאינו שלו בשורש יוכרח להחזירו למקומו השייך.

בשנת היובל (המבטאת שורש כל אדם בכוח קניינו), יוכר לכל אדם מקום השייך לכל דבר. ולזה ההכרה וההבנה יבואו אחרי שיתקיימו מדת "שלי שלך". לכן על יד פרשת שמיטה ויובל במקרא סודרו האזהרות על גזל ואונאה ורביית. היינו שלעתיד יוכר שכל מה שבא לאדם דרך עניינים כאלה אינך שלו. רק אולי יהיה בלב האדם לאמור, שלא יישאר שלו רק מה שחלק לו השם יתברך על פי שורשו.

דפני לימוד

שמיטה ישראלית - מחזון למעשה מקורות לעיון ולשיח | ליקטה וערכה: עינט קרמר

מצוות ההקלה מזמינה את העם להתכנס, על נשיו, טפו והגר אשר בשערי, ולחדש את הברית עם ה', איש עם רעהו ועם הארץ בעקבות התהליך שעברו במהלך שנת השמיטה. על מנת להבין את גודל המעמד יש להבין את המהלך שעברה החברה כולה בשנה זו. הבה ונלמד.

שאלות לדיון

- א. מה נאסר בשנת השמיטה? מה מותר בשנת השמיטה?
- ב. נסו לדמיין מציאות של חברה חקלאית קהילתית בשנת שמיטה.
 - מה קורה בזמן החריש והזריעה?
 - מה קורה בשאר השנה? מה קורה בעת הקציר?
 - מה קורה בשנה שלפני/אחרי שנת השמיטה?
- ג. כיצד משפיעה מצוות שמיטת הקרקעות על החברה כולה? אילו התנהגויות היא מעודדת? אילו תכונות היא מפתחת אצל בעל השדה? כיצד היא משפיעה על כלל חברי הקהילה? על האדמה? על בעלי החיים?
- ד. אילו אתגרים מעלה שנת השמיטה ליחיד ולחברה?
 - ה. מה מוסיפה מצוות שמיטת הכספים על מצוות שמיטת הקרקעות?
 - באילו תכונות בנפש הנותן היא נוגעת? איזו הזדמנות היא מעניקה לחיובים?
 - ו. איזו השראה ניתן לקבל ממצוות השמיטה לימינו, מלבד מימושה ההלכתית?

דברים, פרק לא, ט-יג

וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֶת-הַתּוֹרָה הַזֹּאת וַיִּתְּנָה אֶל-הַכֹּהֲנִים בְּנֵי לְוִי הַנְּשָׂאִים אֶת-אָרוֹן בְּרִית ה' וְאֶל-כָּל-זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל. וַיְצַו מֹשֶׁה אוֹתָם לֵאמֹר, מִקֹּץ שִׁבְעֵי שָׁנִים, בְּמַעַד שְׁנַת הַשְּׁמִיטָה, בְּחַג הַסֻּכּוֹת בָּבוֹא כָל-יִשְׂרָאֵל לְרֵאוֹת אֶת-פְּנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בְּמָקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר, תִּקְרָא אֶת-הַתּוֹרָה הַזֹּאת נֹגֵד כָּל-יִשְׂרָאֵל בְּאָזְנֵיהֶם. הַקְהֵל אֶת-הָעָם, הָאֲנָשִׁים וְהַנְּשִׁים וְהַטַּף וְגַרְךָ אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ, לְמַעַן יִשְׁמְעוּ וְלְמַעַן יִלְמְדוּ וַיְרָאוּ אֶת-ה' אֱלֹהֶיכֶם וְשָׁמְרוּ לְעִשׂוֹת אֶת-כָּל-דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת. וּבְנֵיהֶם אֲשֶׁר לֹא-יָדְעוּ יִשְׁמְעוּ וְלִמְדוּ, לִירְאֶה אֶת-ה' אֱלֹהֶיכֶם כָּל-הַיָּמִים אֲשֶׁר אַתֶּם חַיִּים עַל-הָאָדָמָה אֲשֶׁר עִבְדִּים אֶת-ה'יְיָ שָׁמְרָה לְרִשְׁתָּהּ.

שמות פרק כג, י-יא

וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע אֶת אֲרָצְךָ וְאֶסְפְּתָה אֶת תְּבוּאָתָהּ. וְהִשְׁבִּיעַת תִּשְׁמְטָנָהּ וּנְטָשָׁתָהּ וְאָקְלוּ אֲבִיבֵי עֵמֶךָ. יִתְּרָם תֹּאכַל חַיִּת הַשְּׂדֵה כִּן תַּעֲשֶׂה לְכַרְמְךָ לְזִיתְךָ.

ויקרא פרק כה, א-ז

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּהַר סִינַי לֵאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם: כִּי תָבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָנִי נֹתֵן לָכֶם וְשִׁבְתֶּהּ הָאָרֶץ שִׁבְתָּ לָהּ. שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע שְׂדֶךָ וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְמַר כְּרָמְךָ וְאֶסְפְּתָה אֶת תְּבוּאָתָהּ. וּבִשְׁנַת הַשְּׁבִיעִית שִׁבְתָּ שְׂבָתוֹן יְהִיָּה לָאָרֶץ שִׁבְתָּ לָהּ שְׂדֶךָ לֹא תִזְרַע וְכַרְמְךָ לֹא תִזְמַר. אֶת סְפִיחַ קִצְרֶיךָ לֹא תִקְצֹר וְאֶת עֵנְבֵי נִזְרֶיךָ לֹא תִבְצֹר שְׁנַת שְׂבָתוֹן יְהִיָּה לָאָרֶץ. וְהִיְתָה שְׁבַת הָאָרֶץ לָכֶם לְאֹכְלָהּ לָךְ וּלְעֹבְדֶיךָ וְלְאֲמָתְךָ וְלַשְׂכִּירֶיךָ וּלְתוֹשְׁבֵי הַגָּרִים עִמָּךְ. וְלִבְהִמְתֶּךָ וְלַחַיָּה אֲשֶׁר בְּאֲרָצְךָ תְהִיָּה כָל תְּבוּאָתָהּ לְאָכֹל.

דברים טו, א-ב; י-יא

מִקֹּץ שִׁבְעֵי שָׁנִים תַּעֲשֶׂה שְׁמִטָּה; וְזֶה דְבַר הַשְּׁמִטָּה שְׁמוֹט כָּל בְּעַל מֹשֶׁה יְדוּ אֲשֶׁר יֵשֶׁה בְּרַעְיוֹ לֹא יִגַּשׁ אֶת רַעְיוֹ וְאֶת אָחִיו כִּי קָנָה שְׁמִטָּה לָהּ ... נָתוּן תַּחַן לוֹ וְלֹא יֵרַע לְבַבְךָ בְּתַחַן לוֹ כִּי בְגַלְל הַדָּבָר הַזֶּה יִבְרַכְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל מַעֲשֶׂיךָ וּבְכָל מַשְׁלַח יָדְךָ; כִּי לֹא יִחְדַּל אֲבִיוֹן מִקְרֵב הָאָרֶץ עַל כֵּן אֲנִי מְצַוֶּךָ לֵאמֹר פָּתַח פֶּתַח אֶת יָדְךָ לְאֲחִיךָ לְעִנִּיךָ וּלְאֲבִינֶךָ בְּאֲרָצְךָ.

קראו (חלק) מן הטקסטים שלפניכם.

- איזה התהליך היינו מעוניינים לעבור, כחברה, בשנת השמיטה? אילו ערכים היינו מעוניינים להטמיע?
- כיצד ניתן להפוך את שנת השמיטה לשנה משמעותית בחיי היחיד והקהילה, כזו שמשפיעה על שש שנות המעשה שאחריה?

מדרש יונתי/ מאיר אריאל

שאלו על לב ירושלים	או אולי תתאסלם או תתנצר לשנה?
שאלוה לשלומה -	ולפני מי תיתמם שביעית אחר
אבנים בלב ירושלים	שביעית
כיכר השוק הומה.	בעוד האדמה אשר תחתך כשפחה נשבית?
בשקרים ועוול מתעטפת	בעיני מי זה מוצא חן? אדמה אתה
לרגל מלאכת החומה	לוקח -
אך מבעד לצעיף נשקפת	גאולה לא נותן. או אולי אצבעותך
עירנו עירומה.	הדוקות מאוד מאוד מאוד מאוד
....	מאוד -
ושמיטה כהלכה אתה כבר יודע	מאומנות להרפות? מיומנות
לעשות	לשחרר?
שאתה רץ לקחת עוד ועוד אדמות?	מתורגלות לשמוט?
בספק מרמה, בחשד גזל, בחסות	
חשיכה	הוא מאמא מאמא אדמה
בחסיונות מושל? הזו גאולה? הזו	הו מאמא אדמה.
כבודה?	הוא מאמא מאמא אדמה,
כגנב במחתרת יהודה?	- אדמה אדמתי!
ולמי תמכור את "שדך" בשנת	- עד מותי!
שמיטה	עד מה אדמ- תי...

שבת הארץ – הקדמה / הראי"ה קוק

"...את אותה הפעולה, שהשבת פועלת על כל יחיד, פועלת היא השמיטה על האומה בכללה. צורך מיוחד הוא לאומה זו, שהצירה האלקית נטועה בקרבה באופן בולט ונצח, כי מזמן לזמן יתגלה בתוכה המאור האלקי שלה בכל מלא זהרו, אשר לא ישביתוהו חיי- החברה- של-חול עם העמל והדאגה, הזעף והתחרות אשר להם, למען תוכל להתגלות בקרבה פנימה טהרת נשמתה בכללותה כמו-שהיא. ואם אותה האביריות, המוכרחת להתלוות עם כל סדר של חיי-צבור קבועים, גורמת להקטין את עדינות-החיים המוסרית, והניגוד, המתמיד שבין השמיעה האידיאלית להכרזה של חסד ואמת, חמלה ורחמים, לבין הנגישה והכפייה ולחץ הקפדה של קנין ורכוש, המוכרחים להראות בעולם המעשי, גורם הרחקה לאור האלקי מתכונת הכרתה הציבורית של האומה, שהרחקה זו מפעפעת כארס גם במוסרם של היחידים - הנה הפסקת הסדר החברתי בצדדים ידועים, מתקופה לתקופה, מביאה לאומה זו, כשהיא מסודרת, על מכונה, לידי עלייתה העצמית למרומי התכונות הפנימיות שבחיים המוסריים והרוחניים, מצד התכן האלקי שבהם, העומד למעלה למעלה מכל תכסיס וסדר חברתי והוא מעבד ומעלה את הסדרים החברתיים ונותן להם את שלמותם..."

השמיטה כחזון / ד"ר ג'רמי בנשטיין

"...במדינת ישראל של היום קשה מאוד לטעון שדווקא רעיון כמו שנת שמיטה, על ערכיה המסורתיים, יכול להוות השראה לאנשי סביבה, חברה וכלכלה שמתמודדים עם בעיות מודרניות מאוד... אך אנו שקועים כל-כך בהקשר החברתי והפוליטי שלנו ובהשקפת עולמנו, שקשה לנו מאוד לבקר אותם מבפנים. לפעמים, על-מנת לקבל פרספקטיבה על מצבנו ולדמיין שאפשר אחרת, יש לחפש "נקודת ארכימדס" מחוץ למערכת הנוכחית, שממנה ניתן להתחיל לנסח חזון אחר, חלופי. ישנן כמה אפשרויות למלא תפקיד זה, אך מסורות דתיות ותרבותיות, שלנו ושל שכנינו, בהחלט עשויות לשמש לנו מעוף למחשבה ומנוף לעשייה. אין זה מדע בדיוני. ממש כך חיו אבותינו כאן, בארץ הזאת. הארץ הזאת ואנו בתוכה זקוקים לכל סיוע אפשרי על-מנת להתמודד עם האתגרים, הסביבתיים והחברתיים כאחד, הפוקדים אותנו כאן ועכשיו."

תנות, תחלק, תניח / פרופ' אבי שגיא ופרופ' ידידיה שטרן

"... בישראל המופרטת, הגלובלית ורבת הפערים, השמיטה היא סימן קריאה הכרחי. יש לנו, באמתחתנו הלאומית, תרופה מוכנה לשיקום הסולידריות הבין-אישית שהתרופפה. במונח זה, השמיטה היא מרכיב בחוסן הלאומי.

קשה שלא להתרשם מעמקות האידיאה, הנעה בזהירות בין הרצון לשמר את רכושו של האדם לרצון שלא לראות ברכוש חזות הכל. השמיטה היא קריאה לביצור בועה בזמן, שבה העשייה הכלכלית אמורה להגיע לרגיעה, שמתפחת חמלה, רחמים ואף שותפות בין כל החולקים את פני האדמה, כולל חיית השדה. בשנה השמינית המרוץ יימשך, מכיוון שהאנושות זקוקה לו, אך האידיאה וזיכרונה יחלחלו אל מחוץ לשנת השבתון, אל שש שנות הקדחתנות היצרנית."

אבות ה',

אַרְבַּע מִדּוֹת בְּאֶדְם:
הָאוֹמֵר שְׁלִי וְשֶׁלְךָ שְׁלֶךְ, זוּ
מִדָּה בִּינּוּיִית.
וְיֵשׁ אוֹמְרִים, זוּ מִדַּת סְדוֹם.

"הצדקה והחסד, הפרט והכלל" / הרב יוסף יצחק ליפשיץ

"המטלה המוטלת על כתפיהם של אנשי ההלכה לתרגם את המצוות הסוציו-חקלאיות המקראיות לזמננו הם איננה רק חובה פרשנית המשתדלת להתגבר על אנכרוניזם בקריאת הטקסט המקראי. השארת מצוות הרווחה על פי פרשנותה החקלאית בלבד אוטמת אונייה לשוועת הנזקקים וחוטאת באנכרוניזם הלכתי."

"מי השילוח" על מצוות שמיטה ויובל / הרב מרדכי יוסף ליינר מאיז'ביצה

עניין השמיטה והיובל הוא נגד המידות הנזכרות במסכת אבות, "שלי שלך, שלך שלך". שמיטה היא נגד מדת "שלי שלך". היינו אף כי הארץ נתן לבני אדם, שיש לאדם קניין בארץ שיוכל להוציא לו ממנה כל הטובות שבעולם, כי כל מיני ערבות שבעולם נכללים בארץ. ובשביעית האדם ייתן הארץ לשם יתברך, כי הוא שובת ממלאכה ומעבודת הארץ, וזה ייקרא "שלי שלך".

שרים שמיטה

ליקטה וערכה: יפעת גלבר

אומרים ישנה ארץ

מילים: שאול טשרניחובסקי

לחן: נעמי שמר

אומרים ישנה ארץ
ארץ שכורת שמש
איה אותה ארץ
איפה אותה שמש
אומרים ישנה ארץ
עמודיה שבעה
שבעה כוכבי לכת
צצים על כל גבעה
איפה אותה ארץ
כוכבי אותה גבעה
מי ינחנו דרך
גיז לי הנתיבה
כבר עברנו כמה
מדברות וימים
כבר הלכנו כמה

כוחותינו תמים
כיצד זה תעינו
טרם הונח לנו
אותה ארץ שמש
אותה לא מצאנו
אולי כבר איננה
ודאי ניטל זיווה
דבר בשבילנו
אדוני לא ציווה
ארץ בה יתקיים
אשר כל איש קיווה
נכנס כל הנכנס
פגע בו עקיבא
שלום לך עקיבא
שלום לך רבי

איפה הם הקדושים
איפה המכבי
עונה לו עקיבא
אומר לו הרבי
כל ישראל קדושים
אתה המכבי
אומרים ישנה ארץ
ארץ שכורת שמש
איה אותה ארץ
איפה אותה שמש

נוסחו של השיר שהובא לפניכם מבוסס על גרסתו השנייה של המשורר (שנכתבה ב-1923 ושוכתבה על ידי נעמי שמר בשנת 1982). בגרסה זו, הדובר פותח בחיפוש (איה אותה ארץ?) ומסיים במציאה (כל ישראל קדושים...). אולם בגרסתו הראשונית של השיר, שנכתבה בברלין מספר חודשים קודם לכן, מסיים הדובר במילים הפסימיות: "ודאי ניטל זיווה, דבר בשבילנו אדוני לא ציווה". מה לדעתכם הוא אותו הדבר שהדובר השירי מבקש למצוא בארץ, ומטלטל אותו בין ייאוש לבין תקווה?

שהשמש תעבור עלי

מילים: יורם טהרלב

לחן: חנן יובל

ישנם ימים ללא מרגוע
בם לא אמצא לי נחמה
ומוכרח אני לנגוע
בעשבים, באדמה
לפסוע באותה הדרך
בתוך פריחת הכרכומים
ולהיות כל כך אחרת
ולפרוח ערב הגשמים.

רק תפילה אשא
הוי אלי, אלי
שהשמש תעבור עלי
ותראה לי שוב את משעולי
הוי אלי, אלי
רק תפילה אשא
שהשמש תעבור עלי
ותיקח אותי אל המסע.

ואם אשוב אל זאת הארץ
ואם אפסע שוב בדרכים
האם כקדם יכירוני
האנשים והפרחים.

רק תפילה אשא...

האם אמצא את כל היופי
האהבה הנושנה
אשר היתה שם כשעזבתי
עת אהבתי פעם ראשונה

אסיף

מילים: איתמר פרת

לחן: נעמי שמר

אסוף את המעשים
את המילים והאותות
כמו יבול ברכה כבד משאת.
אסוף את הפריחה
אשר גמלה לזיכרונות
של קיץ שחלף בטרם עת.

אסוף את כל מראות פניה היפים
כמו את הפרי ואת הבר.
האדמה היא אפורה מתחת לשלפים
ואין לה עוד לתת לך דבר.
ואין יותר גבעול חולם על שיבולתו
ואין יותר נדרי ואסרי
רק הבטחת הרוח כי הגשם בעיתו
עוד יחונן את עפרה בתום תשרי.

בשירים "אסיף" ו"שהשמש תעבור עלי" פונים המשוררים אל הטבע. על איזה צורך עונה הפנייה אל הטבע? האם הדוברות מוצאות את אשר חפשו?

לשמוע את השורשים צומחים" ס' יזהר

הרבה זמן נחשבה הצינונות כהצהרה חגיגית כנגד השממה, כאנטי-שממה, ככובשת השממה, כ"מפריחת השממה" (ו"שממה" במונח: הלא-מתורבת, הנשאר בידי הטבע, ואפילו הנראה כריק או כמאיים או דוחה).

הסיסמה החזקה ביותר בימי תחילת המדינה, שחזרה אין-ספור פעמים בפיו של בן-גוריון ובלהט סוחר, הייתה: "הפרחת השממה".

מאז ומתמיד הפחידה השממה את בני האדם. אין בה צל ואין בה צמח ואין בה מים ואין בה מגורים, ואין בה נוחות. אבל יש בה סכנות, ויש בה לא מוכר, ויש בה מפחיד. תמיד נרתעו ממנה ותמיד העדיפו על פניה מקום של נוחות. ועם זה, במקרים רבים נפתח דף חדש בתרבות האדם, דווקא בצדו של אזור ריק, לא נודע, בלתי מיושב, בצדו של מדבר, בצידה של שממה. נביאי ישראל למשל, קמו על הגבול בין ישוב למדבר, ומיניקת השניים. קח מהאדם את המדבר - ואין לך תרבות גם באזור המיושב.

כאשר דיבר בן-גוריון על "הפרחת השממה", נדמה היה שדיבר על דבר שלעולם לא יקרה. נדמה היה אז שהיהודים לא שומעים לו ואף אחד לא ילך לנגב כדי להפריחו, גם כאשר בן-גוריון עצמו הלך לשדה בוקר, נראה היה שאין ממשיכים אחריו. אבל הנה לא חלף דור אחד, ובגלל כל מיני סיבות מתמלא והולך עכשיו הנגב במהירות, ולפתע חוששים שעוד מעט יתמלא הכול ויהיה כבר גמור ועשוי, ובחיפזון הזה כל מיני שגיאות ייקבעו עולם שאי-אפשר לתקנו עוד. מופתעים מההתפתחות הפתאומית הזאת, באים עכשיו רבים וקוראים: "רגע, השאירו נא חלקים אחדים לא מיושבים, לא מפותחים, תכננו את הלא-מתוכנן". כי התפיסה של שמירת הטבע, כוללת בה את שני המובנים: גם שלא יזיקו לטבע, וגם שלא יזיקו לאדם, בהינתקו ממקומות שוממים...

• נסו לחשוב על "שממה" ועל "הפרחת השממה" כעל מושגים מטאפוריים המייצגים תנועה נפשית. מה משמעות הצורך בשימור אזורים שוממים, בלתי מיושבים, לצד האזורים המעובדים?
• בספר שמות פרק כג, בציווי על מצוות השמיטה, נאמר: "וְיָשַׁב שָׁנִים, תִּזְכַּע אֶת-אֲרֶצְךָ; וְאָסַפְתָּ, אֶת-הַבּוֹאֲתָהּ. וְהַשְׁבִּיעַת תִּשְׁמְטָנָה וְנִטְשָׁתָה, וְאָכְלוּ אֲבִיבֵי עֵמֶךָ, וְיִתְרָם, תֹּאכַל חֵיט הַשָּׂדֶה". נסו לחשוב כיצד יכולה שנת השמיטה להוות פתרון לקיומה של שממה בצד היישוב.

אמא אדמה

מילים: יענקל'ה רוטבליט

לחן: מיקי גבריאלוב

היא תביט אלי טובה וחכמה
כמו בבן השב הביתה מן הדרך
תחבק אותי אליה בנשימה חמה
אמא אדמה.
היא תגיד - "אתה עייף מן המסע
אל תפחד אני חובשת את פצעך"
היא תיקח אותי אליה כשאקרא בשמה
אמא אדמה
היא תביט אלי טובה וחכמה
היא שקטה כל כך וכמו תמיד סולחת
תחבק אותי אליה בנשימה חמה
אמא אדמה

• במילה העברית "תודה" יש כפל לשון. כיצד מאפשרת "הודאה" את ה"הודיה"?
• מה מעניקה לאדם ההתבוננות על העולם כפי שהוא, מזווית ראייה שאינה יצרנית אלא מודה על הקיים?

שיר למעלות

תהילים קכא

שיר למעלות

אשא עיני אל-ההרים, מאין יבא עזרי
עזרי, מעם ה', עושה שמים וארץ.
אל יתן למוט רגלך; אל ינום שומרך.
הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל.
ה' ישמורך ה' צלך על-יד ימינך.
יומם השמש לא יככה וירח בלילה, בלילה
ה' ישמרך מכל-רע, ישמור את-נפשך
ה' ישמור צאתך ובואך מעתה ועד עולם, עד עולם

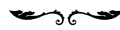
צהלת החיים הראשונה הפוגשת את האדם בהקיצו משנתו ומוצא הוא לפניו עולם מלא וחדש בכל מלואו וטובו, היא מרימה את אור השכל הפנימי... ומתעלה הרוח... והאדם ברגש תודתו מודה הוא על האמת ומקיים את עומק אמיתתה של ההכרה הרוחנית, ומעיד על כל אור החיים שהוא נובע כולו ממעיין הטוב...
(הרב קוק, מתוך סידור "עולת ראייה")

שירת העשבים

מילים: נעמי שמר, על פי ר' נחמן מברסלב

לחן: נעמי שמר

דע לך	כמה יפה	וכשהלב
שכל רועה ורועה	כמה יפה ונאה	מן השירה מתמלא
יש לו ניגון מיוחד	כששומעים השירה	ומשתוקק
משלו	שלהם	אל ארץ ישראל
דע לך	טוב מאוד	אור גדול
שכל עשב ועשב	להתפלל ביניהם	אזי נמשך והולך
יש לו שירה מיוחדת	ובשמחה לעבוד	מקדושתה של הארץ
משלו	את השם	עליו
ומשירת העשבים	ומשירת העשבים	ומשירת העשבים
נעשה ניגון	מתמלא הלב	נעשה ניגון
של רועה	ומשתוקק	של הלב.

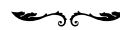

תבואת השגעון

מספר רבי נחמן מברסלב (ומודפס בספר "כוכבי אור") על המשל מהתבואה: שפעם אחת אמר המלך לאהובו, השני למלך, באשר אני חוזה בכוכבים, רואה אני שכל התבואה שיגדל בשנה זאת – מי שיאכל ממנה יהיה נעשה משוגע, אם כן יטכס עצה. וענה לו (השני למלך): שעל כן יכינו בעדם תבואה, שלא יצטרכו לאכול מתבואה הנ"ל. וענה לו המלך: אם כן כשאנחנו לבד לא נהיה משוגעים. וכל העולם יהיה משוגע אז יהיה להפך, שאנחנו יהיו המשוגעים!

על כן בודאי נצטרך גם כן לאכול מהתבואה. אבל רק זה שנסמן סימן על מצחנו שנדע על כל פנים שאנחנו משוגע. שאם אהיה מסתכל על מצחך וכן כשתסתכל על מצחי – נדע מהסימן שאנחנו משוגע.

• אילו "שגעונות" קיימים היום בעולם?
האם אנחנו בוחרים לאכול אוכלים מהתבואה המשוגעת, או שומרים על עצמנו מחוץ לשגעונות?
• סיפור זה קיים גם בגרסה ערבית והודית. בגרסאות אלו, המלך בוחר לאכול מן המזון הקלוקל הגורם לשיגעון. נראה כי פתרון ה"סימן על המצח" הוא פתרון יהודי-חסידי. אילו "סימנים על המצח" מציעה התרבות היהודית? האם שנת השמיטה יכולה להיות סימן כזה?

ים השיבולים

מילים: יצחק קינן. לחן: חיים אגמון

ים השיבולים שמסביב על גליו לשוט יצא הרוח. אלף חיוכים אלי שלח האביב, שמש חביבה יצאה לשוח. על המיתרים המפיקים צלילי זהב, הם המזמרים אל מול התכלת. אלף מלאכים השרים שלום לסתיו, נושקים ומלטפים פצעי שלכת.

גם האהבות באור נפלא, שוב פורחות כולן בשדות הזמר, אלף חיוכים שלוחים אלייך, ילדה זר שירים קטף לך משורר. יש אומרים: "נפלא הוא ריחן של אהבות". יש אומרים: "אורן הוא ים של זיו". אלף ציפורים לקולך שיר מזמרות, יפית כה ילדתי מן האביב.

לה לה לה...

לה לה לה...

ים השיבולים, אלף חיוכים, אלף מלאכים.

זלמן זה לא אתה

קובי אוז

מילים ולחן: קובי אוז

זלמן הסתובב בעולם מבולבל
שאל את עצמו "מי אני ובכלל?
אני חקלאי יש לי שטח גדול
ואני מנהל את הכל
אני מגדל פירות וירקות
ומקפיד לדשן לעבד להשקות
אני המושל על חלקת אדמה!"
ואז יצתה בת קול ואמרה:
זלמן זה לא אתה!
הנה תראה, שנת שמיטה
השדה מבלבל בלי עזרתך
אתה לא אדמתך
אתה פשוט
זלמן התקשר לכאן ולכאן
אמר לעצמו "אני הבוס של הזמן
אני רק מרים איזה טלפון קטן
ומיד מסודר העניין
יש לי מעמד מסביב לשעון
קריירה נון-סטופ מניות וממון
אני תמיד זמין לכל הפתעה!"
והופ יצתה בת קול ואמרה:
זלמן זה לא אתה
הנה שבת המלכה
עכשיו תהיה במנוחה
אתה אחד מהעם שאומר תפילה
מעמדך לא אתה
אדמתך לא אתה
אתה
אתה פשוט זלמן.
זלמן הביט באשתו הטובה
כאילו מגונן היא פורשת צילה
"שנים אני איתה, אני בעלה
ועדיין כפיות במיטה
הקמנו ביחד משפחה למופת
והיא אשת חיל, סקסית באמת
ואני, מי אני? אני בעלה!"
ואז יצתה בת קול ואמרה:
זלמן זה לא אתה!
האישה שאיתך היא לא באמת
שלך
אשתך עכשיו שומרת נידה
אז טעית בכל קנה מידה

• בשיר הבא, קורא המשורר לגיבורו-
"זלמן"- לא להגדיר את עצמו באמצעות
רכושו ונכסיו. אילו מנהגים יהודיים מזכיר
המשורר בשיר? מה היא מטרתך, לדעתך,
בתהליך ההגדרה העצמית של האדם?
• כיצד קיום שנת השמיטה תורם להרחבת
המודעות האישית והרוחנית?

ואילו פינו

מילים: מתוך תפילת שבת

לחן: שלמה גרוניך

ואילו פינו מלא שירה כים
ולשוננו רינה כהמון גליו
ושפתותינו שבח כמרחבי רקיע
ועינינו מאירות כשמש וכירח
וידינו פרושות כנשרי שמיים
ורגלינו קלות כאיילות
אין אנחנו מספיקים להודות לפניך
ה' אלוקינו ואלוקי אבותינו
ולברך את שמך מלכנו
על אחת מאלף אלפי אלפים
ורבי רבבות פעמים הטובות
ניסים ונפלאות שעשית עם אבותינו
ועמנו.

מודה אני

מילים ולחן: מאיר אריאל

מודה אני
לפניך ולך
על כל החסד והאמת והטובה והרעה
והטובה
שעשית עמדי
ועם ביתי
ועם קרובי וידידי ועם בני עמי
ועם ארצי, ועם כל העולם והאדם
אשר בראת.
בלאט, חרש חרש
אט אט, טופפות
עתידות עתידות לקראתנו,
ואת מחייכת אלי מתוך השינה.
יהיה לנו טוב, טוב מטוב, טוב מאוד,
זה מתחיל כבר בבוקר בבוקר
את צוחקת אלי
מתוך מתוך השינה.

אתה לא בעלה
אתה לא מעמדך
אתה לא אדמתך
אתה פשוט
זלמן נשכב על הכורסא בסלון
הביט על הקירות והציץ מהחלון
ביתי מבצרי הוא כמו ממלכה!"
ושוב יצתה בת קול ואמרה:
זלמן זה לא אתה!
סוכות עכשיו צא אל הסוכה
נובו ריש אל תהיה לי מצוברח
הבט לכוכבים הקורצים מהסך
ביתך לא אתה
אשתך לא אתה
מעמדך לא אתה
גם אדמתך לא אתה
אתה פשוט
זלמן.

זלמן שאל את אביו החולה
"איך אגדיר את עצמי בעולם הזה?"
"אתה הבן שלי" אמר האב החכם
ועצם את עיניו לעולם.

האבא נטמן בחלקת אדמתו
לנכדו קלמן נתנו את שמו
וזלמן נשאר עם אותה שאלה
ויצאה בת קול הפעם עם תשובה:
זלמן אתה זה ששואל
זה שתמיד מתבלבל
בין מה ששלך למי אתה
ובין עבודתך למהות עולמך
זלמן זה לא אתה
מתי כבר תכונן יחסים עם עצמך?
אתה לא רכושך
לא הצלחה
אתה לא סביבתך
אפילו לא שאלתך
אתה פשוט זלמן.

דפני לימוד

לימוד מסכת שביעית אהרן אריאל לביא

שבת הארץ

שש שנים תזרע שדך ושש שנים תזמר פרמך ואספת את תבואתה; ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ שבת לה' שדך לא תזרע וכרמך לא תזמר; את ספיית קצירך לא תקצור ואת ענבי זיתך לא תבצר שנת שבתון יהיה לארץ; והיתה שבת הארץ לכם לאכלה לך ולעבדך ולאמתך ולשכירך ולתושבך הגרים עמך; ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכל. ויקרא כה, ג-ז

הקשר בין שבת בראשית לשבת השנים מסכת שביעית - פרק א', הלכה א'

משנה:

עד אימתי חורשין בשדה האילן ערב שביעית בית שמאי אומרים כל זמן שהוא יפה לפרי ובית הלל אומרים עד עצרת וקרובים דברי אלו להיות כדברי אלו.

גמרא:

כתיב [שמות כג יב] ששת ימים תעשה מעשיך וביום השביעי תשבות וכתבי בחריש ובקציר תשבות מה אנו קיימין אם לענין שבת בראשית והלא כבר נאמר ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך ואם לענין שבתות שנים והלא כבר נאמר שש שנים תזרע שדך ושש שנים תזמר כרמך אלא אם אינו ענין לשבת בראשית ולא לענין שבתות השנים תניהו ענין באיסור שני פרקים הראשונים בחריש ובקציר תשבות בחריש שקצירו אסור ואיזה זה זה חריש של ערב שביעית שהוא נכנס לשביעית ובקציר שחרישו אסור ואיזה זה זה קציר של שביעית שהוא יוצא למוצאי שביעית ... רבי אחא בשם רבי יונתן בשעה שאסרו למקרא סמכו ובשעה שהתירו למקרא סמכו בשעה שאסרו למקרא סמכו בחריש ובקציר תשבות בחריש שקצירו אסור ואי זה זה זה חריש של ערב שביעית שהוא נכנס לשביעית ובקציר שחרישו אסור ואי זה זה זה קציר של שביעית שהוא יוצא למוצאי שביעית ובשעה שהתירו למקרא סמכו ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך מה ערב שבת בראשית את מותר לעשות מלאכה עד שתשקע החמה אף ערב שבתות שנים את מותר לעשות מלאכה עד שתשקע החמה.

הרב אברהם יצחק הכהן קוק, הקדמה ל'שבת הארץ':

את אותה הפעולה שהשבת פועלת על כל יחיד, פועלת היא השמיטה על האומה בכללה ... הפסקת הסדר החברתי בצדדים ידועים, מתקופה לתקופה, מביאה לאומה זו, כשהיא מסודרת על מכוונה, לידי עלייתה העצמית למרומי התכונות הפנימיות שבחיים המוסריים והרוחניים, מצד התוכן האלוהי שבהם, העומד למעלה למעלה מכל תכסיס וסדר חברתי, והוא מעבד ומעלה את הסדרים החברתיים ונותן להם את שלמותם.

חידוש הלכות השמיטה אחרי אובדן המסורת מסכת שביעית - פרק א' הלכה ה'

גמרא:

רבי חייא בר אבא בעי קומי רבי יוחנן ועכשיו למה הן חורשין בזקניות אמר לו בשעה שניתנה הלכה ניתנה שאם בקשו לחרוש יחרושו רבי בא בר זבדי בשם רבי חונייה דבקעת חוורן ערבה וניסוך המים ועשר נטיעות מיסוד הנביאים הראשונים מה ופליג רבי יוסי בן רבי בון בשם לוי כן היתה הלכה בידן ושכחו ועמדו השנים והסכימו על דעת הראשונים ללמדך שכל דבר שביט דין נותנין נפשם עליו סופו להתקיים בידם כמה שנאמר למשה מסיני ואתיא כיי דמר רבי מנא [דברים לב מז] כי לא דבר רק הוא מכס ואם דבר רק הוא מכס למה שאין אתם יגיעין בו כי היא חייכם אימתי היא חייכם בשעה שאתם יגיעים בו.

הרב ד"ר יוסף יצחק ליפשיץ, "הצדקה והחסד, הפרט והכלל", מתוך אסופת המאמרים "על הכלכלה ועל המחיה"

המטלה המוטלת על כתפיהם של אנשי ההלכה לתרגם את המצוות הסוציו-חקלאיות המקראיות לזמנם הם איננה רק חובה פרשנית המשתדלת להתגבר על אנכרוניזם בקריאת הטקסט המקראי. השארת מצוות הרווחה על פי פרשנותה החקלאית בלבד אוטמת אוזניה לשוועת הנזקקים וחוטאת באנכרוניזם הלכתי.

שאלות לדיון:

- מה המשמעות של 'נותנין נפשם עליו' לדעתכם, ומה היחס בין ההתעלות הנפשית הפנימית של הפוסק, הנביא, ההוגה לבין רגישותו לחברה הסובבת?
- כיצד ניתן ללמוד מהתהליך שתואר בגמרא לאתגר הנוכחי של 'חידוש' הלכות שמיטה בעת הזאת?
- האם כל מי שרוצה יכול 'למסור את נפשו' ולגלות מחדש מסורת שנשכחה, או שמא הדבר מסור ליחיד סגולה?

הכנה לדיון:

הגמרא משווה בין שבת בראשית, שנשמרת כל שבוע ימים, לבין 'שבת השנים', שנשמרת כל שבע שנים ועוסקת בזמן שאחרי כבר אסור לחרוש בשנה השישית (ערב שביעית), והזמן הראשון שאחרי מותר לקצור בשנה השמינית (מוצאי שביעית). אלא שאיסור זה בוטל בשנים מאוחרות יותר ובפועל איסור העבודה בשדה חל רק משקיעת החמה בערב ראש השנה של השנה השביעית ועד למוצאי ראש השנה בשנה השמינית.

שאלות לדיון:

- מה ניתן ללמוד לגבי 'שבת השנים' מתוך ההשוואה ל'שבת בראשית'?
- מה ההבדלים בין השתיים?
- כיצד ניתן להבין לאור הדיון בגמרא את אמירתו של הרב קוק: "את אותה הפעולה שהשבת פועלת על כל יחיד, פועלת היא השמיטה על האומה בכללה"?

הכנה לדיון:

הגמרא שואלת מדוע נוהגים היום לחרוש גם 'בזקנות', כלומר לחרוש גם בשביל עצים זקנים עד ראש השנה. העניין המרכזי מבחינתנו הנו שהגמרא אומרת שלדעת רבי יוחנן שלוש ההלכות הנידונות ניתנו למשה בסיני והן: ניסוך המים בחג הסוכות, הבאת הערבות למקדש וההלכה הנוגעת לכמות הנטיעות בשטח מסויים שניתן לחרוש בשבילן עד ראש השנה של השביעית. לדעת רבי בא בר זבדי, לעומת זאת, הלכות אלו הן 'מיסוד הנביאים'. רבי יוסי בן רבי בון מיישב את המחלוקת ואומר שאכן אלו הלכות שניתנו במקור למשה בסיני יחד עם כל התורה שבעל-פה, אך הן נשכחו והנביאים הצליחו לגלות אותן מחדש על-ידי כך שמסרו את נפשם על העניין.

שאלות לדיון:

- מה המשמעות של 'נותנין נפשם עליו' לדעתכם, ומה היחס בין ההתעלות הנפשית הפנימית של הפוסק, הנביא, ההוגה לבין רגישותו לחברה הסובבת?
- כיצד ניתן ללמוד מהתהליך שתואר בגמרא לאתגר הנוכחי של 'חידוש' הלכות שמיטה בעת הזאת?
- האם כל מי שרוצה יכול 'למסור את נפשו' ולגלות מחדש מסורת שנשכחה, או שמא הדבר מסור ליחיד סגולה?

אחדות התורה ואחדות העם מסכת שביעית - פרק ב', הלכה א'

הכנה לדין:

המשנה שואלת עד מתי מותר לחרוש בשדה של תבואה וקטניות שאין בו עצים ('שדה הלבן'). לדעת רבי מאיר הדבר מותר על-פי כלל סובייקטיבי: עד הזמן שבו נוהגים אנשים לחרוש באותו מקום מותר לחרוש. רבי שמעון מזהיר שבמצב כזה תינתן 'תורת כל אחד ואחד בידו', ולמעשה לא תהיה הלכה אחידה אלא כל אחד יקבע מנהג לעצמו. במקום זאת הוא מציע כלל אובייקטיבי על-פי לוח השנה: ב'שדה הלבן' מותר לחרוש עד חג הפסח ובשדה שיש בו עצים מותר לחרוש עד חג שבועות.

משנה:

עד אימתי חורשין שדה הלבן ערב שביעית משתכלה הליחה כל זמן שבני אדם חורשין ליטע מקשעות ומדלעות אמר רבי שמעון נתת תורת כל אחד ואחד בידו אלא בשדה לבן עד הפסח ובשדה אילן עד העצרת.

גמרא:

עד אימתי חורשין שדה הלבן ערב שביעית רבי מאיר ברם כררבי שמעון דברי הכל עד העצרת לא סוף דבר כשיש מוקשה ומודלה אלא אפילו מאחר שבני אדם עתידין ליטע במקשיות ובמודלעות מותר אמר רבי שמעון נתת תורת כל אחד ואחד בידו זה אומר כלה ליחה שלי וזה אומר לא כלה ליחה שלי אלא בשדה לבן עד הפסח ובשדה אילן עד עצרת מה בין שדה לבן לשדה אילן שדה הלבן על ידי שהוא עתיד לזרעה בתחילה צריך שתהא הליחה קיימת אבל שדה האילן על ידי שהיא נטועה מכבר אינו צריך שתהא רוב הליחה קיימת.

שאלות לדין:

- מה הסכנה שרואה רבי שמעון בנתינת תורת כל אחד ואחד בידו?
- מה ניתן ללמוד על מורכבות המתח שבין הכלל לפרט מתוך סוגייה זו?
- האם בבואנו לחשוב מחדש על שנת השמיטה כמהלך לאומי חדש, עלינו לחפש כללים סובייקטיביים או אובייקטיביים?

מה בין חול המועד לשנת השמיטה מסכת שביעית - פרק ב', הלכה ז'

הכנה לדין:

בסוגייה זו משווה הגמרא בין האיסורים הנוהגים בחול המועד לבין האיסורים הנוהגים בשנת השמיטה. לפי החלק הראשון של הסוגייה ההבדל בין חול המועד לשביעית הנו הבדל איכותי ומהותי: בשנת השביעית אין למעשה איסור מלאכה על האדם, אלא מצווה על מנוחת האדמה עצמה. בחול המועד, לעומת זאת, מצוות המנוחה הנה על האדם ולא על אדמתו או כליו. לכן בחול המועד יש איסורים רבים יותר מאשר בשנת השמיטה. אלא שהגמרא מביאה גם אפשרות אחרת ולפיה ההבדל הנו בסך-הכך כמותי: שנת השמיטה הנה ארוכה בהרבה מחול המועד ולכן התירו בה יותר דברים.

מה בין שביעית מה בין מועד שביעית על ידי שהוא מותר במלאכה התירו בין דבר שהוא טורח בין דבר שאינו טורח מועד על ידי שאסור במלאכה לא התירו אלא דבר שהוא אבד ובלבד דבר שאינו טורח ואית דבעי נשמעינה מן הדא שביעית ע"י שזמנה מרובה התירו מועד ע"י שזמנו קצר אסור ואותן שבעת ימים אחרות לא מסתברא מיעבדינון כשבע ימי הרגל ויהיו אסורין אשכח תני מרביצין בעפר לבן בשביעית אבל לא במועד דברי רבי שמעון ורבי אליעזר בן יעקב אוסר.

שאלות לדין:

- מה ניתן ללמוד מההבדל האיכותי וההבדל הכמותי בין שנת השמיטה לחול המועד?
- האם הדבר נובע מהבדל מהותי בקדושת שני הזמנים או מעניין מעשי של אורכם?
- מהי העמדה הנפשית הנגזרת מתוך כך ביחס לשנת השמיטה? האם מדובר בשנה שכולה סוג של חול המועד, או שמא חול המועד הנו שנת שמיטה בזעיר אנפין כל חצי שנה?

דפיו לימוד

מראית עין וחשדנות בשמיטה מסכת שביעית - פרק ג', הלכה א'

משנה:

מאימתי מוציאים זבלין לאשפתות משיפסקו עובדי עבודה דברי רבי מאיר רבי יהודה אומר משיבש המתוק רבי יוסי אומר משיקשור עד כמה מזבלין עד שלוש אשפתות לבית סאה של עשר עשר משפלות ושל לתך לתך מוסיפים על האשפלות ואין מוסיפין על האשפתות רבי שמעון אומר אף על האשפתות.

גמרא:

עד שלא פסקו עובדי עבודה מהו שיהא מותר לעשות אשפה על פתח חצירו סילני שאל לרבי חייה בר בא ואמר ליה רבי אמר שרא ליה והוון אמרין דו נסב והורי על גרמיה לצאת לחוץ לארץ דלא למיסב מעשר מעתה אפילו משפסקו עובדי עבודה יהא אסור מפני מראית עין שלא יהו אומרים לתוך שדה בית השלחין שלו הוא מוציא יודעין הן בני עירו אם יש לו בית השלחין אם אין לו אמר רבי יוסי הדא אמרה לא חשו לעוברין ושבין מפני מראית עין.

הכנה לדיון:

המשנה שואלת מאיזה שלב בשנת השמיטה מותר להוציא את הזבל (שהיה אורגני בלבד באותה תקופה) לשדה כך שהדבר לא יראה כזיבול השדה אלא יהיה ברור שזו פשוט הוצאת זבל החוצה, וקובעת שמותר להוציא את הזבל לאחר שהסתיימה עונת הזיבול. הגמרא מבחינה בין מראית עין מצד בני העיר של האדם המוציא את הזבל, שיודעים אם יש לו 'שדה שלחין' הזקוק לזיבול או לא, לבין מראית עין של עוברים ושבים שאינם מזהים את המקומית. כך שלמעשה, אדם שיש לו שדה שלחין, כלומר שדה המושקה בצורה מלאכותית, אינו רשאי להוציא את הזבל לשדהו לאורך כל שנת השמיטה.

מסכת שביעית - פרק ד', הלכה א'

משנה:

בראשונה היו אומרים מלקט אדם עצים ואבנים ועשבים מתוך שלו כדרך שהוא מלקט מתוך של חברו את הגס הגס ומשרבו עוברי עבירה התקינו שיהא זה מלקט מתוך של זה וזה מלקט מתוך של זה שלא בטובה ואין צריך לומר שיקצץ להן מזונות.

גמרא:

אמר רבי יונה הכין צורכה מינית בראשונה היו אומרים מלקט אדם עצים ועשבים מתוך שלו את הגס הגס כדרך שהוא מלקט בשל חברו בין דקים וגסים נחשדו להיות מלקטין דקים והן אומרים בגסין ליקטנו התקינו שיהא זה מלקט מתוך של זה וזה מלקט מתוך של זה שלא בטובה נחשדו להיות מלקטין בטובה והן אומרים שלא בטובה ליקטנו התקינו שיהו מביאין מן הקרוב ומן המצוי אמר רבי זעירא ראשונה ראשונה מתקיימים ... מלקט אדם עצים ועשבים מתוך שלו את הגס הגס כדרך שהוא מלקט מתוך של חברו בין דקין בין גסין בשביעית אבל לא במועד אף באבנים כן אשכח תני אף באבנים הלב יודע אם לעקל אם לעקלקלות רבי יוסי בשם מנחם רבי עקיבא עבד כשיטתיה חמא חד איזמר כרמא א"ל ולית אסור א"ל לעקלין אנא בעי הלב יודע אם לעקל אם לעקלקלות.

הכנה לדיון:

המשנה, וביתר הרחבה הגמרא, מציגות תהליך התפתחות היסטורי של הלכה מסויימת בשמיטה: בזמנים עברו התירו לאנשים להוציא עצים, אבנים ועשבים מתוך שדותיהם בכדי להשתמש בהם וסמכו עליהם שהם לא עושים זאת כדי לעקוף את ההלכה ולמעשה לתקן את השדות עצמם. אלא שלאחר מכן התרבו האנשים שהשתמשו בפרצה הזו בחוק כדי לעבור על הלכות שמיטה, ולכן החכמים נאלצו להחמיר את הגדר ההלכתי והתירו לאדם להוציא עצים, אבנים ועשבים רק משדה של חברו וזאת מבלי לקבל על כך טובת הנאה כלשהי (ואז אין חשש שהוא עובד על תיקון שדה חברו וברור שהוא מלקט רק בשביל הדברים עצמם לשימוש האישי). אלא שגם גדר זה לא החזיק מעמד ונאלצו להרחיב את האיסור (אם כי לדעת רבי זירא הרחבה שנייה זו לא התבצעה).

בהמשך מובאת דעה של תנא אחר שהתיר ללקט עצים, אבנים ועשבים גסים ואומרת הגמרא שרק הלב של אותו יודע אם הוא עושה כן בכדי 'לעקל' (להשתמש באבנים לבנייה, דבר המותר) או 'לעקלקלות' (להתעקל' מסביב להלכה ולתקן את השדה באיסור). לבסוף מסופר שרבי עקיבא היה מסתובב בין השדות כדי לפקח על שמירת השמיטה, וראה אדם מוציא אבנים מכרמו ושאל אותו האם אין הדבר אסור. אותו אדם ענה לו שהוא מוציא את האבנים בשביל העקל של בית הבד, ורבי עקיבא משיב שאכן רק לבו של אותו אדם

שאלות לדיון:

- כיצד ניתן להבין את המושג 'מראית עין'? מאילו מקומות נוספים ביהדות אנו מכירים אותו?
- מדוע מקנה הגמרא חשיבות רבה כל-כך למראית עין, עד כדי הטלת איסור משמעותי על הפרט?
- מסכת שביעית עוסקת בסוגייה של מראית עין מספר פעמים, ואף מספרת על סיורים של החכמים בין השדות לצורך פיקוח על השמיטה ונסיגות של האנשים לעקוף את חוקי השמיטה. מה ניתן ללמוד מכך על האופן בו נשמרה שנת השמיטה בציבור הרחב בימי קדם? אילו לקחים ניתן להפיק לימינו?

דפיו ליימוד

עניים, עשירים, רכוש פרטי ומסחר בשנת השמיטה מסכת שביעית - פרק ה', הלכה ב'

הכנה לדין:

הלוחף הוא סוג של בצל, ובסוגייה שלפנינו מדובר בלוחף שנשתל באדמה בשנה השישית והוסיף לנפחו כביצה, ובשנה השביעית 'דיכן' בעל השדה את עליו (כלומר, מעך). בנוסחים אחרים רשום: 'ריכן', מלשון 'הרכין', וזאת בכדי למנוע את המשך גדילתו כך שהוא לא יחשב כיכול שביעית. כעת נשאלת השאלה האם 'דיכון' הנו זהה לעקירת הלוחף או לא, כלומר האם לעניים יש חלק בלוחף זה או לא. הגמרא מביאה מספר דעות ואפשרויות, כאשר העיקר הוא שמאחר ומדובר בספק מסוג כזה או אחר לא ניתן לקבוע באופן מוחלט האם הלוחף שייך כולו לבעל הבית או כולו לעניים ולכן עליו 'להתחשב' איתם ולהגיע להסדר לחלוקת הלוחף, ויש כמה שיטות בעניין.

משנה:

לוחף שעברה עליו שביעית רבי ליעזר אומר אם לקטו העניים את עליו לקטו ואם לאו יעשה חשבון עם העניים רבי יהושע אומר אם לקטו עניים את עליו לקטו ואם לאו אין לעניים עמו חשבון.

גמרא:

רבי חזקיה פתר מתניתין ערב ראש השנה שביעית נטעו ערב ראש השנה שביעית ועשה ביצה בתחילת שביעית ודיכנו בשביעית ועקרו בסוף שביעית אין תימר דיכון כעקור כולו לבעל הבית אין תימר אין דיכון כעקור אין כולו לבעל הבית לפיכך אין לעניים עמו חשבון.

מסכת שביעית - פרק ז', הלכה א'

הכנה לדין:

סוגייה זו עוסקת באיסור על סחר בפירות שצמחו בשנת השמיטה, ואפילו למי שמוכר אוכל מבושל אסור לגבות כסף עבור פירות השביעית שבישל אלא רק עבור הדברים הנלווים ועבור הזמן שהשקיע בבישול עצמו. לאחר מכן מבחינה הגמרא בין אנשים שבשש השנים האחרות אין להם עיסוק קבוע והם מנצלים את שנת השמיטה לצורך 'עסקים מפוקפקים' של סחר בפירות שביעית, לבין אנשים שאמנם חוטאים באותו חטא אך מאחר ויש להם עיסוק קבוע בשש השנים האחרות חומרת המעשה שלהם פחותה ואותו אדם יכול להעיד בבית-דין בעוד שהראשון מאבד אפילו את כשירותו לשמש

משנה:

הצבע צובע לעצמו לא יצבע בשכר שאין עושין סחורה בפירות שביעית ולא בכורות ולא בתרומות ולא בנבלות ולא בטריפות ולא בשקצים ולא ברמשים ולא היא לוקח ירקות שדה ומוכר בשוק אבל הוא לוקט ובנו מוכר על ידו לקח לעצמו והותיר מותר למוכרו לקח בכור למשתה בנו או לרגל ולא צריך לו מותר למוכרו צידי חיה עופות ודגים שנתמנה להן מינין טמאין מותר למוכרן ר' יהודה אומר אף מי שנתמנה לו לפי דרכו לוקח ומוכר ובלבד שלא תהא אומנתו לכך וחכמים אוסרין.

גמרא:

לא יהו חמשה מלקטין ירק ואחד מוכר אבל מוכר הוא שלו ושל חבירו חמשין אחין מלקטין ואחד מוכר על ידיהן אמר רבי יוסי בן רבי בון ובלבד שלא יעשו פליטר שלא היא מזבין בה בכל שנה ואית דבעי מימר שלא היא מזבין בהו בכל שעה תני החנווני

שהיה מבשל ירקות בשביעית לא היא מחשב שכרו על דמי שביעית אבל מחשב הוא על היין ועל השמן ועל האבטלה רבי לא מפקיד לאילין חלטוריא לא תיהוון מחשבין אגריכון על משחא אלא על חיטיא. תמן תנינן אמר רבי יהודא אימתי בזמן שאין לו אומנות אלא הוא יש לו אומנות שלא הוא הרי זה מותר היאך עבידא היה יושב ובטל ממלאכתו כל שני שבוע כיון שבאת שביעית התחיל מפשיט ידו ונושא ונותן בפירות עבירה אם יש עמו מלאכה אחרת כשר ואם לאו פסול אבל אם היה יושב ועוסק במלאכתו כל שני שבוע כיון שבא שביעית התחיל מפשיט ידו ונושא ונותן בפירות עבירה אף על פי שאין עמו מלאכה אחרת מותר.

יוסי צוריה, "עבדי הזמן", מתוך אסופת המאמרים "על הכלכלה ועל המחיה"

עקרון ההפקרה משמעו שימוש חופשי בתוצרת. בעולם ההיי-טק, ניתן להציע שבמהלך שנת השביעית כל התוכנות בשוק תחולקנה בחינם (FreeWare) לכל דורש. כך יוכלו גם יחידים או אומות שאין ידם משגת בדרך כלל את הפיתוחים הטכנולוגיים האחרונים, להתנסות לאורך זמן בתוכנות שונות, לשפר את איכות חייהם ולצמצם את הפער הטכנולוגי בתוך החברה ובין האומות ... אימוץ עקרונות אלו על ידי התעשייה העולמית יכול להוות לא רק פתרון צודק מבחינה מוסרית על ידי סגירת פערים כלכליים בין יחידים ובין קבוצות, אלא גם פתרון חכם המאפשר צמיחה מואצת. רעיון בסיסי זה הופיע בכתביהם של הוגים ציוניים מודרניים כהרצל,

ז'בוטינסקי, שבתי בן דב ואחרים ... האם זה רציני? האם חזון זה הינו בר-מימוש? ... כמובן, כדי שהחזון המלא המשורטט כאן יתממש צריכים להתחולל שינויים כבירים בתפישות של האליטה הכלכלית והפוליטית המובילה את העולם. לדעתי האפשרות לשינויים אלו לא רק קיימת, אלא על כל אחד מאיתנו, המאמין בצורך של שינויים אלו – מוטלת החובה לעזור לה להתממש ובכך לקדם את עולמנו לקראת חזון הנביאים על עולם מתוקן במלכות שדי, או לפחות טוב יותר מזה הנוכחי.

שאלות לדין:

- כיצד יתכן שעל בעל השדה 'לעשות חשבון' עם העניים ומה משמעות הדבר מבחינת היחס לרכוש פרטי בשנת השמיטה ובכלל?
- מה משמעות איסור הסחר בפירות שנת השביעית?
- מדוע מחלקת הגמרא בין סוחר בפירות שביעית שיש לו עיסוק קבוע בשש השנים האחרות לבין אחד שאין לו, ומה יכול דבר זה ללמד אותנו על תעסוקה ועשייה בשש השנים שלפני השמיטה?
- מה עושה שנת השמיטה לסדר החברתי והכלכלי המקובל בשש השנים האחרות? אילו רעיונות מעשיים הרלבנטיים לזמננו ניתן להציע?

שמיטת כספים

מסכת שביעית - פרק י', הלכה א'

משנה:

השביעית משמטת את המלוה בשטר ושלא בשטר הקפת החנות אינו משמטת אם עשאה מלוה הרי זו משמטת רבי יהודה אומר הראשון ראשון משמט שכר שכיר אינו משמט ואם עשאו מלוה הרי זו משמט רבי יוסי אומר כל מלאכה שהיא פוסקת בשביעית משמטת אינה פוסקת בשביעית אינה משמטת השוחט את הפרה וחילקה בראש השנה אם היה החודש מעובר משמט ואם לאו אינה משמטת האונס והמפתה והמוציא שם רע וכל מעשה ב"ד אינן משמטין המלוה על המשכון והמוסר שטרותיו לבית-דין אין משמטין.

גמרא:

אמר רבי בא בר ממל עמרם רב מתנה בשם רב המלוה את חבריו על מנת שלא לתובעו השביעית משמטתו אשכח תני רבי ישמעאל קרבה שנת השבע שנת השמיטה לא היא שנת השבע היא שנת השמיטה ומה תלמוד לומר [דברים טו ט] קרבה שנת השבע שנת השמיטה שלא תאמר כל שש שנים שדהו לפני כרמו לפני ולאחר שש שנים בהשמט כספים הוא ולא יגבנו לפום כן צריך מימר קרבה שנת השבע שנת השמיטה.

הכנה לדיון:

הפרק האחרון במסכת שביעית עוסק בשמיטת כספים, וסוגיית המבוא שלו פורשת את עקרונות העניין: כל הלוואה, בין שנעשתה על-פי שטר כתוב ובין ללא שטר, נשמטת (כלומר, מתבטלת) בסוף שנת השמיטה והמלווה איננו יכול לתבוע יותר את חובו מהלווה. אך ישנם כמה יוצאים מן הכלל:

- א. חובות שנוצרו בראש השנה של השנה השביעית ויש ספק לגבי מעמדם.
 - ב. חובות שנוצרו בעקבות פסיקה של בית-הדין (כגון קנסות האונס והמוציא שם רע).
 - ג. המלווה בתמורה למשכון.
 - ד. הלוואה של נכסי דלא-ניידי.
 - ה. הלוואה שנמסרה לבית-הדין (זהו למעשה היסוד לפרוזבול, שהנו שטר בו המלווה מעביר את חובותיו לרשות בית-הדין ולכן הם אינן מתבטלים בסוף השמיטה).
- בקטע המובא מהגמרא נאמר שגם הלוואה שניתנה ללא הגבלת זמן נשמטת, והמפרשים מסבירים שהדבר תקף אפילו להלוואה שניתנה פחות משלושים יום לפני סיום השמיטה. שלושים יום הנו הזמן המינימלי למתן הלוואה ורק אחריו ניתן לבקש לגבות אותה חזרה, ומשמעות הדבר היא שאפילו הלוואה שלמעשה מעולם לא היתה אפשרות לגבות אותה נשמטת.

שאלות לדיון:

- א. מה היא לדעתכם מטרת שמיטת הכספים והאם היא הצליחה להשיג את מטרתה?
- ב. האם מנגנון שמיטת הכספים היה מעודד הפקרות פיננסית או דווקא יזמות ונטילת סיכונים?
- ג. מכל מרכיבי השמיטה, מרכיב שמיטת הכספים הנו הרלבנטי ביותר לרובנו בחיי היום-יום והוא בתוקף בכל העולם ולא רק בארץ-ישראל (בניגוד לשמיטת הקרקעות למשל). כיצד ניתן לדעתכם ליישם מנגנון זה באופן מציאותי בימינו?

שמיטה ויובל, ארץ-ישראל וחוף-לארץ

מסכת שביעית – פרק י', הלכה ב'

שאלות לדיון:

- א. עם סיום מסכת שביעית קושרת הגמרא בין היובל לשביעית באופן ברור, ולמעשה מגדירה את השביעית כמצווה המקיימת מדרבנן בלבד בימינו. מה משמעות הדבר מבחינתנו כשאנו חושבים על חידוש שנת השמיטה באופן הרלבנטי לימינו?
- ב. רעיון היובל הנו רעיון מרחיק-לכת יותר אף מרעיון השמיטה. כיצד לדעתכם ניתן ליישם רעיון כגון זה באופן רלבנטי למאה ה-21?
- ג. מהו טיב היחסים בין עם ישראל השוכן בארץ-ישראל לבין עם ישראל השוכן בתפוצות, ומה משמעות אחדות העם בארצו?

הכנה לדיון:

הגמרא מביאה את הדעה לפיה שמיטת הכספים תקפה מן התורה בכל מקום ובכל זמן מכיוון שהיא איננה תלויה בארץ, ורק המצוות התלויות בארץ התבטלו מן התורה ומקיימות מדרבנן בלבד. מכאן מגיעה השאלה כיצד יכול היה הלל הזקן להתקין את הפרוזבול שהלכה למעשה עוקר מצווה מן התורה? אך רבי יוסי חוזר ואומר ששמיטת הכספים תלויה בשמיטת הקרקע, וכאשר שמיטת הקרקע נהגת רק מדברי חכמים אז גם שמיטת הכספים נהגת רק מדברי חכמים (ולכן הגביל רבי חונה את שאלתו רק לשיטת מי שסובר ששמיטת כספים נהגת מהתורה הן בארץ והן בחוף-לארץ גם בזמן הזה).

הגמרא ממשיכה ומביאה את דברי רבי יהודה הנשיא לפיו ישנו קשר מהותי בין השמיטה לבין היובל: רק כאשר היובל נהוג (החזרת הקרקעות לבעליהן ושחרור מלא של העבדים בשנת ה-50, כלומר אחרי שבעה מחזורים של שמיטה) אז השמיטה נהגת מדין תורה, ואילו כשאין היובל נהוג השמיטה נהגת רק מדברי חכמים (היובל התבטל בחורבן בית ראשון ולא חזר מאז, כך שכבר בתקופת בית שני השמיטה נהגה רק מדרבנן). לכן יכול היה הלל להתקין את הפרוזבול.

בחלק האחרון מסבירה הגמרא את התנאים לקיום היובל, והם שיושבי הארץ (עם ישראל) יהיו עליה וכן שלא יהיו מעורבים אלא שכל שבת ישב על מקומו. כך שמרגע שגלו שבטי ראובן, גד וחצי המנשה (עוד לפני חורבן הבית הראשון) התבטל היובל ולכאורה אין כרגע אפשרות מעשית לחדשו לפי דברי הגמרא כאן.

אמר רבי חונא קשייתא קומי רבי יעקב בר אחא כמאן דאמר מעשרות מדבר תורה והלל מתקין על דבר תורה אמר רבי יוסי וכי משעה שגלו ישראל לבבל לא נפטרו מן המצוות התלויות בארץ והשמטת כספים נהגת בין בארץ בין בחוף-לארץ דבר תורה חזר רבי יוסי ואמר [שם ב] וזה דבר השמיטה שמוט (כל) בשעה שהשמיטה נהגת דבר תורה השמט כספים נהגת בין בארץ בין בחוף-לארץ דבר תורה ובשעה שהשמיטה נהגת מדבריהם השמט כספים נהגת בין בארץ בין בחוף-לארץ מדבריהם תמן אמרין אפילו כמאן דאמר מעשרות דבר תורה מודה בשמיטה שהיא מדבריהם דתני [שם ב] וזה דבר השמיטה שמוט רבי אומר שני שמיטין הללו שמיטה ויובל בשעה שהיובל נהוג שמיטה נהוג דבר תורה פסקו יובלות שמיטה נהגת מדבריהן אימתי פסקו היובלות [ויקרא כה י] יושביה בזמן שיושביה עליה לא בזמן שגלו מתוכה היו עליה אבל היו מעורבים שבת יהודא בבנימין ושבת בנימין ביהודה יכול יהו היובלות נהגין תלמוד לומר יושביה לכל יושביה נמצאת אומר כיון שגלו שבט ראובן וגד וחצי שבט המנשה בטלו היובלות.

דפני לוימוד

יסודות השמיטה ושאלת יישומם היום

הרב דב ברקוביץ

אחת לשבע שנים מבקשת התורה שהחברה כולה תעשה מעין הפסקה, לקיחת נשימה ארוכה, זמן איכותי לחזרה אל עצמיותה האנושית והמוסרית. בשלוש פרשיות תמציתיות אבל נוקבות להפליא התורה משרטטת את מצוות שנת השמיטה ואת שורשיהן הקיומיות:

שמות פרק כג, י-יא

ושש שנים תזרע את ארצך ואספת את תבואתה. והשביעת תשמטנה ונטשתה ואכלו אביני עמך יתרם תאכל חית השדה כן תעשה לקרמך לזיתך.

ויקרא פרק כה, א-א

וידבר ה' אל משה בהר סיני לאמר. דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם. כי תבאו אל הארץ אשר אני נתן לכם ושבתה הארץ שבת לה. יש שש שנים תזרע שדך ושש שנים תזמור כרמך ואספת את תבואתה. ובשנה השביעית שבת שבתך לא יהיה לארץ שבת לה שדך לא תזרע וכרמך לא תזמר. את ספיח קצירך לא תקצור ואת ענבי זיתך לא תבצר שנת שבתך יהיה לארץ. והיתה שבת הארץ לכם לאכלה לך ולעבדך ולאמתך ולשכירך ולחושבך הגרים עמך. ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכל.

דברים טו, א-ב; י-יא

מקץ שבע שנים תעשה שמיטה. וזה דבר השמיטה שמוט כל בעל משה ידו אשר ישא ברהו לא יגש את רעהו ואת אחיו כי קרא שמיטה לה...נתן תתן לו ולא ירע לבבך בתתן לו כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלקיך בכל מעשך ובכל משלח ידך. כי לא יחדל אביון מקרב הארץ על פן אנכי מצוה לאמור פתח תפתח את ידך לאחיך לעניך ולאבינך בארץ.

דברים לא, י-יב

ויצו משה אותם לאמר מקץ שבע שנים במעד שנת השמיטה בחג הסוכות. גבוא כל ישראל לראות את פני ה' אלקיך במקום אשר יבחר תקרא את התורה הזאת נגד כל ישראל באזניהם. הקהל את העם האנשים והנשים והטף וגרן אשר בשעריך למען ישמעו ולמען ילמדו ויראו את ה' אלקיכם ושמרו לעשות את כל דברי התורה הזאת.

משנה, שביעית, פרק י

- (ג) פרוזבול, אינו משמש. זה אחד מן הדברים שהתקין הלל הזקן, כשראה שגמנעו העם מלהלוות זה את זה ועוברין על מה שקתוב בתורה, (דברים טו), "השטר לך פו יהיה דבר עם לבבך בליעל" וגו' - התקין הלל פרוזבול.
- (ד) זהו גופו של פרוזבול: מוסר אני לכם איש פלוני ופלוני הדניגים שבמקום פלוני, שכל חוב שיש לי, שאגבנו כל זמן שארצה. והדניגים חותמין למטה, או העדים.
- (ח) המחזיר חוב בשביעית - לאמר לו (המלווה), "משמט אני". אמר לו, "אף על פי כן" - יקבל ממנו, שגאמר (דברים טו), "וזה דבר השמיטה". כיוצא בו - רוצח שגלה לעיר מקלטו ורצו אנשי העיר לכבדו, לאמר להם, "רוצח אני". אמרו לו: "אף על פי כן" - יקבל מהם, שגאמר (שם ט), "וזה דבר הרוצח".
- (ט) המחזיר חוב בשביעית, רוח חכמים נוטה הימנו. הלכה מן הגר שנתגירו בניו עמו, לא יחזיר לבניו. ואם החזיר, רוח חכמים נוטה הימנו. כל המטלטלין, נקנין במשיכה. וכל המקום את דברו, רוח חכמים נוטה הימנו:

בסוגיות התלמוד ובהגות יהודית לדורותיה סוכמו עקרונות השמיטה כך:

- א. שבת לארץ - מודעות לצרכים ולזכויות של אמצעי הייצור - אנשים, משאבי טבע.
- ב. הפוגה לאדם - שינוי אופי הפעילות; יצירת משאב של זמן פנוי.
- ג. שיתוף בתוצרים - חידוד קשב לצרכי האחר; תרומה לחלש; הנמכת מחיצות חברתיות בין עני לאמיד.
- ד. ויתור על שליטה - תרומה לחלש תוך מתן אמון בהתנהלותו העצמאית.
- ה. יחס מכבד לתוצרים - צריכה מדויקת ומאופקת.
- ו. ויתור על תביעה אלימה - החלפת שיח זכויות בשיח נדיב

חשיבה מקורית המבררת את השאלה כיצד יכולה להיראות שנת שמיטה בחברה הישראלית היום שאיננה חקלאית בעיקרה, תתמקד בנקודות אלו:

- א. יש לברר מה בחיים שלנו כחברה יוצרת ומודרנית מחליף את מה שהייתה הקרקע עבור אבותינו. מהי תשתית המחיה לפרט ומקור העוצמה הכלכלית הלאומית? יש לשאול איך אפשר להשמיט את אותה קרקע של היום במשך שנה?
- ב. השמיטה מחייבת את האדם לחשוב על המקום שבו יש לו אחריות, סמכות ובעלות כמו החקלאי ביחס לקרקע שהוא מעבד ומשתמש בכוחות החיים שבה. שם על האדם ללמוד איך לעשות שמיטה.
- ג. השמיטה מחייבת את האדם הפרטי לראות את הסביבה בה הוא חי כמציאות של "יש", להאמין שהמחיה קיימת, ויש די והותר, שיש ברכה בעולם, לאמץ גישה של שפע בחיי היום יום. זאת בניגוד גמור לתפיסה הבסיסית בחשיבה הכלכלית כיום, שיש חסר, וכל הזמן יש לפעול כדי לשרוד, מתוך דאגה שבלי להתאמץ לא יהיה מספיק.
- ד. המבחן של האדם, הפרט, החברה והאנושות כולה, הוא השימוש המלא בכוחות היצירה שיש באדם אבל באופן המכיר את הזולת והמעצים את החיים ולא משחית אותם.

כלי יקר על דברים לא, יב/ הרב שלמה אפריים מלונושיץ

וזהו גם כן טעם (מצות) "הקהל" (כינוס העם בבית המקדש גורם גם הסוכות בסיזימה של שנת השמיטה) - כי שנת השמיטה גורם גם כן ה"הקהל" והשלום על ידי שלא יזרע ולא יצמיח בו ואכלו אביוני עמו, כי אינו רשאי להחזיק בתבואת שנת השבע כבעל הבית. וזה בלי ספק סיבת השלום כי כל דברי ריבות נמשכין ממדת "שלי שלי", "זה אומר כולה שלי". וכל זה אינו כל כך בשנה השביעית כי בפעולות חסד של "קום ועשה" אין הכל שווים, אבל בפעולות של "שב ואל תעשה" הכל שווים, וזה באמת עניין השלום. וכן בחג הסוכות שכל אחד יוצא מדירת קבע לדירת עראי ויושב תחת סוכת שלומו, הנה ביום א' של חול המועד נצטווה המלך לעשות רושם אל השלום (ולקרוא בתורה לפני כל העם), וזהו ענין (מצוות) ה"הקהל"...

אבות ה, י

אַרְבַּע מְדוֹת בְּאֲדָם:
הָאוֹמֵר שְׁלִי וְשִׁלְךָ שְׁלִי, וְשִׁלְךָ שְׁלִי, וְשִׁלְךָ שְׁלִי, וְשִׁלְךָ שְׁלִי.
וְיֵשׁ אוֹמְרִים, זֶה מִדַּת סְדוּם.
שְׁלִי שְׁלִי וְשִׁלְךָ שְׁלִי, עִם הָאֲרֶץ.
שְׁלִי שְׁלִי וְשִׁלְךָ שְׁלִי, חֶסֶד.
שְׁלִי שְׁלִי וְשִׁלְךָ שְׁלִי, רְשָׁע.

תנוח, תחלק, תניח / פרופסור אבי שגיא ופרופסור ידידיה שטרן

"... בישראל המופרטת, הגלובלית ורבת הפערים, השמיטה היא סימן קריאה הכרחי, יש לנו, באמתחתנו הלאומית, תרופה מוכנה לשיקום הסולידריות הבין-אישית שהתרופפה, במובן זה, השמיטה היא מרכיב בחוסן הלאומי. קשה שלא להתרשם מעמקות האידיאה, הנעה בזוהרות בין הרצון לשמר את רכושו של האדם לרצון שלא לראות ברכוש חזות הכול. השמיטה היא קריאה לביצור בוועה בזמן, שבה העשייה הכלכלית אמורה להגיע לרגיעה, שמתפחת חמלה, רחמים ואף שותפות בין כל החולקים את פני האדמה, כולל חיית השדה. בשנה השמינית המרוץ יימשך, מכיוון שהאנושות זקוקה לו, אך האידיאה וזיכרונה יחלחלו אל מחוץ לשנת השבתון, אל שש שנות הקדחתנות היצרנית" לך."

מי השילוח" על מצוות שמיטה ויובל (ויקרא כה) / הרב מרדכי יוסף ליינר מאיז'ביצה

עניין השמיטה והיובל הוא נגד המידות הנזכרות במסכת אבות, "שלי שלך, שלך שלך" - שמיטה היא נגד מדת "שלי שלך". היינו אף כי הארץ נתן לבני אדם, שיש לאדם קניין בארץ שיוכל להוציא לו ממנה כל הטובות שבעולם, כי כל מיני ערבות שבעולם נכללים בארץ. ובשביעית האדם ייתן הארץ לשם יתברך, כי הוא שובת ממלאכה ומעבודת הארץ, וזה ייקרא "שלי שלך".

שבת הארץ - הקדמה / הרב אברהם יצחק הכהן קוק

את אותה הפעולה, שהשבת פועלת על כל יחיד, פועלת היא השמיטה על האומה בכללה. צורך מיוחד הוא לאומה זו, שהיצירה האלקית נטועה בקרבה באופן בולט ונצחי, כי מזמן לזמן יתגלה בתוכה המאור האלקי שלה בכל מלא זהרו, אשר לא ישביתוהו חיי-החברה - של-חול עם העמל והדאגה, הזעף והתחרות אשר להם, למען תוכל להתגלות בקרבה פנימה טהרת נשמתה בכללותה כמו-שהיא. ואם...הניגוד המתמיד שבין השמיעה האידיאלית להכרזה של חסד ואמת, חמלה ורחמים, לבין הנגישה והכפייה ולחץ הקפדה של קנין ורכוש, המוכרחים להראות בעולם המעשי, גורם הרחקה לאור האלקי מתכונת הכרתה הציבורית של האומה, שהרחקה זו מפעפעת כארס גם במוסרם של היחידים - הנה הפסקת הסדר החברתי בצדדים ידועים, מתקופה לתקופה, מביאה לאומה זו, כשהיא מסודרת על מכונה, לידי עלייתה העצמית למרומי התכונות הפנימיות שבחיים המוסריים והרוחניים, מצד התכן האלקי שבהם, העומד למעלה למעלה מכל תכסיס וסדר חברתי והוא מעבד ומעלה את הסדרים החברתיים ונותן להם את שלמותם... שנת שקט ושלוה, באין נוגש ורודה, "לא יגוש את רעהו ואת אחיו כי קרא שמיטה לה", שנת שוויון ומרגוע. התפשטות הנשמה בהרחבתה אל היוסר האלוקי המכלכל חיים וחסד...אין חילול-קדש של קפדנות רכוש פרטי בכל תוצאות-יבולה של שנה זו, וחמדת-העושר, המתגרה על-ידי המסחר, משתכחת..."

דפיו ליומוד

שנת השמיטה והאביונים הנטושים בצד הדרך

דגנית גולדבלט*

תקציר:

לקראת שנת השמיטה אנו מבקשים ללמוד על אחת ממטרותיה המרכזיות של שנת השמיטה, סיוע לחלשים שבחברה לצמצם את הפער הכלכלי בינם ובין כלל החברה ולהתחיל את מחזור השנים שלאחר השמיטה מנקודת פתיחה טובה יותר. כדי לבחון שאיפה זו בחברה הישראלית כיום נתמודד עם סוגיית יחס החברה לעוני כיום ונבחן עד כמה מצוות השמיטה יכולה לתת מענה לקשיים שמעלה המציאות הישראלית.

מטרות:

- התלמיד יבחן בעזרת שיר האביונים את יחס החברה הישראלית לחלשים שבה.
 - התלמיד יברר אלו דרכים מציעה שנת השמיטה להתמודדות חברתית עם פערים כלכליים.
 - התלמיד יברר עד כמה פתרונות השמיטה רלוונטיים לימינו וכיצד ניתן להתאימם לצרכים המשתנים בחברה הישראלית.
- קהל היעד:** תלמידים מכתה ח' ועד יב'.

מהלך השיעור:

פתיח:

- קראו את שיר האביונים, פעם אחת ומיד אח"כ הקשיבו לביצוע <https://www.youtube.com/watch?v=lefX7LkIEgo> מה ההרגשה לאחר שמיעת השיר? מה מוסיפים להחן וכלי הנגינה על מילות השיר? לימוד:
1. עתה למדו בחברותא את המקורות המובאים בדף הלימוד. ענו על השאלות בדף.
 2. בחרו מקור אחד:
 - הסבירו באיזו דרך הוא 'מתכתב' עם השיר.
 - חברו שתי שאלות על המקור שבחרתם. האם יש לכם תשובות?

אסיף:

מהו לדעתכם הקושי המרכזי המוצג בשיר? איזו תשובה, אם בכלל, מציעה השמיטה כפי שהיא באה לידי ביטוי במקורות למצב זה?

שיר האביונים

מילים ולחן: החצר האחורית

ומי ישיר את שיר האביונים
את שיר הנטושים בצד הדרך
שגם להם יש שם ויש פנים
ולא רק גב לתת בעבודת הפרך

את שיר המשתכרים אל צרור נקוב
כבויי המבטים שחוחי השכם
את שיר הדל והמושפל והעזוב
שבבתי תמחוי בוצעים את פת הלחם

ומי ישא קולו לומר כי רע מאד
מתי למדנו לא לשמוע לא לראות
ולעבור בצעד קל על המראות

כי מי ישיר את שיר האבודים
בלווי בגדים ויחפי רגליים
הנודדים ברחובות כמנודים
ומי ישיר את שיר חסרי הבית

את שיר הקבצנים פושטי היד
אל חלונות המכונות בצומת
והנהג עיניו חומקות מן המבט
אל הבטחה גדולה בשלט של פרסומת

ומי ישא קולו לומר כי רע מאד
מתי למדנו לא לשמוע לא לראות
ולעבור בצעד קל על המראות

* הכותבת היא מנחה בתכנית מורשה של כ"ח.

דפני לימוד

רקע נוסף למורה:

א. מהי שנת שמיטה

שנת השמיטה היא השנה השביעית בכל מחזור בן שבע שנים. בשנה זו מצווה כל יהודי לשבות מרוב מלאכות האדמה ולהפקיר את אדמתו. כל אדם שרוצה יכול להכנס לחלקת האדמה ולאכול את פריה. השמיטה היא אחת מהמצוות התלויות בארץ ולכן מתקיימת רק בא"י. התורה מצווה על השמיטה שלוש פעמים:

"וְשֵׁשׁ שָׁנִים, תִּזְרַע אֶת-אֲרָצְךָ; וְאָסַפְתָּ, אֶת-תְּבוּאָתָהּ. וְהִשְׁבִּיעַתָּ תְּשֻׁמְטָנָהּ וְנוֹטְשָׁתָהּ, וְאָכְלוּ אֲבִינֵי עַמְּךָ, וַיִּתְּנֶם, תֹּאכְלֵם, חַיֵּת הַשָּׂדֶה; כִּן-תַּעֲשֶׂה לְכַרְמֶךָ, לְזֵיתֶךָ " שְׁמוֹת, פֶּרֶק כ"ג, פסוקים י"א-י"ב
"וּבְשָׁנָה הַשְּׁבִיעִית, שְׁבַת שְׁבַתוֹן יִהְיֶה לְאָרֶץ שְׁבַת, לֵה'... וְהָיְתָה שְׁבַת הָאָרֶץ לְכֶם, לְאָכְלָהּ—לָךְ, וְלַעֲבָדְךָ וְלַאֲמָתְךָ; וְלַחֹשֶׁבֶן, וְלַחֲרָיִם, עִמָּךְ. וְלַבְּהֵמָתְךָ—וְלַחֲמִי, אֲשֶׁר בְּאֲרָצְךָ: תִּהְיֶה כָל-תְּבוּאָתָהּ, לְאָכְלֵךָ" ויקרא, פֶּרֶק כ"ה, פסוקים ד'-ז

"וְזֶה דְבַר הַשְּׁמִטָּה: שְׁמוֹט כָּל בְּעַל מִשָּׁה אֲשֶׁר יִשֶׁה בְרַעְיוֹהּ לֹא יִגֹּשׁ אֶת רַעְיוֹהּ וְאֶת אֲחִיו, כִּי שְׁמִטָּה לֵה'. ... אָפֶס כִּי לֹא יִהְיֶה בְּךָ אֲבִיוֹן... הַשְּׁמֵר לָךְ פֶּן יִהְיֶה דְבַר עִם לְבָבְךָ בְּלִיעַל לְאֹמֵר קִרְבָּה שְׁנַת הַשְּׁבַע שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה וְרַעְיוֹן עֵינֶיךָ בְּאֲחִיךָ הָאֲבִיוֹן וְלֹא תִתֵּן לוֹ. ... נִתּוֹן תִּתֵּן לוֹ וְלֹא יִבֶּע לְבָבְךָ בְּתִתֵּן לוֹ, כִּי בְגַלּל הַדְּבַר הַזֶּה יִבְרָכְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל מַעֲשֶׂיךָ וּבְכָל מַשְׁלַח יָדֶיךָ. כִּי לֹא יִחְדַּל אֲבִיוֹן מִקִּרְבְּךָ הָאָרֶץ, עַל פֶּן אֲנֹכִי מִצְוֶיךָ לְאֹמֵר פִּתּוֹת תִּפְתַּח אֶת יָדֶיךָ לְאֲחִיךָ, לְעֵנֶיךָ וְלְאֲבִינֶיךָ בְּאֲרָצְךָ דְבָרִים, פֶּרֶק ט"ו, פסוקים ב'-י"א
כל אחד מציווי השמיטה מובא בהקשר מיוחד לו (שבת, היחס לגר, היחס לעני) ובכל ציווי מודגשות פנים אחרות של השמיטה: היחס לעני ולגר, שמיטת כספים, הקום האדם ביחס לאל, שמיטת האדמה ועוד.

להרחבה על השמיטה בעבר וכיום:

רשת אמי"ת <http://213.8.150.43/shmita/shmita.asp>

שמיטה ישראלית <http://ishmita.org.il>

אתר דעת <http://www.daat.ac.il/encyclopedia/value.asp?id1=2529>

אתר קולות – שמיטה וחברה ישראלית כיום <http://www.kolot.info/heb/ContentPage.aspx?cid=161>

ב. השיר "האביונים הנטושים בצד הדרך":

שיר האביונים נכתב, הולחן ומושר ע"י חברי להקת החצר האחורית (אשר השם שבחרו ללהקתם מעיד על נושאי השירים)
לימוד השיר מזמן עיסוק בנושאים נוספים אשר נושקים לנושא השמיטה וליהדות יש אמירה מוסרית בעניינם: מצוות צדקה, איסור לא לתעלם, שר מינימום והלנת שכר ועוד.

ג. המקורות בדף הלימוד:

המקורות בדף מתייחסים כולם אל השיר שבמרכזו דרך נקודת המבט של שנת השמיטה. שלושה מקורות לקוחים משני אזכורים של נושא השמיטה במקרא. בדף לא מופיע האזכור מספר ויקרא. לכל ציטוט מהמקרא הוספו מדברי אחד הפרשנים כדי להאיר בפסוקים נקודת הסתכלות מסויימת.

1. רבי אברהם יעקב סבע

2. הרב אברהם יצחק הכהן קוק

3. הרב דוד חיים אבן שלוש

לימוד בחברותא – לימוד בחברותא של התלמידים יכולה להיות חוויה מלמדת ומאתגרת את כל אחד מהמשתתפים בה. יחד עם זאת אם לדעתך המקורות יהיו קשים מידי ללימוד עצמי ניתן לחלק את הלימוד לשניים. לימוד במליאה

של מקור אחד או שניים ורק אז עבודה בחברותא של תלמידים כאשר גם כאן ניתן להציג דרגות קושי שונות מלימוד מקור נוסף אחד בלבד עם שאלות ההבנה בלבד ועד לימוד כל יתר המקורות כולל בחירת מקור, יצירת קישור בינו ובין השיר ושאלות על תוכנו.

... הכתוב "ונטוש" (ונעזוב) כולל שני דברים:

א-נטוש את השנה השביעית מעשות מלאכה

ב-גם נטוש משא כל יד. ואפשר לפרש הכתוב: "והשביעית

תשמטנה": לשדה מבעלותך... ונטשתה: לאחרים, שלא יניח בה הפציו וינעל את שדהו אלא יפקירנה לכל.

דוד חיים אבן שלוש, אור חדש, פירוש על ספר שמות

על איזה קושי בפסוקים מספר שמות עונה דוד חיים אבן שלוש?
כיצד מסביר הרב את מצוות שמיטה?

לא תאמץ את-לבבך ולא תקפץ את-יָדְךָ
מֵאֲחִיךָ הָאֲבִיוֹן:

דברים טו, ז.

כתוב מצווה זו בלשונך. מדוע לדעתך היא
נאמרת דווקא בהקשר של שנת השמיטה?

התורה מצווה להפריש מהיבול מעשר ולתת אותו ללוי, לגר, ליתום ולאלמנה, ומיד אחר כך נכתב בתורה דין השמיטה. מאחר שהפסוקים התחילו במתנות עניים, והשמיטה היא תקנת עניים, התחיל הפסוק במילים "וְזֶה דְבַר הַשְּׁמִטָּה...", והמשיך בדרישה: "לֹא-יִגֹּשׁ אֶת-רַעְיוֹהוּ וְאֶת-אֲחִיו ...".

ולפי שנראה שהשמיטה היא בשורה לעניים, לכן אמרה התורה לכל ישראל: אל תירא מזה, והבטיחה "כִּי לֹא יִהְיֶה-בְּךָ אֲבִיוֹן כִּי-בְרַבְךָ יִבְרָכְךָ ה' " אם תשמור את מצוות השמיטה.

**מעובד על פי צרור המור - פרשת ראה, לרב אברהם סבע
נולד בקסטיליה ספרד, נמלט לפס מרוקו ונפטר**

פעילויות

שנת שמיטה - תכנית חינוכית וחוייתית לבני נוער נעמי ברקוביץ

מפגש ראשון – מבוא - שבת הארץ

'וַיְדַבֵּר ה' אֶל-מֹשֶׁה בְּהַר סִינַי לֵאמֹר. דַּבֵּר אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם, כִּי תֵבֹאוּ אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָנִי נֹתֵן לָכֶם - וְשָׁבַתָּה הָאָרֶץ שִׁבְתָּ לָּהּ. שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע שָׂדֶךָ, וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְמֹר כְּרֶמְךָ; וְאֶסְפַּתְּ אֶת-תְּבוּאָתָהּ. וּבְשָׁנָה הַשְּׁבִיעִית, שִׁבְתָּן שְׁבַתוֹן יְהִיָּה לָאָרֶץ - שִׁבְתָּ לָּהּ; שָׂדֶךָ לֹא תִזְרַע, וְכְרֶמְךָ לֹא תִזְמֹר. אֵת סְפִיחַ קִצְרֶךָ לֹא תִקְצֹר, וְאֶת-עֵנְבֵי גִזְרֶךָ לֹא תִבְצֹר: שְׁנַת שְׁבַתוֹן יְהִיָּה לָאָרֶץ. וְהָיְתָה שִׁבְתָּ הָאָרֶץ לָכֶם לְאֶכְלָה - לֶךָ, וּלְעֶבְדְּךָ וְלָאֻמָּתָיִךָ; וּלְשֹׂכְרֶיךָ, וּלְתוֹשֵׁבְךָ, הַגֵּרִים עִמָּךְ. וּלְבַקְמֶתְךָ וְלַחֲיָה אֲשֶׁר בְּאֶרְצְךָ: תִּהְיֶה כָל-תְּבוּאָתָה לְאָכֹל! (ספר ויקרא פרק כ"ה)

שמיטה הוא כינויה של השנה השביעית במחזור בן שבע שנים. בשנה זו נהוגות מספר מצוות מן התורה, מצוות אלו עוסקות בשמיטת ועזיבת אחיזתו של האדם את נכסיו הגשמיים:
- שמיטת קרקעות - איסור על עבודת האדמה והנאה מתוצרתה.
- שמיטת כספים - מחיקת חובות.

כמו השבת, שחוזרת ובאה בכל שבעה ימים, גם השמיטה מתקיימת בכל שבע שנים. בנוסף לכך, בשתייהן אסורה המלאכה, העשייה – אם כי באופן קצת שונה. שבת היא יום מנוחה לאדם, ואילו השמיטה – שנה של מנוחה לאדמה.

רבים עמדו על הדמיון וההקבלה שיש בין השבת והשמיטה, וכך כתב הרב קוק בהקדמתו לספר 'שבת הארץ':

'היחיד מתנער מחיי החול לפרקים קרובים בכל שבת.. את אותה הפעולה שהשבת פועלת על כל יחיד, פועלת השמיטה על האומה בכללה.'

ואכן, אנו זוכים לפרק זמן של מנוחה בכל שבוע מחדש. ואילו האדמה- מתי מגיע החופש שלה? החופש של האדמה מגיע גם הוא – פעם בשבע שנים אנו מצווים לשמוט את האדמה, להפסיק לעבד אותה, ולתת לה מנוחה ארוכה ומשקמת.

מהלך הפעילות:

לאחר ההסבר, נניח על הרצפה תמונות שונות – וכל אחד מהחניכים יבחר תמונה אחת הממחישה איך נראית השבת שלו.

פעילות

המקורות הנלמדים עוסקים במשמעויות שונות של שנת השמיטה. מקור מס 1: עוסק בביטול הרגשת הבעלות על הקרקע, בשנת שמיטה או מצווים לשמוט את הקרקע ולהפקיר את היבול. מקור מס 2: עוסק בשמיטת כספים. שמיטת הכספים הינה אחת משתי המצוות שאנו מצווים בשנת השמיטה: שמיטת האדמה ושמיטת כספים. המשמעות הנלמדת ממצווה זו, היא ביטול משמעות החוסר והגעה לידי שוויון. בשנה זו אין יותר לווה ומלווה. אנו מצווים לשמוט את כל החובות ולתת הזדמנות כלכלית וחברתית נוספת לכולם.

מקור מס 3: עוסק בהפקרת היבול ונתינת הרשות והיכולת לכל אדם וחיה באשר הוא, לאכול ולשבוע מפרי הארץ. מקור מס 4: עוסק במנוחת האדמה. שנת השמיטה היא שבת לארץ. שנה שבה אנו נותנים לאדמה זמן לנוח ומצווים לא לעשות בה כל מלאכה. מקור מס 5: עוסק בפן האקולוגי שבשנת השמיטה. שנה שבה האדם לא מעבד באופן מלא את האדמה היא פרק זמן משמעותי לשיקום האדמה והמערכת האקולוגית כולה. (מאגרי המים, מיני בע"ח, והיבול).

מקור מס 6: עוסק בפן הרוחני שבשנת השמיטה. ההפסקה הניתנת לנו בשנה זו, כעם, נותנת לנו הזדמנות לעסוק ברבדים עמוקים יותר בחיי היום יום שלנו, מאפשרת לנו לעצור ממרוץ העבודה ולתת זמן לדברים המהותיים והחשובים לנו בחיינו.

לאחר שחברי הקבוצה קראו ועסקו במשמעויות השונות של שנת השמיטה, נתאסף וכל קבוצה תלמד את שאר חברי הקבוצה הגדולה במה שלמדה. המדריך יוכל לעזור לקבוצה שלא הבינה לגמרי את משמעות המקור, לפי ההסברים שלעיל.

לאחר הבנת המשמעות השונות והרבות שבשנת השמיטה, יבקש המדריך מהחניכים לחשוב אילו דברים אנו יכולים לקחת משנת השמיטה לחיינו?

כיום, רק 2% מהאוכלוסייה עוסקת בחקלאות, ונראה ששנת השמיטה (העוסקת גם בחקלאות), מצווה בעיקר על החקלאים. אך כפי שלמדנו היום, השמיטה עוסקת בנושאים רבים ומגוונים, שלא שייכים אך ורק לחקלאי השומט את אדמתו, אלא גם אלינו. נפרשת בפנינו שנה עם משמעות חדשה. שנה מיוחדת. בואו ננסה לקחת ממנה דבר טוב, הזדמנות חדשה.

איזה דברים לדעתכם אפשר לקבל משנת השמיטה, מה הייתם רוצים לשמוט השנה?

(זמן לעיסוק בלימוד ומשמעות, לשמיטת הרגלים, לצמצום הצריכה והחומר, לתשומת לב לחיי השמיטה המתקיימים בארץ, לעזרה לחקלאים ולעמותות חסד הפועלות בהקשר לשמיטה ועוד..)

בשנה זו מתחבאות משמעותיות שונות אותן נלמד במהלך השנה, המפגש הזה יהיה צוהר – חלון להתבוננות בייחוד שבשנה הזאת.

לאחר ההסברים של החניכים נשאל – איך צריכה להראות שבת של הארץ? נניח על הרצפה גיליון נייר גדול וקבוצת צבעים, ונבקש מהחניכים לצייר את השבת של הארץ כמו שהם הציגו אותה. בשלב הבא תקבל כל קבוצת חניכים מקור לימוד שונה, אותו הם ילמדו בקבוצה, ולאחר מכן, ישתפו את שאר חברי הקבוצה במה שלמדו.

1

'מאי טעמא דשביתא (מה הטעם של השביתה) ? אמר הקב"ה ל ישראל: זרעו שש והשמיטו שבע כדי שתדעו שהארץ שלי היא' (בבלי, סנהדרין, ל"ט, ע"א)

2

'מִקֵּץ שְׁבַע-שָׁנִים תַּעֲשֶׂה שְׁמִטָּה. וְזֶה דְבַר הַשְּׁמִטָּה--שְׁמוֹט כֹּל-בְּעַל מִשֶׁה יְדוּ, אֲשֶׁר יִשֶׂה בְרַעְיוֹ: לֹא-יִגֹשׂ אֶת-רַעְיוֹ וְאֶת-אֶחָיו, כִּי-קָרָא שְׁמִטָּה לֵה'. אֶת-הַנֶּזְכָּרִי תִגְשֶׁ; וְאֲשֶׁר יִהְיֶה לְךָ אֶת-אֶחָיִךְ, תִּשְׁמַט יָדָיִךְ. אִפְסֹ, כִּי לֹא יִהְיֶה-בְּךָ אֶבְיוֹן...' (ספר דברים, ט"ו)

3

'וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע אֶת-אֲרָצְךָ; וְאִסַּפְתָּ אֶת-תְּבוּאָתָהּ. וְהִשְׁבִּיעַתָּ תְּשֻׁמְתָּהּ וְנִטְשָׁתָהּ, וְאָכְלוּ אֲבִינֵי עַמְּךָ, וְיִתְרָם תֹּאכַל חַיַּת הַשָּׂדֶה; כִּן-תַּעֲשֶׂה לְכַרְמְךָ, לְזִיתְךָ.' (ספר שמות, כ"ג)

4

'א וַיְדַבֵּר ה' אֶל-מֹשֶׁה, בְּהַר סִינַי לֵאמֹר. ב דָּבַר אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם, כִּי תְּבֹאוּ אֶל-הָאָרֶץ, אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָכֶם--וְשָׁבַתָה הָאָרֶץ, שְׁבַת לַה' ג שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע שָׂדֶךְ, וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְמַר כְּרָמְךָ; וְאִסַּפְתָּ אֶת-תְּבוּאָתָהּ. ד וּבְשָׁנָה הַשְּׁבִיעִתָּ, שְׁבַת שְׁבַתוֹן יִהְיֶה לְאָרְצְךָ--שְׁבַת לַה'; שָׂדֶךְ לֹא תִזְרַע, וְכַרְמְךָ לֹא תִזְמַר. ה אֵת סְפִיחַ קְצִירְךָ לֹא תִקְצַר, וְאֶת-עֲנָבֵי נִזְיָרְךָ לֹא תִבְצַר: שְׁנַת שְׁבַתוֹן, יִהְיֶה לְאָרְצְךָ.' (ספר ויקרא, כ"ה)

5

'כדי שירבה יבול האדמה ותתחזק בהברתה (בלא זריעתה) (הרמב"ם, מורה נבוכים)

6

"השביעית איננה רק שבת הארץ, אלא היא גם שבת לה'... (ויקרא כה, ב)...השבת - עת חשבון נפשו של היחיד, ושבת הארץ - עת חשבון נפשו של הצבור. הראשונה באה אחת לששה ימים ונמשכת רק יום אחד, ואילו השנייה באה אחת לשש שנים ונמשכת שנה שלמה. יחיד סיפק בידו לסכם מעשיו ודרכיו אחר ששה ימים, ואילו ציבור זקוק לששת שנות מעשה, טבעי ומובן שסיכום וביור כל המעשים, ברור העבר והכוון לעתיד, מצריכים שנה שלימה". (הרב נריה זצ"ל)

שמוטי ואגם / רוני אשכול

היא מכניסה את שמוטי אל הכלוב וניגשת אל הדלת השקופה, המוארת.

אמא שלה רצה אליה ומחבקת אותה. העיניים שלה נוצצות. "דאגתי לך נורא," היא אומרת לאגם ומניפה אותה למעלה ומנשקת אותה ומלטפת את שערה.

בארוחת הערב אגם מספרת לאמא הכול, ואמא מבינה. הן מחלישות יחד לתת לאדמת הגינה שלהן מנוחה, זמן של התחדשות, בלי עבודה, זמן של שקט ושלווה.

"כמה זמן?" שואלת אגם כשהן מתכרבלות על הספה. "שנה." אמא של אגם מחייכת. היא מסבירה שקוראים לזה שנת שמיטה. "שמיטה? כמו שמוטי שלי!" אגם קוראת בפליאה.

"כן, זו שנה מיוחדת למנוחת האדמה, והיא חוזרת בכל שבע שנים, כמו שבת." "לא רק אצלנו בגינה?" "לא רק."

"ומה נעשה שנה שלמה במקום לעבוד בגינה?" שואלת אגם. "ממנו... מה דעתך?" עונה לה אמא בשאלה.

"נשחק," אגם מציעה, אמא שלה מהנהנת. "ונקרא סיפורים," היא מוסיפה. "ונבקר את סבתא וסבא!" "כן." אמא מסכימה. "וננוח, כמו האדמה." אגם מחבקת את אמא חזק חזק, ואז נרגעת בזרועותיה.

רגע לפני שאגם שוקעת בשינה, עולה ובא מבעד לחלון הפתוח משב עדין של רוח ומביא אתו אנחת רווחה. שינה טובה, לוחשת האדמה לאגם ואגם מחייבת ועונה שנת מנוחה.

מתפרקד בין הנענע והמרווח ועוצם את עיניו. גם העיניים של אגם רוצות להיעצם.

פתאום היא שומעת אנחה קטנה, היא מביטה לכיוון שממנו נשמע הקול ורואה מולה ראש גזר מציץ מעל האדמה. שוב נשמעת אנחה, הפעם מלווה ביפחת בכי קטנה.

"מה קרה?" אגם רוכנת אליו ושואלת. "קשה לי," עונה הגזר. לפחות ככה זה נשמע, למרות שאגם בודקת ואין לו פה. היא מתבוננת על יתר הירקות ועל הפרחים. פתאום כולם נראים מוזשים. אפילו העשבים.

"למה קשה לך?" "לך, לא לך." "מה, את גזר בת?" אגם המומה. "אני בכלל לא גזר." "אז מי מדבר אליי?" "אני, האדמה."

אגם נשכבת עם הבטן על אדמת הגינה. "מה קרה, אדמה?" היא שואלת. "לא קרה כלום. אני פשוט עייפה. אני רוצה לנוח."

אגם מהנהנת. "אני לא סתם מתלוננת. פעם היה לי הרבה כוח. אהבתי את הזריעה, את הזמירה, את הדישון, את ההשקיה, את הקצירה, את הבצירה, את הקטיף והמסיק, את העדירה, ואת הגריפה, אבל עכשיו - אני פשוט עייפה. לכן יש שבת, גם אני רוצה."

פיהוק עמוק ומגורגר עולה מבטן האדמה. "אני מבינה." אומרת אגם ומפקקת גם.

כשהיא מתעוררת כבר חושך בחוץ. אמא שלה קוראת בשמה. "אגם! אגם! איפה את?" אגם מתרוממת על שתי רגליה, מנערת את הרגבים הלחים

אמא של אגם מטפחת בחצר גינה עוד מהזמן שאגם היתה קטנה, ובה היא מגדלת עצים, ירקות וצמחי תבלין, ששמש וריחם יוצא למרחקים.

גם לאגם יש פינה משלה, מאחורי הזית הבא בימים, ובה היא מטפלת בעצמה בערוגות פרחים. בקצה הגינה, מתחת לגפן, יש כלוב גדול בצורת בית, ושם גר שמוטי הארנב, שאוזניו שמוטות להן לאחוריו.

אמא של אגם עובדת קשה וגם לומדת, בכל יום היא חוזרת הביתה מאוחר, ואז מסדרת את הבית, מטפלת בגינה ומכינה את מחר.

כל השבוע אגם מחכה לשבת, כי אז יש לה ולאמא את כל הזמן שבעולם כמעט. לשחק, לקרוא ביחד סיפורים לטייל, לבקר קרובים וחברים.

אגם ילדה גדולה, עוד מעט כבר בת שבע. יש לה מפתח משלה, שמחובר לילקוט, ואתו היא פותחת את הדלת בקלי קלות בכל יום בסוף הלימודים.

אגם נכנסת הביתה, ובמקרה מחכה לה ארוחת צהריים על צלחת יפה, עטופה, עם פתק נחמד, שכתוב עליו "בתיאבון". אחרי הארוחה היא יוצאת אל הגינה מהדלת השקופה שבסלון.

אגם מנכשת קצת מסיבי לגזרים, משקה את עץ הזית, מתחחת את ערוגות הפרחים, מסקלת את האבנים ורק אז ניגשת לפתוח את הכלוב של שמוטי.

היא מחבקת אותו, מלטפת את אוזניו השמוטות ומתיישבת בלב הגינה של אמא שלה ושללה.

"שמוטון חמודון," היא לוחשת אל אוזנו ולוחצת אותו אל חיקה, אבל שמוטי בורח ורץ אל ערוגת התבלינים, הוא תופס לו קרן שמש,

משימה לילדים

ילדים יקרים, מצוות השמיטה החשובה מתייחסת אל שורה של דמויות - הארץ, העבד והאמה, השכיר והתושב, הבהמה והחיה. נסו למצוא את כל אלו המוזכרים בפסוק ולמתוח חץ מן המילה אל האיור.

"וְהִיְתָה שִׁבַּת הָאָרֶץ לָכֶם לְאֲכֹלָה — לָךְ, וּלְעַבְדְּךָ וּלְאִמְתְּךָ וּלְשִׁכְרְךָ וּלְתוֹשְׁבֶיךָ הַגֵּרִים עִמָּךְ. וּלְבְהֵמֹתֶיךָ -- וּלְחַיָּה, אֲשֶׁר בְּאֶרְצְךָ: תִּהְיֶה כָל-תְּבוּאָתָהּ, לְאֲכֹל" (ויקרא כה, א-ז)

חשבו, כיצד נראות כל הדמויות עליהם משפיעה השמיטה היום? ציירו איור מתאים, חברו שיר קצר או סיפור המתאר מציאות (אפשר דמיונית) של שמיטה, ושלחו לכתובת info@tevaivri.org.il

A large, empty rectangular box with a black border, intended for children to draw or write their response to the task.

יצירות נבחרות יפורסמו בדף הפייסבוק של "שמיטה ישראלית" והכותבים והמאיירים יזכו בחבילת שיתוף מתוצרת הארץ.

פעילויות

קרבה שנת השבע

לקראת שמיטה ישראלית

יאיר טיקטין

זמן הפעולה: שעה וחצי שכבת גיל: כיתות ט' עד י"ב

ב. דיון על המשחק: (10 ד')

- איך הרגשתם להיות במקום שבו הייתם? מה זה עשה לכם שהמשחק לא היה הוגן? (סביר להניח שייצעקו לבד ולא צריך לשאול)
- האם היו כאלה שלא היה להם סיכוי או שהרגישו כך? איך זה השפיע על המשחק שלהם?
- אילו דברים כן היו הוגנים במשחק? (קובייה, השאלות)
- מה הניע כל אחד לתת חוקים מסוימים? האם זה דאגה לכך שלא יגיעו אליו, לעזור לאחרים, לקדם את עצמו...
- איזה קשר אתם יכולים למצוא בין המשחק למציאות- התחלות מנקודות שונות, חוקים משתנים, החזקים הם אלו שמכתיבים את החוקים....
- למנחה- שים לב: הקובייה וחוקי המשחק הם שיויוניים כלפי כולם- אבל עדיין מי שנכנס למשחק מאוחר אין לו סיכוי לנצח בגלל שכל קוביות השוקולד כבר נלקחו. בדומה למשחק מונופול שבו מי שנכנס למשחק אחרי 4-5 סיבובים לא יוכל לנצח בגלל שכל "הרחובות" כבר ניקנו. כך גם במציאות- אמנם חוקי השוק החופשי הם שיויוניים כלפי כולם אבל מי שנכנס "למשחק" מאוחר (זבטוניסקי כינה את השוק החופשי בשם משחק) לא יוכל לצאת ממעגל העוני!

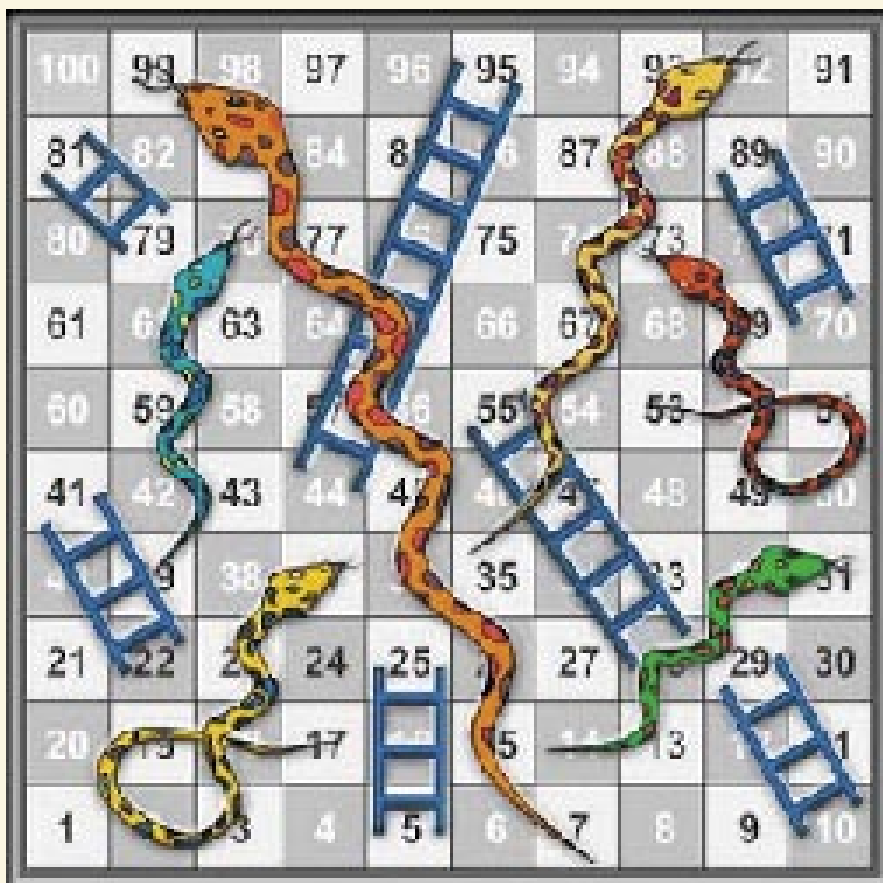
א. פתיחה- משחק (15 דקות)

סולמות וחבלים (מצורף)

תוך כדי המשחק ישנן משבצות "שאלה"- שבהם יש אלות על השמיטה, מי שעונה נכון מקבל תור נוסף

חוקי המשחק:

מניחים את "אסימוני המשחק" על משבצות 1-15 (זה מראש לא שיויוני בגלל שמי שמונח על משבצת 15 נמצא קרוב יותר לסוף וגם מי שזורק קובייה ראשון אז יש יותר סיכוי שהוא יגיע לקוביית שוקולד)
כל אחד בתורו זורק את הקובייה. אם הוא נופל על משבצת עם קוביית שוקולד (או טופי) אז הוא יכול לאכול את השוקולד ולהמציא חוק חדש למשחק (לדוגמה חוק שאומר שהוא מונצח, או חוק שאומר שכולם נשארים במקום, חוק שקובע שנחש הופך לסולם, או חוק שקובע שרק הוא קובע חוקים) בדרך כלל אלו שמשחקים אחרונים לא נשאר להם שוקולד והם מפסידים. מי שמגיע אל משבצת "שאלה" צריך לענות על שאלה על מצב האי שיויון בישראל ואז הוא יכול לקבוע חוק במשחק.

פעילות

ג. איך יוצאים מזה (20 דקות)

מחלקים את הטקסט "ילד עני/ ילד עשיר" (מצורף)

שואלים את התלמידים אם יש להם רעיונות איך להתגבר על חוסר השוויון, על העובדה שמי "שהתחיל קודם" תמיד יהיה עשיר יותר.

בשלב זה מחלקים לכל החניכים את הפסוקים על "שמיטת כספים" ואת המאמר של אבי שגיא

וקוראים ביחד עם הכיתה. (ניתן גם לחלק לקריאה בחברותות)

ד. סיכום- 5 דקות

קוראים את הטקסט הבא של זבוטנסקי:

הסם שכנגד למשטר החופש הכלכלי הוא היובל. ... אדם שנתרושש מחזירים לו את רכושו, המשועבד נעשה בן חורין שוב מתכונן שיווי המשקל, התחילו 'במשחק' מראשיתו עד להפיכה חדשה...מפרק לפרק נשמעת בזירה שריקת השופט, המנצחים והמנוצחים חוזרים אל המקום ששם התחילו במאבקם וניצבים בשורה אחת שכם אל שכם ומפני כך דווקא (משום) שהמאבק עתיד להמשך"¹

ילד עני/ ילד עשיר

מעשה בשני ילדים שנולדו באותו יום, באותה שנה, באותה מדינה. ילד א' וילד ב'.

לילד א' יש אבא עורך דין ואמא מהנדסת חשמל.

לילד ב' אמא עוזרת לגנת ואבא פועל טכסטיל במפעל.

לילד א' יש חדר מלא צעצועים ומשחקים.

לילד ב' יש חדר עם עוד 4 אחים.

לילד א' יש מחשב, לילד ב' אין.

לאחר 6 שנים, באותו יום ובאותה השנה, הם נכנסים לכתה א'.

ילד א' מגיע כשהוא כבר יודע לכתוב ולקרוא, קצת חשבון, ואפילו קצת אנגלית.

לילד ב' אין ילקוט, אז הוא סוחב את המחברות בשקית.

ילד א' מגיש למורה את כל עבודות הבית מודפסות.

ילד ב' מכין שיעורים כמעט תמיד לאור נרות.

לילד א' יש חוג אומנות, חוג מחשב וחוג פסנתר.

וילד ב', כשהוא שומע את אבא צועק שאין כסף, הוא בורח לחבר'ה בחצר.

ולמרות הכול, ילד ב' מתאמץ בכל כוחו לסגור את הפער

כי אבא שלו אמר שרק השכלה מנצחת את העוני, כי רק חינוך יוציא אותו מהכפר.

וחולפות שש שנים ושני הילדים בכתה ו' והנה הם מחולקים להקבצות.

וילד א' הולך להקבצה א' וילד ב' הולך להקבצה ב'.

לילד א' יש מורה פרטית ולילד ב' אין.

לילד א' אומרים כולם שהוא בטוח יהיה פרופסור כי הוא יודע מתמטיקה מה זה טוב.

וגם לילד ב' אומרים שיש חוכמה. יש לו חוכמת רחוב.

והשנים חולפות והילדים מגיעים לתיכון.

וילד א' הולך ל- 5 יחידות מתמטיקה, ו- 5 פיסיקה, ו- 5 אנגלית. וילד ב' רק ל- 3 ול- 4.

ולפעמים בהפסקות מבטיהם של שני הילדים מצטלבים

וממש לרגע קצר שניהם מבינים שמהו פה לא צודק, שהם בחיים לא יהיו שווים

21. שנה חולפות מאותו יום בו נולדו שני הילדים והנה הם משוחררים מהצבא.

ילד א' קיבל מאבא מתנת שחרור- טיול מסביב לעולם.

ילד ב' בבוקר משלים בגרויות ובערב עובד כמלצר באולם.

והם נכנסים לאוניברסיטה... באותו יום באותה שנה. וילד ב' חש שהוא ניצח. למרות הכול הוא ניצח. הוא הגשים את חלום אביו, חלום ההשכלה הגבוהה.

ילד א' שילם מראש את שכר הלימוד ל- 4 שנים.

וילד ב' עובד בלילות במלצרות וממשיך ללמוד בימים.

וככל שהאובדראפט עולה, כך יורדים הציונים..

ואחרי שנתיים.. ילד ב' נשבר. " נלך לעבוד שנתיים שלוש " הוא אומר לעצמו. " נעשה קצת כסף ואח"כ נחזור ללמוד". ילד ב' נוטש את ספסל הלימודים.. והוא לא חוזר יותר לעולם.

אחרי 30 שנה, שני הילדים כבר בני 30.

באותו יום, באותה שנה, באותה מדינה, נולדים לשניהם שני ילדים.

לילד א' נולד ילד א'. לילד ב' נולד ילד ב'.

¹ שם שם עמוד 176 ועיין עוד ה' ב' פורת, "צדק חברתי לאורו של דין היובל - עקרונות ההזדמנות החוזרת", אקדמות יג (תשס"ג), עמ' 77.

הסם שכנגד למשטר החופש הכלכלי הוא היובל.... אדם שנתרושש מחזירים לו את רכושו, המשועבד נעשה בן חורין שוב מתכונן שיווי המשקל, התחילו 'במשחק' מראשיתו עד להפיכה חדשה...מפרק לפרק נשמעת בזירה שריקת השופט, המנצחים והמנוצחים חוזרים אל המקום ששם התחילו במאבקם וניצבים בשורה אחת שכם אל שכם ומפני כך דווקא (משום) שהמאבק עתיד להמשך"³

מִקֵּץ שְׁבַע-שָׁנִים תַּעֲשֶׂה שְׁמִטָּה. וְזֶה דְבַר הַשְּׁמִטָּה שְׁמוֹט כָּל-בְּעַל מַשֶּׁה יָדוֹ אֲשֶׁר יִשֶׂה בְרַעְיוֹ לֹא-יִגַּשׁ אֶת-רַעְיוֹ וְאֶת-אֲחִיו כִּי-קָרָא שְׁמִטָּה לָהּ.... כִּי-יִהְיֶה בֶן אֲבִיוֹן מֵאֶחָד אֲחֵיךָ בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר-ה' אֱלוֹהֶיךָ נָתַן לָךְ לֹא תֹאמַץ אֶת-לִבְּךָ וְלֹא תִקְפֹּץ אֶת-יָדְךָ מֵאֲחֵיךָ הָאֲבִיוֹן. כִּי-פָתַח תִּפְתַּח אֶת-יָדְךָ לוֹ וְהַעֲבַט תַּעֲבִיטֵנּוּ דֵּי מַחְסְרוֹ אֲשֶׁר יִחְסַר לוֹ. הַשְּׁמֶר לָךְ פֶּן-יִהְיֶה דְבַר עִם-לִבְּךָ בְּלִיעַל לְאִמֹר קָרְבָה שְׁנֵית-הַשְּׁבַע שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה וְנָעָה עֵינֶיךָ בְּאֲחֵיךָ הָאֲבִיוֹן וְלֹא תִתֵּן לוֹ וְקָרָא עָלֶיךָ אֶל-ה' וְהָיָה בְּךָ חַטָּא. נָתַן תִּתֵּן לוֹ וְלֹא-יָרַע לְבָבְךָ בְּתַתֵּן לוֹ כִּי בְגִלְלֵה דְבַר הַזֶּה יִבְרַכְךָ ה' אֱלוֹהֶיךָ בְּכָל-מַעֲשֶׂיךָ וּבְכָל מַשְׁלַח יָדְךָ. כִּי לֹא-יִחַדֵּל אֲבִיוֹן מִקְרָב הָאָרֶץ עַל-כֵּן אֲנִי מִצְוֶיךָ לְאִמֹר פָּתַח תִּפְתַּח אֶת-יָדְךָ לְאֲחֵיךָ לְעֵנֶיךָ וּלְאֲבִינֶיךָ בְּאֶרֶץ²

'תנוח, תחלק תניח' / אבי שגיא וידידה שטרן

נספח - שאלות על השמיטה:

1. כמה אחוז עניים יש בישראל?
2. כמה מבקשי עבודה (מובטלים) יש בישראל?
3. כמה ילדים יש מתחת לקו העוני?
4. כמה אחוז מהאזרחים שנמצאים מתחת לקו העוני גם עובדים?

השובות:

1. תחולת העוני של נפשות ב2012: 23.5% תחולת העוני של משפחות ב2012: 19.4% (מתוך דוח ממדי העוני 2012, המוסד לביטוח לאומי)
2. 6.2% אבטלה בסוף שנת 2013, 214,000 מובטלים.. אתר גלובס 30.1.14
3. 33.7% 817,200 ילדים (מתוך דוח ממדי העוני 2012, המוסד לביטוח לאומי)
4. תחולת העוני של משפחות עובדות הוא 19.7% (מתוך דוח ממדי העוני 2012, המוסד לביטוח לאומי)

בצד המסר הקיומי, עולה גם מסר חברתי. המקרא אינו דורש חלוקה מחדש של העושר מדי שבע שנים ושוויון מלא. לו כך היה, החיים הכלכליים היו מתנוונים, בהעדר תמריצים אישיים. אבל חברה שמאמצת לה את הרכוש ככלי הערכה חד-ממדי מסתכנת באובדן צלמה. השמיטה היא גורם מאזן. שש שנים תעבוד, תצבור, תנצל; בשנה השביעית תנוח, תחלק, תניח. אינך נדרש לוותר על קניינך, אך עליך ללמוד להתנתק ממנו ובכך למתן דחפים קפיטליסטיים חסרי מעצורים. האדם נדרש לפעול בניגוד לטבעו ולצמצם את עצמו ובכך ליצור מרווח לנוכחות אנושית של האחר, חלש או מוחלש. בישראל המופרטת, הגלובלית ורבת הפערים, השמיטה היא סימן קריאה הכרחי. יש לנו, באמתחתנו הלאומית, תרופה מוכנה לשיקום הסולידריות הבין-אישית שהתרופפה. במובן זה, השמיטה היא מרכיב בחוסן הלאומי.

² דברים ט"ו א-יא

³ וטינסקי, פרקים בפילוסופיה הסוציאלי של התנ"ך, בתוך: אומה וחברה, ירושלים תש"י, עמוד 176 ועיין עוד ה' ב' פורת, "צדק חברתי לאורו של דין היובל - עקרונן ההזדמנות החוזרת", אקדמות יג (תשס"ג), עמ' 77,

פעילות

כל אחד והשמיטה שלו.. מבט אישי על רלוונטיות שנת השמיטה לימנו

עמיחי צור

מטרות:

1. העמקה בנושא השמיטה בהקשר סובייקטיבי רגשי.
2. בחינת ההזדמנויות שלנו כיחידים וכקבוצה בקונטקסט הרחב של שנת השמיטה.

תפוקות:

1. למידה בית מדרשית בחברותא
2. בחירת הפרט נקודה המהווה הזדמנות בעקבות העיסוק בשמיטה.
3. בחירת הקבוצה נקודה המהווה הזדמנות בעקבות העיסוק בשמיטה.

רציונאל:

אחד העקרונות שאנו למדים מהשמיטה המקראית, הוא החובה של אדם לשמוט את עבודתו, את פרנסתו, את שדהו- מקור חייו ולבטוח באל שיעניק לו את צרכיו. לכל אחד מאיתנו יש את השדה שלו, סדר יומו, הרגליו, הדברים שאוהב או שונא, המקום הבטוח והמוצלח. בפעילות זו ננסה לדמיין אותנו שומטים לרגע את אותו מקום בטוח ומנסים למצוא בחסר הזה יתרונות, חזקות ויכולת ללמוד על עצמנו ולגלות בנו אלמנטים שלא הכרנו.

אנו פותחים במשחק המייצר לנו מציאות בה חוש הראייה שלנו נשמט מאיתנו. ננסה לבחון כיצד אנו מרגישים, מהם הקשיים באותה סיטואציה ואף לבחון האם אנו יכולים גם להרוויח במציאות ללא ראייה. לאחר מכן, נבנה קומה נוספת בהזדמנות לשינוי. נשאל, מה אנו כחברה צריכים לשמוט ומה אנו צריכים לקחת על עצמנו במקום. השארת השדה להפקר-לציבור במקרא, מאפשרת לנו לבחון מהו השדה המודרני ומה אנו יכולים לשמוט מעצמנו למען חברה טובה יותר.

מהלך:

1. פתיחה וחיבור לנושא+ משחק הולכת עיוור (25 דק')

- א. הסבר על העיסוק בשמיטה והקראת הפסוקים הרלוונטיים מהפרשה. הסבר בסיסי על מהי שנת שמיטה במקרא. (נספח 1) ("היום ננסה לבדוק

היבטים נוספים לשנת השמיטה)

ב. חלוקת הקבוצה לשניים. חצי מהקבוצה יוצאת מהחדר למקום פתוח וחצי נשארים בחדר. כל אחד מהקבוצה שיצאה החוצה, מקבל אחריות על חבר אחר בקבוצה. הוא בונה ומתכנן מסלול קצר שבוא יוליך את חברו. לאחר מכן, קבוצת החוץ נכנסת לחדר, כל אחד מכסה עם צעיף את עיני חברו ומוליך אותו במסלול שבנה. לאחר מכן, מתחלפים בתפקידים.

ג. עיבוד- נסו לתאר את התחושה של צעידה בחוץ ללא היכולת לראות. מהי הנקודה הקשה\מפחידה ביותר במצב זה? מה עוזר לכם להתמודד? האם ישנם יתרונות לתפקוד ללא ראייה? (לעיתים שאנו לא רואים, חושים אחרים מתחדדים. אנו מצליחים לשחרר שליטה ולהיות מובלים ולסמוך על אדם אחר ועוד..)

2. למידה משותפת בקבוצות קטנות_מליאה (35 דק')

- א. חלוקת הקבוצה לקבוצות קטנות וחלוקת דף מקורות.
- ב. כל קבוצה קוראת את שני המקורות (נספח 2) ועונה על השאלות בדף- יש למנות נציג מכל קבוצה שיציג את הדיון שיתנהל בקבוצתו. בכל טקסט קיימות שלוש שאלות -1 הבנת הכתוב בטקסט. -2 הקשר לימנו באופן כללי. -3הזמנה להפיכת רעיון הטקסט להזדמנות ועשייה.
- ג. חזרה למליאה- כל קבוצה מציגה את הדיון שהתנהל בקבוצה ואת ההזדמנות לעשייה שבחרה בעקבות הלימוד.
- ד. אסיף הרעיונות ודיון במליאה על רעיון נבחר שכלל הקבוצה לוקחת על עצמה בעקבות השיח.

3. סיכום

- א. חזרה על הנעשה בפעילות.
- ב. פתיחת אפשרות לחניכים לספר על דברים שהם בוחרים לשמוט השנה ובכך רואים בזה הזדמנות (כמו שראינו הזדמנויות באותן דקות שלא ראינו).

פעילות

נספחים:

שנת שמיטה:

1. פרושה המילולי של המילה "שמיטה" הוא עזיבה, נטישה, שביתה. השמיטה קוראת בזמן קבוע, אחת לשבע שנים ובה נדרש עובד השדה לשבות מכל מלאכת האדמה ולהשבית את הקרקע. ביהדות, שמיטה הוא שמה של השנה השביעית במחזור של שבע שנים, שבה מצווה עם ישראל לשבות מחלק גדול מהמלאכות בשדות חקלאיים בארץ ישראל ולהפקיר את הפירות לכל המעוניין לקטוף אותם. במשנה ישנה מסכת העוסקת בשנת השמיטה- מסכת שביעית. מצוות השמיטה הייתה אחת מהקשות ביותר לקיום במהלך הדורות בגלל השלכותיה הכלכליות. רבים בימי המקרא, המשנה והתלמוד לא הקפידו על קיום מצוות השמיטה. עם התחדשות ההתיישבות החקלאית היהודית בארץ ישראל במאה ה-19 ביקשו רבים לשמור את השמיטה ומנגד פותחו מספר היתרים שנועדו לאפשר באופן חלקי את המשך העבודה החקלאית בשנת השמיטה. היתר העיקרי הוא היתר המכירה על פיו נמכרות הקרקעות לגוי ונפטרות ממצוות שמיטה. היתר נוסף הוא שימוש באוצר בית דין לקטיף מאורגן של הפירות הצומחים בשדות.

2. שש שנים תזרע את ארצך ואספת את תבואתה. והשביעית תשמטנה ונטשתה ואכלו אביני עמך, ויתכם, תאכל חית השדה; כן תעשה לכרמך, לזיתך. שמות, פרק כג, פסוקים י-יא

1. מהו הציווי שמצווים בני ישראל בפסוק?

2. "העם דורש צדק חברתי" הפך לסלוגן נפוץ בחברה הישראלית. האם פסוקים אלו מתארים צדק חברתי? אם כן מדוע? מהי הבעייתיות (אם קיימת) לדעתכם בפסוק?

3. מהו השדה המודרני? כיצד ניתן לבצע היום את מצוות השמיטה, כאשר רובם אינם חקלאים? נסו לחשוב על רעיון שאתם קבוצה יכולים להציע ליצירת שמיטה היום. אדם מישראל מתנתק בשנת השמיטה מן האדמה, שממנה לוקח ואליה ישוב. ... בתרגום ללשון מודרנית, ניתן לומר כי בשנת השמיטה חייב אדם להתנתק משגרת יומו, מעמלו, ממסך המחשב שאליו הוא מרותק, ממפעלו ובית עסקו, ולהקדיש את השנה לעבודת האדם. להגשים את אחריותו החברתית. אביעד הכהן (2011), פרשיות ומשפטים, עמ' 264. תל אביב: ידיעות אחרונות וספרי חמד

1. מהי שמיטה מודרנית על פי הכותב? האם אתם מסכימים איתו?

2. אילו סכנות\מגרעות יש בלשמוט את שגרת החיים, את המרחב המוגן אחת לשבע שנים?

3. האם קיימים יתרונות בלשמוט ולהפסיק אחת לשבע שנים לשנה שלמה מהדברים אותם אנו רגילים לעשות?

4. נסו לחשוב מה אתם הייתם מוכנים לשמוט (או רואים הזדמנות לשמוט) לשנה שלמה ואילו מעשים הייתם עושים במקום המעשה השמוט? איזו אחריות חברתית אתם חושבים שמתאים לכם לקחת כקבוצה, כחלק מרעיון השמיטה של הכותב?

ותחת תאנתו. אבל כיום, כשאנו נהנים מכלכלה לאומית, האם יש לשדרג את המסר האישי והחברתי אל המישור הממלכתי? האם שמיטה נוהגת רק ברמת המיקרו, או גם ברמת המקרו? שאלה זו אמורה היתה לעמוד במוקד השיח הדתי בדורנו, שהרי קימומה של ריבונות יהודית הוא החידוש הגדול שאירע לציוויליזציה היהודית באלפיים שנה. והנה, כמה מאכזב, שתיקה.

מנהיגים דתיים לסיעותיהם נמנעים בעקביות מלעסוק בשאלה הדתית הבערת ביותר - יצירת "הלכות מדינה". ההלכה הצטיינה תמיד במשפט פרטי, אך עקב הגלות המתמשכת נמנע ממנה העיסוק בחלקים מהמשפט הציבורי. ענייני מדיניות ציבורית בתחומי חיים מגוונים - כלכלה, חברה, משטר ופוליטיקה - נהפכו לטריטוריה חוץ-הלכתית. 60 שנות מדינה לא שינו מאומה.

יש להודות: לו היה הציבור הדתי אחראי על תפקוד הרשות המבצעת, לא היה בידו קצה חוט כיצד יש להנהיג את המדינה ברוחו שלו. ההלכה עוסקת בצדקה, אך אין לה הצעה כיצד מנהלים ביטוח לאומי; היא מכירה בסמכותם של מנהיגים קהילתיים, אך לא גיבשה מצע בדבר אופי המשטר הראוי; היא קובעת דיני מלחמה, אבל נעדרת עמדה בנושאי מדיניות חוץ וביטחון. השמיטה היא דוגמה נוספת לאין האונים ההלכתי נוכח הריבונות.

הלכות השמיטה קשות ליישום ממשי במשק מודרני. כבר הלל הזקן הבין כי הציווים המקראיים על שמיטת כספים - שלא לגבות חובות כספיים בשנה השביעית - אינו בר-ביצוע, משום ששוק החוב יינעל מחוסר מלווים ובכך יושג היפוכו של הרעיון המקראי. לכן ביטל, למעשה, את הציווים. באורח דומה, ברור כי שמיטת קרקעות במשק תחרותי מודרני, שאמור לכלכל מיליונים שאינם חקלאים, היא הרת אסון. פוסקי ההלכה מנסים לעקוף את הבעיה המעשית, תוך שמירת מראית פני השמיטה. המחלוקת הנוכחית על השמיטה עניינה המתח בין שלושה פתרונות הלכתיים, שכולם, לדעתנו, בעייתיים.

החזון אי"ש סבר, כי מותר לחקלאי לעבד את אדמתו בתנאי שיעביר את תנובתו ל"אוצר בית דין", אשר ישלם לו בעד עלות עבודתו ללא כל מרכיב של רווח. אוצר בית הדין, מצדו, ימכור את התוצרת לצרכנים, שוב ללא רווח. יתרונו של הפתרון בכך שהוא מוזיל את עלות התוצרת החקלאית לצרכן. הוא מתאים לחברה כפרית, שבה הכל מייצרים את האוכל שהם עצמם צורכים. מוכרים בזול, רוכשים בזול ולכן לא ניזוקים. אולם במדינת ישראל הריאלית, הרעיון יביא לכך שהשמיטה תחול רק על הסקטור החקלאי, שהוא כ-3% מכלל המפרנסים. כלומר, המשק כולו ימשיך לעבוד כרגיל, אלא שבעוד ש-97% מהאוכלוסייה יוכלו להמשיך ולהרוויח, 3% יעבדו ללא כל רווח. הבעיה בזמן לא תתקיים, המרוץ הקפיטליסטי יימשך והחקלאים יכפפו גוום.

הרב קוק, בעקבות פוסקים קודמים, הציע שאדמות היהודים בארץ-ישראל יימכרו לגויים למשך שנת השמיטה. כך תופקע מהקרקע קדושת שביעית והחקלאי היהודי ימשיך לעבוד באדמתו, שבבעלות נוכרית זמנית, כהרגלו (במגבלות מסוימות). בתום השנה, תחזור הקרקע לבעליה המקורי. פתרון זה - "היתר המכירה" - נתמך כיום על ידי הרב עובדיה יוסף והציבור הדתי-הלאומי. יתרונו החשוב בכך שהוא מאפשר המשך קיומה של חקלאות יהודית בישראל ולכן, מבין שלושת הפתרונות שעל השולחן ההלכתי, זה הפתרון המועדף. אנשים הגונים חייבים להסתמך עליו.

אולם במישור הסמלי והחינוכי, מזדקר האבסורד: על מנת לקיים מצווה התלויה בארץ, נאלצים יהודים למכור אדמותיהם לזרים. המגזר הלאומי ביותר בחברה הישראלית מוצא עצמו תומך במכירה סטוטואית, גם אם פיקטיבית, של כל הקרקע המעובדת בישראל לנוכרים.

הרב אלישיב והציבור החרדי דוחים את הפתרונות הקודמים, שעל-פיהם הקרקע אינה ננטשת. נאמנים ל"דין תורה", הם דורשים לייבא את התצורות

השמיטה הישראלית היא חוויה מדכאת של החמצת רגע חסד פוטנציאלי בחיינו הלאומיים. הרעיון המקראי נהפך לזירת קרב נוספת בין פוסקי הלכה, זה באיסורו וזה בהיתרו, בלי שייטנו דעתם לאידיאה הנאצלת, המוטלת מדממת לפתחה של המדינה היהודית. שורת הנפגעים ארוכה: הדת, שמידרדרת לחוסר רלוונטיות ואף גרוע מכך; המדינה, שמאבדת הזדמנות להתהדר בגלימה יהודית מוסרית מפוארת ומתקנת עולם; החקלאות היהודית, שאגרופ האיסור ההלכתי מכה בבטנה הצמוקה והשדופה; וכלל האזרחים, שחמישית מהם עניים, שייאלצו לשלם מחיר מופקע על מצרכי יסוד, דווקא בשנת השמיטה. בתלמוד נאמר, "לא חרבה ירושלים אלא על שדנו בה דין תורה", קרי: על שהדין הפורמלי השתלט על החוויה הדתית-החברתית ורוקן אותה מתוכן. בכאב גדול יש להודות, שהפער הבלתי נתפש בין רוחה של השמיטה לבין דרך מימושה בתשס"ח מעורר חשש דתי בדבר עתיד ירושלים.

המקרא מצווה: "ושש שנים תזרע את ארצך ואספת את-תבואתה. והשביעת תשמטנה ונטשתה, ואכלו אביני עמך, ויתרם, תאכל חית השדה" (שמות, כ"ג, י"א). לאחר שש שנות עבודה, שתכליתה להפיק מהרוש את המרב הכלכלי, יהודי נדרש לחדול. השדה שעמל ויגע בו - לא ייעדר ויוזנח; הכרם שעוק וסיקל - לא יזמר ויתנוון; הגינה ששובב בה את נפשו - תעלה שמיר ושית. לא זו אף זו: עליו להניח את תנובת אדמתו הפקר לכל אדם וחיה. ההיבט החשוב ביותר של בעלות על נכס - השימוש בו - מושעה לתקופה ארוכה. אכן, הדרישה לשמוט ולנטוש נוגדת את האופי האנושי. יש לה השלכות חינוכיות מרחיקות

לכת במישור האישי-הקיומי וגם במישור החברתי, המדיני והדתי.

כיצד נמדד ערכו של אדם? גבריאל מרסל, הפילוסוף הצרפתי, עמד על כך שבני אדם משיבים על השאלה "מי הם?" כאילו נשאלו "מה יש להם?" הקניין שאדם צובר ממלא את הווייתו; האדם ורכושו חד הם. כסף ורכוש קוצבים את ערכנו בעיני עצמנו ובעיני זולתנו. עמנואל לוינס העיר, שמצב אנושי זה מדרבן אותנו להשתלט על האחר ו"למחוק" את פניו. על רקע זה נדרשת, ממש מתחייבת, שנת שמיטה. היא מחוררת את הבלון הרכושני שתפח ומעמידה אותנו מחוץ לקניינו, בשורה אחת עם אחרים שרכושם גדול או קטן משלנו. השמיטה מלמדת, שהאדם אינו מה שיש לו, אלא מה שהינו. היא מאלצת אותנו לנכוח בהווייתנו הפנימית, ולא בהווייתנו הרכושית.

בצד המסר הקיומי, עולה גם מסר חברתי. המקרא אינו דורש חלוקה מחדש של העושר מדי שבע שנים ושוויון מלא. לו כך היה, החיים הכלכליים היו מתנוונים, בהעדר תמריצים אישיים. אבל חברה שמאמצת לה את הרכוש ככלי הערכה חד-ממדי מסתכנת באובדן צלמה. השמיטה היא גורם מאזן. שש שנים תעבוד, תצבור, תנצל; בשנה השביעית תנוח, תחלק, תניח. אינך נדרש לוותר על קניינך, אך עליך ללמוד להתנתק ממנו ובכך למתן דחפים קפיטליסטיים חסרי מעצורים. האדם נדרש לפעול בניגוד לטבעו ולצמצם את עצמו ובכך ליצור מרווח לנוכחות אנושית של האחר, חלש או מוחלש.

בישראל המופרטת, הגלובלית ורבת הפערים, השמיטה היא סימן קריאה הכרחי. יש לנו, באמתחתנו הלאומית, תרופה מוכנה לשיקום הסולידריות הבין-אישית שהתרופפה. במובן זה, השמיטה היא מרכיב בחוסן הלאומי.

קשה שלא להתרשם מעמקות האידיאה, הנעה בזהירות בין הרצון לשמר את רכושו של האדם לרצון שלא לראות ברכוש חזות הכל. השמיטה היא קריאה לביצור בועה בזמן, שבה העשייה הכלכלית אמורה להגיע לרגיעה, שמטפחת חמלה, רחמים ואף שותפות בין כל החולקים את פני האדמה, כולל חיי השדה. בשנה השמינית המרוץ יימשך, מכיוון שהאנושות זקוקה לו, אך האידיאה וזיכרונה יחלחלו אל מחוץ לשנת השבתון, אל שש שנות הקדחתנות היצרנית. רעיון השמיטה הוענק לנו בעת שהכלכלה כולה היתה פרטית: איש תחת גפנו

מאמרים

בהקשרים לא-חקלאיים; שנית, השמיטה חייבת לפעול גם במסגרת הלאומית. אם נשכיל להבין שהשמיטה אינה סעיף בהלכות כשרות, אלא הזדמנות לתיקון שגיאות והפרזות אישיות, חברתיות ולאומיות שנצברו בשש שנות המעשה, נוכל להיפתח, למשל, לרעיונות הבאים: אחת לשבע שנים ייבנה תקציב המדינה באופן שיהיה נדיב מהמקובל כלפי החלשים. אפשר לחשוב על הגדלה מדודה של תשלומי העברה לנזקקים; על סבסוד מוצרי יסוד; על מיקוד לאומי למלחמה בעוני ועוד ("ואכלו אביוני עמך"). המדינה תשאף לייעד מדיניות כלכלית-חברתית שתנקוב במידת הפער המקסימלי בין העשירונים השונים שיש להגיע אליו אחת לשבע שנים, מתוך מגמה לשמר אופי של מדינת רווחה. בשמיטה תוקדש תשומת לב ציבורית - בחינוך, בתקשורת, בפוליטיקה - לא רק לייצור, לעבודה ולמרוץ אל העושר, אלא גם לאיכות החיים, למשמעותם, לרובדי העומק של המסע האנושי. אפשר לצפות לתיקון עולם יהודי עכשווי, שיוביל להכרזה על ריכוז מאמץ, במסגרת שבתון לאומי, לטובת דיון על איכות החיים ולא רק על רמת החיים ("ובשביעית תשמטנה ונטשתה"). ועוד: בעולם מתחמם, מזדהם ומתכלה, כדאי להקדיש את השנה השביעית לפעולות חינוכיות ומעשיות, שתכליתן העלאת המודעות לחיוניות של שמירת הסביבה ("שנת שבתון יהיה לארץ"). כל הערכים הללו, ששנת השמיטה יכולה להגן עליהם, מבטאים רוח דתית מובהקת. ממילא יתקיים בשמיטה המחודשת הפסוק "ובשנה השביעית... שבת לה".

בשנת השמיטה תשס"ח הדת שומטת את אחיזתה במציאות; המדינה שומטת את אופייה היהודי הייחודי; החברה שומטת את אחריותה לצדק חלוקתי מינימלי. נדרשת קואליציה אגרסיווית שתאגד כוחות חברתיים, מוסריים, תרבותיים, דתיים ולאומיים במדינה היהודית והדמוקרטית, לטובת החייאת אידיאת השמיטה. הבו לנו מנהיג דתי או אחר שיעשה מעשה הלל הזקן.

הנדרשת בשנת השמיטה מחו"ל, ובעיקר מהרשות הפלשתינית. באמצעות שליטתם ברבנות הראשית (הממלכתית!), הם חותרים לשלול תעודת כשרות של בית עסק - ירקן שכוונתי, רשת סופרמרקטים, אולם שמחות או בית מלון - שימכור תנובה ארץ-ישראלית.

כרגיל במקומותינו, ההכרעה בעניין מוטלת לפתחו של בג"ץ. אם בג"ץ יתערב, תרעש הארץ בגין "כפייה אנטי-דתית". אם יימנע מהתערבות ואם הציבור הדתי והחילוני לא יתארגן כדי להשתחרר מכפיית הפתרון החרדי, הארץ אמנם תישמט, אך המחיר המעשי יהיה כבד: המדינה תיאלץ לייבא סחורה שביכולתה לייצר, הצרכנים ישלמו מחיר מופקע על מצרך יסוד, החקלאות היהודית בישראל תיסוג לאחור ובחלקה אף תתמוטט, ועל כל סלט פירות ישראלי יועבר שקל לקופת הרשות הפלשתינית ולמתווכים חרדים.

הפרדוקס זועק מכל הכיוונים: שלוש הפתרונות מחמיצים את התוכן האידיאי הגדול של השמיטה. הם מציעים שמירה על הצד הפורמלי שלה - בבחינת תוכנו זרק, קליפתו אכל - במחיר בלתי נסבל: החרדים מרוקנים את הצלחת הדלה ממילא של "אביוני עמך" והדתיים-הלאומיים משפילים את הסמל היקר להם מכל - הריבונות על אדמות ארץ ישראל. אלו גם אלו מודים לכאורה כי אי-אפשר לקיים מדינה יהודית על פי ההלכה, בלי שיתוף פעולה והיזקקות לגויים.

מה נדרש? תולדות ההלכה רוויית מהפיכות המגיבות לשינוי שבמציאות. כידוע, משרבו הרוצחים, בטלו הלכות עגלה ערופה; משרבו המנאפים, בטלו הלכות סוטה; משהשתרשה המונוגמיה, אסר רבנו גרשום על ריבוי נשים; והרשימה ארוכה. אלפיים שנים לא נשמרה השמיטה בהעדר חקלאות יהודית בארץ-ישראל. עתה, משנאחזנו באדמתנו, מסתבר ששיבת ציון היא ברובה פוסט-חקלאית. אנו מאורגנים כריבונות, שמנהלת, בצד הכלכלה הפרטית, גם כלכלה לאומית. מתחייבת, אם כן, מהפיכה כפולה: ראשית, מימוש אידיאת השמיטה

מה עניין שמיטה? ד"ר אריאל פיקאר, תכנית בארי, מכון שלום הרטמן

השמיטה כמדבקה

המפגש העיקרי של יהודי בן זמננו עם מצוות השמיטה הוא דרך הכתובות המודבקות על מוצרי המזון. "נקי מחשש שמיטה" נכתב על קופסת השימורים. "מיבול שישית" מעידה התווית המודבקת על בקבוק היין. קודים אלו מצטרפים לאחיהם "הופרשו תרו"מ" "לאוכלי חלב עכו"ם" ולטקסטים המיוחדים לפסח כגון: "כשר ללא אוכלי קטניות". אני מניח שהצרכן שאינו בקיא בקודים הדתיים מתייחס למילים אלו כמו היו מספר של צבע מאכל או שם של ממתק מלאכותי. ליהודים שומרי מצוות הופכת השמיטה לעוד דרישה בתחום הכשרות ותו לא. לחקלאי, העניין קצת יותר מסובך, מי שאינו שומר מצוות יסתפק בשליחת פקס למשרדי הרבנות הראשית בו הוא מייפה את כוחם למכור את הקרקע לנוכרי למשך שנת השמיטה, בכך יתאפשר לחקלאי זה למכור את תוצרתו לרשתות השיווק. אם הוא שומר מצוות, הסיפור יותר מורכב. מדי שבע שנים מתלבטים חקלאים שומרי מצוות בנושא השמיטה. יש שישמיטו לגמרי את שדותיהם, יש שימכרו אותם לנכרי, ויש אפשרות לגדל פירות במסגרת אוצר בית דין. אך בין כך ובין כך קשה לראות השפעה של מצות השמיטה על החיים, מדובר בעיקר ב"סידורים" ב"התארגנות" לא הרבה מעבר לזה. האם עלינו להסתפק בכך?

אם נשכיל לפתח את רעיונות השמיטה למערכות החיים המודרניים היא אכן עשויה להיות משמעותית ורלוונטית. קחו לדוגמה את השבת, נדמה שחשיבותה רק הולכת וגדלה בעולם הטכנולוגי חסר המעצורים בו אנו חיים. השבת מעניקה לנו יממה שלמה של התנתקות מן הרעש האינסופי ומאפשרת לנו לחזור לעצמנו ולמשפחתנו. השבת ההלכתית מקיפה את כל חלקי היצירה האנושית ומשום כך היא רלוונטית גם לעולם החיים המודרניים. אמנם את רוב אבות המלאכות האסורות בשבת אין אנו מבצעים אף בימות החול (מתי עשיתם לאחרונה "שני בתי נירין"?), אך עם התקבלות האיסור על שימוש בחשמל בשבת כוסו כל תחומי היצירה הטכנולוגית ושומרי השבת אכן נהנים מיום מנוחה וקדושה.

אלא שבשונה מן השבת האופפת את כל חלקי החיים בחרה התורה להתמקד בשנת השמיטה רק בעולם העבודה החקלאי ובשמיטת כספים, ולא בכל חלקי היצירה האנושית. התורה התייחסה למציאות חייהם של בני אדם קונקרטיים שחיו בעולם העתיק והתפרנסו, רובם ככולם, מן החקלאות. "דיברה תורה בלשון בני אדם" ולפיכך התייחסה התורה למציאות של תקופתה. בעולם בו אנו חיים פרנסתנו מושתתת על התעשייה, הטכנולוגיה והמסחר. גם החקלאות המודרנית היא תעשייתית ואינה דומה כלל למציאות עליה דיברה התורה. נכון, אפשר למצוא דרך לקיים את דרישות ההלכה בתחום השמיטה החקלאית גם בימינו. רוב הפתרונות ההלכתיים ל"בעיה" היו בסגנון ה'פרובובל' - העוקף את שמיטת כספים, ו'היתר המכירה' העוקף את שמיטת הקרקעות. אך גם אלו המבקשים לשמור שמיטה כהלכתה ללא מעקפים, לא יצליחו לחלץ את הרעיונות הגדולים של הלכה זו ולהפכם לרלוונטיים לחיים המודרניים. הם יישארו לכודים בשאלות טכניות הקשורות לביצוע פעולות חקלאיות ובעיקר בכשרות צרכנית. צריך לחשוב על המשמעות של ערכי השמיטה דווקא לחיים המודרניים ולהפנות את מירב האנרגיה הדתית לכיוון זה.

מה עניין שמיטה?

"ויש שנים תזרע את ארצך ואספת את תבואתה והשביעית תשמטנה ונטשתה ואכלו אבינוי עמך ויתרם תאכל חית השדה...". (שמות כג, י) אנו מצויים על הפסקת היצור החקלאי למשך שנה שלמה, שנה שבה העשיר והאביון ואף חית

השדה חיים באותה רמה, ובכך מוקטן הפער חברתי. בנוסף לכך באה מצוות שמיטת כספים ושומטת את החובות "וזה דבר השמטה שמוט כל בעל משה ידו אשר ישה ברעהו לא יגש את רעהו ואת אחיו כי קרא שמטה לה" (דברים טו, ב).

אך לא רק בפערים חברתיים עוסקת השמיטה, אלא בעיקר ביחס שבין האדם לקרקע, לרכוש, ולבורא עולם. הפסוקים בספר ויקרא מדברים על "שבת לה" אך גם על "שבת הארץ". הבעלות על קרקע מכונה באנגלית 'real estate' - זהו הנכס "האמיתי" המעניק לאדם בטחון בקיומו. השמטת הקרקע והפקרתה לכל מבטאת את ההכרה בהיותו תושבים ארעיים בארץ כפי שמתואר בהמשך אותה פרשה לגבי היובל "והארץ לא תמכר לצמיתות כי לי הארץ כי גרים ותושבים אתם עמדי" (ויקרא כה, כג) האדם מבין את מקומו היחסי בעולם, אנו גרים ותושבים בארץ, הרכוש אינו מעניק לנו בטחון אמיתי.

זוהי תפיסה דתית אקולוגית עמוקה, הדאגה לסביבה אינה רק אינטרס תועלתני של מי שחושב לטווח ארוך על ניצול נכון של המשאבים הקיימים בטבע, אלא זו הכרה במעמדנו כבני אדם ביחס לטבע וביחס לבורא. כך מתאר המדרש את השיחה הראשונה בין הקב"ה לאדם הראשון: "בשעה שברא הקב"ה את אדם הראשון נטלו והחזירו על כל אילני גן עדן ואמר לו ראה מעשי כמה נאים ומשובחים הן וכל מה שבראתי בשבילך בראתי, תן דעתך שלא תקלקל ותחריב את עולמי, שאם קלקלת אין מי שיתקן אחריך" (קהלת רבה, ז) ההבנה שגן העדן שבו אנו חיים מוענק לנו על ידי הבורא צריכה להביא אותנו לזהירות לבל נקלקל את מה שלא יוכל לתקון.

לשמיטה גם פן תרפויטי המתייחס להתמכרות שלנו לרכושנו ולעבודתנו, כך אומר המדרש: "ברכו ה' מלאכיו גברי כח עשי דברו לשמע בקול דברו" (תהלים קג, כ) ר' יצחק נפחא אמר אלו שומרי שביעית, ולמה נקראו גבורי כח, כיון שרואה שדהו מופקרת, ואילנותיו מופקרין ורואה פירותיו נאכלין, וכובש יצרו ואינו מדבר, ושנו רבותינו ואיזהו גבור הכובש את יצרו". (תנחומא, ויקרא, א) העמידה מנגד, וכיבוש יצר העבודה והרכושנות משנה משהו באדם ומעמידה את מרכיבי חייו בפרופורציה אחרת.

זוהי השמיטה של התורה, החקלאות היא בנין אב, היא דוגמא, את עקרונות יסוד יש להרחיב וליישם במרכיבים אחרים של חיינו, בשורות הבאות אני מבקש להציע כמה הצעות ראשוניות ליישום עקרונות השמיטה בימינו.

האידיאל הצרכני

התרבות בה אנו חיים מקדשת את הצריכה. האידיאולוגיה המנחה את חיינו היא שכלל שנרכוש יותר מוצרים כך ייטב לנו, וכדי לרכוש אנחנו צריכים כסף ואת זה נשיג אם נייצר יותר ונפרסם יותר וממילא נמכור יותר. זהו האידיאל של החברה הצרכנית שבה קניית מוצרים ורכישת נכסים היא ערך תרבותי בפני עצמו. למרוץ האינסופי הזה השלכות הרסניות על החברה, על האדם ואף על הסביבה. אנו חיים בחברה שבה הפערים הכלכליים בין עשירים לעניים הולכים ומעמיקים, ההבדל בין הדל לבין הגביר מתבטא בחשבונות הבנק שלהם, הסמויים מן העין, אך כואב יותר הוא המראה החיצוני המגקר את עיניהם של מי שאינם יכולים להרשות לעצמם לבנות ולקנות, לחדש ולהחליף, שונאלצים להסתפק (או לא) במועט.

היצור המואץ גורם לפגיעה אנושה באיכות הסביבה. מפעלי התעשייה מזהמים את האוויר האדמה והמים, כך גם

החקלאות המודרנית ומשקי בעלי החיים למיניהם. הצריכה הבלתי פוסקת מייצרת כמויות אדירות של אשפה ופסולת, לאט אבל בטוח אנו מהריבים את עולמו של הקב"ה. החברה הטכנולוגית המודרנית מנצלת ללא חשבון

ולהשחית את עולמו של הקב"ה? או משפחה המשתדלת למעט בשימוש בכלים חד פעמיים המזיקים לסביבה. קשה לדמיין זאת אך נדמה לי שזוהי משמעותה של שבת הארץ בימנו, הענווה כלפי הבורא אמורה להביא אותנו לדאגה לעולמו\עולמנו.

אסקפיזם דתי

העיסוק הרבני בעניין השמיטה היום מתרכז בשאלות הטכניות של קיום השמיטה בחקלאות. רבני הציבור הדתילאומי מחפשים דרכים למזער את היתר המכירה ודנים בעיקר בשאלת סדרי העדיפויות הצרכניים ובשאלת מעמדה של החקלאות הישראלית בעיקר בהקשר הביטחוני והפוליטי של המאבק על ארץ ישראל. פרנסי הציבור החרדי טרודים בשנת השמיטה בענייני יבוא של פירות וירקות מחו"ל ומן הרשות הפלסטינית אשר שמחה מן הסתם להרוויח את דמי התינון של העברת סחורה ישראלית לעזה או ליו"ש (שם היא מקבלת את המדבקה "ללא חשש שמיטה") וחזרה לשווקים החרדיים. השמיטה הפכה לעוד מקור פרנסה לעסקנים, מתווכים, יזמים, סוחרים, ומשגיחי כשרות. לציבור החרדי המקפיד בענייני שמיטה הפכה המצווה לעוד מעמסה כלכלית על כתפם הדלה. מה שנשאר מן השמיטה היא המדבקה או החותמת והמחיר שהיא עולה.

כאמור לעיל, לא חסרים רעיונות יצירתיים שיכולים להפוך את ערכי השמיטה לרלוונטיים לחיינו והם אינם דורשים את ביטולה של ההלכה המסורתית ביחס לשמיטה. יש לקיים את הלכות השמיטה בגינות הנוי הפרטיות והציבוריות ובכך לבטא את תודעת אי הבעלות שלנו על העולם, ואף ניתן בדרכים הלכתיות להמנע מאיסור במגזר החקלאי. אך אין להשקיע באלו את האנרגיה הרחוקה שלנו.

עולם ההלכה אינו מקדיש מחשבה ל"תיקון העולם". הוא מוטרד יותר מן השאלה כיצד לקיים את ההלכה, כיצד לצאת ידי חובה, ופחות בשאלת המשמעות של אותן הלכות לעולמנו. לפתיחת שאלת המשמעות לדין השלכות לתחומים רבים בהם עוסקת ההלכה, וזה בדיוק מה שמפחיד את המנהיגות הדתית. ההכרה כי מציאות החיים השתנתה ושהתורה מתייחסת בתחומים שונים למציאות שאיננה עוד, מחייבת לתרגם את ערכי התורה ללשון החדשה של בני אדם ולחפש את הדרך ליישם את הרעיונות הגדולים במציאות המודרנית בעולם טכנולוגי וגלובלי. זוהי דינמיקה פתוחה שיכולה להוביל לכל מיני כיוונים, לרפורמה ואף לחילון, מפני שהתמורות שחלו במציאות האנושית אינן רק טכנולוגיות אלא גם ערכיות ומוסריות. פתיחת שאלת הרלוונטיות של התורה תדרש לא רק לשאלת החשמל בשבת אלא גם לשוויון בין המינים ולשאלות של דמוקרטיה, זכויות אדם ואזרח. ומכאן החרדה של האורתודוקסיה מכל נסיון כזה. התוצאה של קיפאון דתי היא יצירת בועה שרק בתוכה ניתן להבין את השפה ההלכתית. ביחס לשמיטה גם בתוך הבועה הדתית היא איבדה את משמעותה והיא אינה רלוונטית אף לחייהם של אנשים דתיים.

חוסר העיסוק בבעיות החברה והסביבה גורר את כל העולם הדתי להתכנסות פנימה, לדאגה לקיום המסורת כערך

בלעדי ולבריחה מן התפקיד אותו יעד הקב"ה לאברהם אבינו לשמור את דרך ה' "לעשות צדקה ומשפט" ו"לתקן עולם במלכות שדי". העיסוק הנוכחי בענייני השמיטה הוא דוגמה אחת לבזבוז המשועשוע של אנרגיה נפשית ורוחנית וחוסר היכולת לזיזם ולהוביל את רעיונות התורה למימוש בעולם בו אנו חיים היום.

את אוצרות הטבע. רק בשנים האחרונות החלה להתפתח המודעות לאיכות הסביבה ולכך שאם נמשיך לנצל ולזהם ללא גבול נטבע בתוך הררי אשפה באקלים הפכפך, ללא אוויר ומים נקיים.

האידיאל הצרכני משעבד גם את נפשו של האדם, עליו לעמוד בתחרות קשה ואכזרית, דאגתו לרכוש שלו מעיקה

על נפשו, אין לו זמן, ובעיקר - פנאי נפשי, לעסוק בענייני רוח וביחסי אנוש. זמן הוא כסף, ושהיה עם בני משפחה

וחברים מאיטה את התפוקה. היכולת לעבוד בכל שעות היממה ובכל ימות השבוע, היכולת לעבוד במחשב מהבית, האפשרות להיות בקשר עם כולם כל הזמן מפתה להמשיך ולעבוד עוד ועוד, איבדנו את המחזוריות של חיי העבודה שהיתה קשורה בטבע ובמוגבלות הטכנית.

כנגד כל אלו נאבקת מצות השמיטה.

הברכה שבמיתון ושמירת הסביבה

שנת השמיטה ההלכתית באה אחת לשבע שנים ומשך זמנה שנה שלמה, זאת משום שמחזור העבודה החקלאי הוא בן שנה. ברור אפוא שיטום רעיונות השמיטה בעולם התעשייתי מסחרי לא יכול להתפרס על פני שנה שלמה אולם הרעיון של מחזוריות, של "מבצעים" שבהם משקיעים מאמץ מיוחד למשך זמן קצוב חשוב למימוש ערכי השמיטה. לו רצתה המערכת הדתית היא יכלה לתקן תקנות ברוח ערכי השמיטה, הנה כמה רעיונות:

לקנות פחות – תארו לעצמכם את מערכת החינוך הדתית מקדישה זמן לערך ההסתפקות במועט. אפשר לחשוב על הגבלות שניקה על עצמנו בתחום הצריכה, במבצעים של אי קניות (כדוגמת "יום ללא קניות") אנחנו קונים כל כך הרבה, אם נעצור ונחשוב על המשמעותיות ההרסניות של בולמוס הקניה הזה, אפילו אם הביטוי לכך יהיה סמלי תהיה בזה ברכה רבה. שומרי שבת אינם קונים בשבת אך לא בהכרח צורכים פחות, האם ניתן לחנך את הציבור פשוט לקנות פחות? האם אנו יכולים לנהוג יותר בצניעות כשאנו בונים בית ובית נכנסת? או קונים בגדים ורהיטים? ישנם תקנות מתקופות שונות שמטרתם ריסון הבולמוס הרכושני בעיקר בתחומים הקשורים לקיום מצוות, כגון תקנת רבן גמליאל לחסכון בהוצאות הכרוכות בלית המת (בבלי, מועד קטן כז ע"א), תקנות שבאו למנוע כלכלת שוק פרועה במכירת ארבעת המינים (בבלי, סוכה לד ע"ב), ועוד. גם היום יש מדי פעם ניסיונות בכיוון זה בעיקר בכל הקשור לשמחות משפחתיות ויש לטפח ולפתח אותם.

לעבוד פחות – מדי פעם צצים רעיונות כאלה של העתקת שנת השבתון של המורים ואנשי האקדמיה לעולם המסחר והתעשייה. זה דורש התארגנות רבה, אך בתכנון מדורג ונכון זה יכול להועיל גם לבעיית האבטלה החמורה, יותר אנשים יעבדו פחות. כמובן אין די בכך, יש לדאוג שהזמן הפנוי יופנה לאפיקים חיוביים, ליצירה, לתרבות, לתורה, לחיזוק חיי המשפחה והקהילה וכו'.

הקפדה "דתית" על איכות הסביבה – אני יודע שזה לא נשמע מאוד דתי להיות "ירוק" וחבל, האם אתם יכולים לתאר לעצמכם אברך המחפש באדיקות אחר מתקני מ חזור לאשפה הביתית שלו, וזאת משום שאין הוא רוצה לטנף

מה עניין שמיטה אצל צרכנות? ג'רמי בנשטיין

מצווה של שנת שמיטה, כפי שהיא מופיעה בתורה ובספרות חז"ל, היא למעשה רעיון נועז למדי ואף רדיקלי. היא מורכבת משני חלקים, שמתייחסים לשניים מיסודות החיים: אדמה וכסף.

אין תשובות חותכות וחד-משמעיות בעניין הזה, כי הרי יישום רעיון השמיטה בימינו כרוך בתרגום מושגים מהעולם העתיק לחברה שהיא רחוקה שנות אור מהחברה המקראית החקלאית. נתעכב רגע כדי לנסות ולתאר את בעיית הצמיחה והצריכה, כהמחשה לדברים אלו.

רעבתנות וראוונות

אחת הפרות הקדושות של העולם המודרני – ולצורך העניין אין כל הבדל בין חברות קפיטליסטיות טהורות, סוציאל-דמוקרטיות או קומוניסטיות-מרקסיסטיות – הנה האמונה העיוורת בצמיחה כלכלית מתמדת ובלתי מוגבלת, כמפתח לרווחת האדם. צמיחה כזו מחייבת ייצור מתמיד וצריכה בלתי פוסקת. לא רק צריכה (ראוונות) של משאבים, אלא גם צריכה (רעבתנות) של זמן: האם תהיתם פעם לאן נעלמה הפסקת הצהריים הארוכה בין שתיים לארבע, שפעם אפיינה את היישוב הישראלי הטיפוסי? פשוט מאוד: בעשור האחרון, המשק הישראלי והצרכן הפשוט בתוכו השתלבו בתרבות הצריכה של העולם המערבי. בין היתר דרך מנגנוני הפרסום, תרבות זו עובדת קשה כדי לשכנע אותנו לצרוך כפי יכולתנו ומעבר ליכולתנו, מההיצע האדיר והמפתה שלה.

על-מנת להרוויח מספיק כסף לאפשר צריכה אינטנסיבית כזאת (במקרים רבים מדובר בצריכת מוצרים שחיוניותם לאיכות חיינו מפוקפקת ביותר), אנשים עובדים יותר. כשעובדים יותר, יש פחות שעות פנאי. אין זמן לנוח באמצע היום, לאכול ארוחת צהריים בבית או לערוך קניות באמצע יום עבודה – לכן, חשוב שקניונים יהיו פתוחים עד מאוחר בלילה ובשבתות. מצב זה מחייב את עובדי הקניונים (וכל חנות אשר מנסה להתחרות ב"נוחיות" זו שמציעים הקניונים), לעבוד אפילו יותר שעות על חשבון הפנאי והמשפחה. חיי כולנו הולכים והופכים למרוץ תמידי בין עבודה לקניות וחזור חלילה, כשכלל דבר אחר כמעט לא נותר זמן. לא פלא שקניונים כבר מזמן אינם סתם אסופת חנויות אלא אתרי בילוי ותרבות. ביקור בקניון הפך לאחד הביילויים הפופולריים ביותר בקרב הדור הצעיר (יותר מקריאת ספרים או טיול בטבע).

ייתכן שפעם הרעיון של "עיר/חברה/תרבות בלי הפסקה" נראה נוצץ, קוסמופוליטי, "אין". אך הקצב המסחרר של הצמיחה והצריכה הופכים לחלום בלהות, וזה עוד מבלי להזכיר את כל אלה שאינם משתתפים בחגיגת הקניות הזאת, העניים והשכבות הנחשלות. במובן הזה, בני-אדם רבים נמצאים במצב של העבדת יתר או תת-תעסוקה (overworked or underemployed). מאחר וחזון השמיטה מחבר דווקא בין אדם לאדמה, בעניין זה, בימינו, הקרקע נוחלת גורל דומה לזה של בני-האדם: העבדת יתר, דלדול, התעייפות, התרוששות. לשנינו, לאדמה כמו לאדם – בגלל קצב וצורות עבודה לא מושכלות ולא קשובות – דרושים תוספים כימיקלים כדי לשמור על חיוניות ופוריות. ובכן, מהן החלופות?

חזון שמיטה כביקורת לקצב הצריכה והפיתוח

יש צורך לפתח הבנות מחודשות בנושא הקצב הנכון של פיתוח וצריכה לחברה פוסט-תעשייתית; חזון השמיטה מהווה השראה לפעולה זו. לאור המחזוריים של שבת ושמיטה, יש ערך אישי וחברתי לאימוץ הפסקות ותקופות קצרות וארוכות יותר של חוסר עשייה כלכלית על-מנת ליצור את החלל לצמיחה תרבותית ורוחנית. כלומר, ריסון צריכת הזמן שהמערכת כופה עלינו. כדאי לפחות להתחיל ולשאל את השאלות, שכלל אינן נשאלות במחזורינו: מהו

השמיטה כחזון

המצווה של שנת שמיטה, כפי שהיא מופיעה בתורה ובספרות חז"ל, היא למעשה רעיון נועז למדי ואף רדיקלי. היא מורכבת משני חלקים, שמתייחסים לשניים מיסודות החיים: אדמה וכסף. אחת לשבע שנים, שומטים קרקעות. כלומר, לא מעבדים את האדמה, לא עוסקים בחקלאות במשך שנה שלמה. משמעות הדבר בחברה חקלאית היא, שרוב התושבים יוצאים למעין שנת שבתון. כלומר, כלל הציבור מקבל על עצמו הורדה משמעותית ברמת החיים החומרית על-מנת להקדיש שנה לעיסוקים רוחניים יותר מאשר רדיפה מתמדת אחר הפרנסה. לכן, לא רק האדמה מתאוששת ושומרת על פוריותה אלא יחד אתה, גם האדם זוכה להתחדשות.

המרכיב השני הוא שמיטת חובות. בשנת שמיטה כל מלווה מוחק את החובות שעדיין חייבים לו. יש לציין שמדובר בעיקר בכספים שלוו לצורך מחיה ממש; לא כמו בימינו, שהלוואות הן לרוב לפיתוח עסקי ויותר נכון להתייחס אליהן כהשקעות של המלווה(1). שמיטת חובות יוצרת מנגנון "איפוס" כלכלי-חברתי, המונע מאנשים שירדו מנכסיהם לשקוע בעוני ללא כל אפשרות לצאת ממנו לעולם.

השמיטה כבעיה

בשמיטה בימינו אין כמעט זכר לחזון הרדיקלי הנוכח. לציבור היהודי המכונה 'חילוני' קשה לחשוב על "שנת שמיטה" כמשהו מעבר למטרד אזוטרי מעט, מעצבן או משעשע, שמעסיק בעיקר פלגים מסוימים במגזר הדתי או החרדי. עוד תיק חסר פשר ש"הדתיים האלה" הפילו על עצמם. כמובן שמושג עתיק זה איננו דבר חי ורלבנטי לכל מיני אתגרים שאנו מתמודדים אתם בחברה המודרנית, חברת השפע, חברה של תעשייה והיי-טק.

מאידך, עבור הציבור הדתי, שנת שמיטה הייתה צריכה להיות הרבה יותר רלבנטית. הרי זו מצווה מדאורייתא (מן התורה), הלכה פסוקה, שאמורה לחייב כל אחד ואחד, ולמעשה גם את החברה היהודית כולה. אך בפרשנות שהיא מקבלת ואופן היישום שלה היום במדינת ישראל, הן בציבור הדתי הלאומי והן בציבור החרדי, הרעיון של שמיטה רחוק מלהיות קשור בכל צורה שהיא לענייני דיומא הבערים. עבור הציבור הדתי והחרדי, שמיטה הפכה לתת-סעיף של דיני הכשרות בלבד, והתערטלה מתכניה החברתיים השורשיים. היא נתפסת כמכשול, שיש לעקוף אותו איכשהו או כבעיה, שיש לפתור אותה ולהיפתר ממנה. הפתרונות הללו גוררים את ההתייחסות החילונית המזלזלת הרואה בשמיטה אזוטריקה דתית-פולחנית(2).

השמיטה כפתרון?

אך מה היה קורה לו רעיון השמיטה לא היה נתפס כבעיה אלא כפתרון? מהן הבעיות או האתגרים, שאתם השמיטה מתמודדת ולהם היא נותנת מענה? בהסתכלות כזו, השמיטה מפסיקה להיות פולחן סתום, רחוק מהמציאות ומהדאגות המודרניות שלנו; והופכת למעין רעיון חלוצי, מתקדם ומאוד מאוד רלבנטי. אכן, כשגואלים את אותו חזון ואותם ערכים מתהום הנשייה, עולות שאלות מהותיות ביותר – על האדם, על החברה, על האדמה והבריאה כבסיס לכול ועל הקשרים שביניהם. כל עוד שהשמיטה היא 'בעיה', היא רלבנטית רק לפלגים מסוימים בעם; בתור פתרון לבעיות אחרות, היא הופכת נגישה ומעניינת לאנשי סביבה וחברה, אשר מחפשים פתרונות לאותן בעיות.

הערך של שוויון מוחלט אף עומד מאחורי המסגרת של שמיטת קרקעות. ברגע שבעלי קרקעות לא מעבדים את אדמותיהם, כל מה שגדל (כלומר, המזון) הוא בעצם הפקר ושווה לכל נפש, עניים ועשירים כאחד. יש פוסקים שטענו שאפילו חייבים לעקור את כל הגדרות, ולטשטש לגמרי גבולות בין נכסים. בכלל, שמיטה מייצגת הגבלות מובהקות למחזיקים בקרקע ולזכויותיהם. בימינו אנו, כאשר קרקע היא מקור עוד יותר חשוב של רווחים אישיים (אמנם, ביבולים של זכויות בנייה ולא של שבעת המינים), אזי מהו היישום העכשווי של ממד הזה – כלומר, אילו גבולות עלינו להציב בפני בעלי נדל"ן מבחינת ייעודי קרקע והנאה מהחזקה במשאב זה, לטובת הכלל והקרקע עצמה? כיצד נבטיח גישות משאבים לכול?

אחרית דבר

במדינת ישראל של היום קשה מאוד לטעון שדווקא רעיון כמו שנת שמיטה, על ערכיה המסורתיות, יכול להוות השראה לאנשי סביבה וחברה שמתמודדים עם בעיות מודרניות מאוד. דתיים רבים מתקוממים נגד תרגום של רעיונות כגון אלה והסבתם למאבקים מדיניים (במיוחד על-ידי אלה שלא מוסמכים לכך); וחילונים מפחדים מניסיון להשליט שפה יהודית או דתית במרחב הציבורי. אך אנו שקועים כל-כך בהקשר החברתי והפוליטי שלנו ובהשקפת עולמנו, שקשה לנו מאוד לבקר אותם מבפנים. לפעמים, על-מנת לקבל פרספקטיבה על מצבנו ולדמיין שאפשר אחרת, יש לחפש "נקודת ארכימדס" מחוץ למערכת הנוכחית, שממנה ניתן להתחיל לנסח חזון אחר, חלופי. ישנן כמה אפשרויות למלא תפקיד זה, אך מסורות דתיות ותרבותיות, שלנו ושל שכנינו, בהחלט עשויות לשמש לנו מעוף למחשבה ומנוף לעשייה. אין זה מדע בדיוני. ממש כך חיו אבותינו כאן, בארץ הזאת. הארץ הזאת ואנו בתוכה זקוקים לכל סיוע אפשרי על-מנת להתמודד עם האתגרים, הסביבתיים והחברתיים כאחד, הפוקדים אותנו כן ועכשיו.

(1) אפיון זה גם מסביר את האיסור המסורתי על לקיחת ריבית, ואת ההיתר בימינו כן לקחת ריבית על הלוואות: כשהלוואת כסף היא למעשה צורה של צדקה, אז גביית ריבית היא בלתי מוסרית ואף אכזרית; אך, כשהלוואה היא למעשה לצורך השקעה עסקית, אזי ההקשר שונה לחלוטין, ובמסחר כמו במסחר...

(2) דתיים לאומיים, לרוב מקבלים את הפתרון המכונה "היתר מכירה" המזוהה עם הרב קוק (יש לציין, שהוא דגל בו כפתרון זמני לשעת חירום בלבד). כמו מכירת חמץ בפסח (במקום ביעורו), מוכרים את אדמות המולדת – אולם רק 'כאילו', כך שאפשר גם להמשיך לעבד אותן – אך מבלי לאבד אותן. לעומת זאת, החרדים ברובם דואגים כל-כך לארץ ישראל, שלא מקבלים את הבדיה של מכירת הקרקע. לכן, אינם מוכנים לאכול כלל מתוצרת הארץ בשביעית! הם מעדיפים תוצרת ערבית או יבוא ממקומות אחרים בעולם. החרדים מבקרים את הדתיים על כך שהם מקילים ראש במנגנוני ההלכה, והדתיים מבקרים את החרדים שהם מקילים ראש במפעל הצינוני וצורכי המשק הישראלי. אך בשתי הגישות הללו, קשה לשמוע הד, ולו הקלוש ביותר, לערכי העומק המקוריים של צדק חברתי או סביבתי.

ושמיטת חובות? לזה מזמן אין זכר – לפני קרוב ל-2000 שנה, הלל תיקן את "הפרוזבול" (מנשר), שאפשר לבתי-דין לגבות חובות בשם המלווים, במקום האנשים עצמם. 'פתרון' זה אולי ענה על בעיית חוסר הנכונות של אנשים ללוות כסף בכלל (שחששו שלא יקבלו אותו חזרה), אך שפך את התינוק יחד עם מי האמבט, ועזב עניים מרודים לגורלם.

קצב נכון לפיתוח ולפעילות כלכלית? מהן הפרופורציות הנכונות לפעילות כלכלית ולצמיחה; ומהו היחס הראוי בין רדיפת פרנסה לבין חיי הרוח, ברובד הפרט והכלל?

לשאלות הללו יש תרגום מאוד מעשי וישיר: היום, רק פרופסורים ומורים נהנים משנת 'שמיטה' (שבתון) מעבודתם – מדוע רק הם? האם זאת זכות שצריכה להיות שמורה רק לאליטה אינטלקטואלית או שמא פועלי צווארון כחול גם הם עשויים ליהנות ממסגרת כזו? (חשוב לזכור, שהשמיטה המקורית הייתה לאיכרים, ולא לפיזיקאים). כיצד על המשק המודרני להיערך על-מנת להבטיח שנת שבתון כזכות בסיסית לכל אזרח? היערכות מושכלת למצב שבו 15% מכוח העבודה נמצאים בשבתון מתוכנן ומסודר, עשויה לסייע גם ליצירת פתרונות לבעיית האבטלה במשק.

לגבי ההתקדמות הבלתי פוסקת במדע ובטכנולוגיה: רבים טוענים, ביניהם מובילים בקהילה המדעית, ששנת שמיטה, הפעם תחת הכותרת 'מורטוריום', נדרשת כדי להשתלט על הפיתוח המסחרר של טכנולוגיות, שאת השלכותיו אין לצפות. האם אפשר וכדאי להשלים עם המירוץ לפיתוחים בביו-טכנולוגיה, לדוגמה, בלי להרהר במעשינו? בלי להכריז "פוס", רגע, כדי שנוכל לקבוע כללים למשחק החדש הזה? רבים יגידו שזהו חלום אוטופי, אפילו אם היינו מסכימים שהוא רצוי. פירוש הדבר, שהם רואים בפיתוח הטכנולוגי מכונה שקשה לעצור בעדה, מכונה שרצה מאליה ואנו פשוט רצים אחריה. אם כך הוא, אז המצב אף חמור יותר ממה ששיערנו: היפוך תפקידים מוחלט בין ה'עבד' לבין ה'אדון'; או יותר נכון, בין בעל המלאכה לבין הכלים שלו. הרי הצד התיאולוגי של השמיטה מדגיש שאין דבר שהוא שלנו (לא אדמה, לא כסף, לא חפצים כלשהם), ולכן אסור ללכת עם רעיון הבעלות עד הסוף; הצד התיאולוגי גם מדגיש, שאנו איננו עבדים לאותם חפצים אלא לכוח רוחני מתעלה, המביע חופש מחומרות דטרמיניסטית כזו.

שמיטה כאתגר לפערים חברתיים

החוקר האמריקני אלן דורנינג טען שרוב הנזק הסביבתי בעולם נגרם על-ידי אנשים שיש להם או יותר מדי או פחות מדי, ולכן שאלת המפתח (ושם ספרו) היא: מה זה די? (Alan Durning, How Much is Enough?). צריכת יתר ותת-צריכה הן בעיות הקשורות זו לזו קשר הדוק. אי-אפשר לפתור את האחת בלי השנייה.

לרעיון של שמיטת חובות ישנן השלכות שמתחילות ברמה של בין אדם לחברו ועד לרמה הגלובלית ביותר, כמו היחסים בין מדינות מפותחות למתפתחות וכיוצא באלו. מחיקת חובות אחת לשבע שנים מביאה לידי "איפוס" מחזורי. כלומר, מערכת שמאפשרת פעילות בלתי מרוסנת (זמנית) ויצירת פערים כלכליים (נוסח קפיטליזם), בד בבד עם מנגנון לסגירתם (קרוב יותר לחזון הסוציאליסטי) שיוצר דגם של "משק מעורב" – אם תרצו "דרך שליטת יהודית".

כפי שצוין, המוסד המסוים של הלוואת כספים שונה בימינו. אך אף על פי שהפתרון יצטרך להיות שונה, הבעיה, לא רק שלא נעלמה, אף הפכה לבוערת יותר: במדינת ישראל היה פעם הפער הכלכלי (בין העשירונים העליונים לתחתונים) הגמוך ביותר במערב, כיום היא ניצבת בין המובילים. כמו כן, פרשני חברה מדברים עתה על התפתחות של שתי כלכלות – כלכלת היי-טק שהנה כמעט עולם בפני עצמו, וכל שאר המדינה. האם דרושים מנגנונים נוקשים למניעת גידול בלתי מרוסן של הפער החברתי-כלכלי? כיצד נוכל היום "להתאפס" וכיצד נשכיל לצמצם פערים בחברה ובמשק?

שמיטה ישראלית - מוציאים את השמיטה מהמטבח עינט קרמר

(פורסם במוסף השבת של מקור ראשון, ערב פרשת "בהר" תשע"ג)

יש לציין, לצד ה"פספוס" ברמה הלאומית קמו, כבר בשנת השמיטה הקודמת, שורה של יוזמות מקומיות, שרבות מהן לא התרוממו מעבר לרמה ההצהרתית, שקראו לאימוץ שמיטה אחרת. בין היוזמות היו לקיחת שנת שבתון באופן וולנטרי, קריאה לבנקים לקיים בעצמם שמיטת כספים, הורדת קצב הייצור במפעלים לטובת חשיבה מחודשת על חזון המפעל ועוד.

הסיבה, בשלה היוזמות הנקודתיות לא "תפסו", הייתה, לדברי היוזמים, התעוררות מאוחרת מדי לפעולה (בדרך כלל בשנת השמיטה עצמה) לצד מחסור בהכשרת הלבבות להבנת הקשר בין השמיטה ("נו הדבר הזה עם האדמה שמוכרים בכאילו לגוי את האדמה כדי לעשות עסקים כרגיל, כמו הקטע הזה של החמץ בפסח") ובין היוזמות שנגעו בתחום הכספים, הפנאי והרוח.

לשמחתנו, בשנים האחרונות מתחיל תהליך של פתיחות לרעיונות חברתיים וסביבתיים בכלל ולכאלו היונקים מרוח היהדות בפרט. המאבק החברתי של הקיץ שעבר עורר גל תודעה חברתית – כלכלית בחברה הישראלית, ותוצאות הבחירות האחרונות מספרות גם הן סיפור דומה.

מתוך כך, ישנה תחושה כי אם בתקופה הקרובה יושקעו הכוחות הנכונים בבניית תוכנית אב לשנת "שמיטה ישראלית" משמעותית (מבלי להיכנס לדיון ב"לב ההלכתי" של השמיטה, שגם הוא כאוב, אך מורכב מדי לשלב זה), ישנו סיכוי טוב להפיכת שנה זו לשנה של השראה ועשייה כאחד.

לעניין תחומי העשייה בה צריכה להתמקד שנת השמיטה הקרובה, ניתן לחלקם לארבעה תחומים עיקריים:

1. שמיטת כספים - אחד מהנושאים מעוררי ההשראה ביותר בתחום השמיטה, הינו נושא שמיטת החובות, שיאפשר למשפחות רבות לצאת ממעגל העוני אל חיים בכבוד. יעקב עזרא, יו"ר עמותת "הגדת-עזרה מגד" שהוקמה לזכר אחיו סמ"ר גד עזרא ז"ל, התחיל, כבר בשנת השמיטה הקודמת, להוביל יוזמה לשמיטת כספים חלקית למשפחות אשר מתחייבות לעבור תהליך הבראה כלכלי משמעותי, ובכך לסייע להן לצאת אחת ולתמיד ממעגל החוב. "הרצון שלנו", מסביר עזרא, "הוא לפנות לגופים גדולים כגון עיריות או ספקי שירותים בסיסיים ולהציע להם את הרעיון של שמיטת חובות חלקית. כך, במקום "לא לראות לעולם את הכסף" יזכו החברות להחזר של חלק מהחוב, ויסייעו למשפחה לצאת ממעגל החייבים". יוזמה דומה של מכון התורה והארץ ופעמונים פונה אל ציבור של אנשים פרטיים שומרי מצוות ומציעים להם לזכות בקיום מצוות שמיטת חובות (מצוה נדירה שניתן לקיים רק אחת לשבע שנים) בכך שילוו כספים לקרן "נדיבי ארץ", ומיד בסוף שנת השמיטה ישמטו את החוב. בכספים שיצטברו בקרן, ישתמשו הנאמנים שלה על מנת לסייע למשפחות במצוקה כלכלית – וכך זוכה השומט גם בקיום מצוות צדקה. לצד יוזמות ברמה הלאומית ניתן לקבל החלטה כי שנת השמיטה הינה שנה של הטבות ממוקדות בחלשי החברה, של דאגה לבטחון תזונתי גורף ושל חקיקת סדרה של חוקים חברתיים בעניין זה.

2. עשייה חיובית - מיקוד חשוב של שנת השמיטה הינו עידוד עשייה חיובית בהשראת הערכים המרכזיים של שנת השמיטה. פרופ' אלון טל, יו"ר התנועה הירוקה וחבר דירקטוריון קק"ל מציע למשל, להכריז על שנת השמיטה מבחינה לאומית כעל שנה שיקום משאבי הטבע של ישראל, הנמצאים במצב קשה עקב שימוש יתר. זאת הוא עושה, כמובן, בהשראת שיקום האדמה

"וַיִּדְבַּר ה' אֶל-מֹשֶׁה, בְּהַר סִינַי לֵאמֹר. דַּבֵּר אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם, כִּי תָבֹאוּ אֶל-הָאָרֶץ, אֲשֶׁר אָנִי נֹתֵן לָכֶם--וְשָׁבְתָה הָאָרֶץ, שְׁבַת לָהּ. שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע שָׂדֶךְ, וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְמַר פְּרֹמְךָ; וְאָסַפְתָּ, אֶת-תְּבוּאָתָהּ. וּבַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית, שְׁבַת שְׁבַתוֹן יִהְיֶה לָאָרֶץ--שְׁבַת, לָהּ: שְׂדֶךְ לֹא תִזְרַע, וְכַרְמֶךָ לֹא תִזְמַר. אֶת סְפִיחַ קִצְיֶיךָ לֹא תִקְצֹר, וְאֶת-עֲנָבֵי נִזְיֶיךָ לֹא תִבְצֹר:

שְׁנַת שְׁבַתוֹן, יִהְיֶה לָאָרֶץ. וְהָיְתָה שְׁבַת הָאָרֶץ לָכֶם, לְאָכְלָה--לָךְ, וְלַעֲבָדְךָ וְלַאֲמָתְךָ; וְלַשְׂכִּירְךָ, וְלַתּוֹשֵׁבְךָ, הַגֵּרִים, עִמָּךְ. וְלַבְּהֵמָתְךָ--וְלַחַיָּה, אֲשֶׁר בְּאֶרְצְךָ: תִּהְיֶה כַל-תְּבוּאָתָהּ, לְאָכְלָל." (ויקרא כ"ה א'-ז')

מצוות השמיטה, המופיעה בפרשתנו, חייבה כל חקלאי בארץ-ישראל לנטוש את שדהו אחת לשבע שנים, להפיק את פירותיו, לתת לאדמה מנוחה ולאפשר לכל אדם (ואף לבהמות) להיכנס לשדה וליטול חלק מברכת האדמה. בשנה זו גם התבטלו החובות הכספיים, והאנשים קיבלו הזדמנות ל"התחלה חדשה" במקום לשקוע בעוני ללא כל אפשרות להיגאל ממנו.

בכך נגעה מצוות השמיטה בשלושה מיסודות החיים – אדמה – אותה אנו שומטים ומאפשרים לה להתחדש אחרי שש שנות עיבוד אינטנסיביות, זמן-המתפנה באופן קולקטיבי כאשר קיבלנו על עצמנו, כחברה חקלאית, לא לעבד את האדמה שנה שלמה, וכסף – עליו אנו מוותרים לטובת אלו שאין להם להחזיר את חובותיהם.

אין ספק כי שנת שמיטה ראויה לתת השראה ולהוביל לעשייה של ממש בישראל בת ימינו, המופרטת ומרובת הפערים. לאור זאת, מפתיע ואף כואב לראות את הצטמצמות המצווה הכבירה הזו והפיכתה לתת סעיף של דיני הכשרות, המפריד בין דתיים לחרדים, לא רלוונטי לחילונים, ומשפיע על החברה הישראלית בכללה בעיקר בהעלאת מחירי הפירות והירקות. על כך כתבו אבי שגיא וידידה שטרן במאמר שפורסם בעיתון הארץ:

"השמיטה הישראלית היא חוויה מדכאת של החמצת רגע חסד פוטנציאלי בחיינו הלאומיים. הרעיון המקראי נהפך לזירת קרב נוספת בין פוסקי הלכה, זה באיסורו וזה בהיתרו, בלי שיתנו דעתם לאידיאה הנאצלת, המוטלת מדממת לפתחה של המדינה היהודית. שורת הנפגעים ארוכה: הדת, שמידרדרת לחוסר רלוונטיות ואף גרוע מכך; המדינה, שמאבדת הזדמנות להתהדר בגלימה יהודית מוסרית מפוארת ומתקנת עולם; החקלאות היהודית, שאגרוף האיסור ההלכתי מכה בבטנה הצמוקה והשדופה; וכלל האזרחים, שחמישית מהם עניים, שיאלצו לשלם מחיר מופקע על מצרכי יסוד, דווקא בשנת השמיטה..."

המאמר הנ"ל נכתב ערב שנת השמיטה הקודמת, שנת תשס"ח, לצד מאמרים נוספים המבכים את ההחמצה (החוזרת) של ההזדמנות להוביל מהלך ייחודי בישראל, המחזק את אופייה היהודי של המדינה ופועל להגברת המודעות והעשייה החברתית – כלכלית בה.

המאמר, מסתיים בקריאה :

"בשנת השמיטה תשס"ח הדת שומטת את אחיזתה במציאות; המדינה שומטת את אופייה היהודי הייחודי; החברה שומטת את אחריותה לצדק חלוקתי מינימלי. נדרשת קואליציה אגרסיווית שתאגד כוחות חברתיים, מוסריים, תרבותיים, דתיים ולאומיים במדינה היהודית והדמוקרטית, לטובת החייאת אידיאת השמיטה. הבו לנו מנהיג דתי או אחר שיעשה מעשה הלל הזקן."

מאמרים

השיטה בשנה זו, הרי שניתן לאתגר אותה ואת עצמנו בשאלות מהותיות של חזון אישי ועסקי, וליצור מהלך של חשיבה מערכתית בכל המסגרות בהם אנו נמצאים.

4. חידוש הברית – במוצאי שנת השמיטה עלו כל עם ישראל למקדש, והמלך קרא בפניהם את ספר התורה, דבר שנתן להם חוויה רוחנית מאחדת. ליווי הפעילות של שנת השמיטה בפעילות לחידוש וחזוק הברית בין כל תושבי הארץ הזו, ובינינו ובין האדמה עליה אנו יושבים באמצעות כנסים ואירועים המוקדשים לעניין זה, הינו דבר נדרש וחשוב ביותר.

”שמיטה ישראלית”

בחודשים האחרונים מתחיל להתגבש מהלך, שאני שמחה להיות חלק ממנו, של הקמת גוף מרכזי, מחבר ומתכלל של כלל פעילות השמיטה תחת הכותרת ”שמיטה ישראלית”. הגוף יקדם מהלך חינוכי רחב לקראת שנת השמיטה, יוביל חיבורים בין גופים ויחזמות, ירכז ידע ופעילות קיימת, ויוביל מפגשים רעיוניים ומעשיים סביב שנה זו. מתוך הבנה כי בשלו התנאים וכי קרבה שנת השבע, אנו מקווים כי שנת תשע”ה תהייה שנה תוססת ומגוונת של לימוד ועשייה, לצד עצירה והתבוננות מחדש, של האטת המירוץ הכלכלי לצד חקיקה חברתית רחבה, ושהשאלה הרווחת ברחוב תהייה ”מה נשמט?”

החקלאית בשנה השביעית, אחרי שש שנות עיבוד וניצול. כיוון אחר של עשייה חיובית בשנת השמיטה הינו חיזוק כל תחום ההתנדבות בהשראת שנת השמיטה, כאשר מה שנשמט כאן הוא זמננו שהוא הבסיס לקיום הכלכלי שלנו בהווה בדומה לאדמה בימי התנ”ך. יוזמה זו ניתנת למימוש בתצורת ”בנק זמן” אליו ירשמו יחידים ועסקים, שיתרמו זמן קבוע מראש למטרות חברתיות, בין אם בתחום התעסוקה המרכזית ובין אם בתחומים אחרים (דבר שגם ייתן מענה לרעיון אחר בשנה זו – של התפנות מהעיסוק העיקרי לפיתוח כשרונות אחרים). רעיון נוסף השואב מהתפנות האיכר הקדום מעיסוקו המרכזי לטובת עשייה אחרת הינו פינוי עיתים לתורה, לתרבות ולרוח בצורה מובנית (גם במקום העבודה), בילוי זמן ארוך יותר עם המשפחה או התגייסות לפעילות קהילתית משמעותית בשנה זו. כל הרעיונות הנ”ל הינם רעיונות וולנטריים שיכולים להתקבל ברמה האישית (שם הערכות מבעוד מועד היא קריטית), ברמה התעסוקתית (עסקים יכולים לקהל על עצמם כל אחד מהרעיונות הנ”ל בצורה קולקטיבית) או אף ברמה הלאומית – באמצעות עידוד שני הראשונים בדרכים של מענקים או חקיקה לעניין זה.

3. פסק זמן מהמירוץ – הרעיונות המתייחסים לעצירת או האטת המירוץ בשנה זו נוגעים בלב השיטה הכלכלית בה אנו חיים. גם אם לא נשנה את

התשובה למחאת הקוטג' עינט קרמר

(פורסם במוסף השבת של מקור ראשון, ערב פרשת ”בהר” תשע”ד)

חברתי, קשרי ישראל-תפוצות, חיבור בין חלקי העם, קהילות, צדק חלוקתי והעולם העסקי.

כשלושה שבועות לאחר מכן התקיים מושב מיוחד בכנסת, ובו שרים וחברי כנסת (בהובלת ח”כ רות קלדרון ויו”ר האופוזיציה ח”כ יצחק הרצוג) קיבלו על עצמם לקדם שנת שמיטה משמעותית בישראל. בחודשים האחרונים פועלים כל השותפים האמורים לבניית יוזמה רחבת היקף שתחזיר את שנת השמיטה ללוח השנה היהודי של מדינת ישראל, כשנה של התבוננות עצמית, ערבות הדדית ואחריות סביבתית, תחת הכותרת המשותפת ”שמיטה ישראלית”. אז מה יש בה, בשנת השמיטה, שמצליח לגעת ברבים כל כך ולהניעם ללימוד וחשיבה מחודשת על אורח חייהם ועל החברה הישראלית בכללותה? ומה השתנה בשנת השמיטה הנוכחית, שנדמה כי בה מתחילים לצאת רעיונות אלו מן הכוח אל הפועל?

אתגר למחשבה

ובשנה השביעית, שבת שבתון יהיה לארץ שבת לה’.

שָׁדָךְ לֹא תִזְעַקְךָ מִן הָאָדָם בַּיּוֹם הַהוּא וְעַבְדְּךָ וְעַבְדְּתְךָ לֹא יִזְעַקְךָ לֵאמֹר. אֵת סִפְיֹת קִצְרֹךְ לֹא תִקְצֹר וְאֵת עֲבָדֶיךָ לֹא תִבְצֹר.

שָׁנַת שְׁבַתוֹן יְהִי לְאַרְצְךָ, וְהִיְתָה שְׁבַת הָאָרֶץ לְכֶם לְאָכְלָהּ לָךְ וּלְעִבְדְּךָ וּלְאִמָּתְךָ וְלְשִׁכְרֶיךָ וּלְתוֹשֵׁבְךָ הַגֵּרִים עִמָּךְ וּלְבַהֲמֹתֶיךָ וְלַחִיָּה אֲשֶׁר בְּאַרְצְךָ תִּהְיֶה כָּל תְּבוּאָתָה לְאָכְלָהּ (ויקרא כה א-ז).

מצוות השמיטה, כפי שהיא מופיעה בפרשת בהר ובכתובים אחרים, הינה חלק ממערך זמנים מחזורי בן שבע שנים המכוון את התודעה של עם ישראל בנוגע לאבני הבניין של החיים – היחס לא-ל, היחס לאדמה ולרכוש, היחס לעבודה

נראה שהחברה הישראלית היום כבר בשלה לעיסוק בתכנים החברתיים הגלומים בשמיטה. השמיטה הישראלית תופסת תאוצה מצוות השמיטה שהנחילה תורת ישראל לעם היהודי חייבה כל חקלאי בארץ ישראל לנטוש את שדהו אחת לשבע שנים, להפקיר את פרותיו, לתת לאדמה ולבעלי החיים מנוחה ולאפשר לכל אדם להיכנס לשדה ולטול חלק מברכת האדמה. בשנה זו גם התבטלו החובות הכספיים, והאנשים קיבלו הזדמנות ל”התחלה חדשה” במישור הכלכלי והחברתי.

קשה שלא להתרשם מעומק האינדאה ומגובה השאיפות שמציגה לפנינו שנת שמיטה. בשנה הזו הרכוש אינו חזות הכול, הזמן אינו דוחק והטבע הינו הרבה יותר ממשאבים לניצול. שנת השמיטה מציגה לפנינו חלופה רווית אהבת ישראל ואהבת ארץ ישראל, המבקשת לחדש את איכות החיים בכלל המערכות, במאמץ ציבורי מיוחד במינו.

שנה של מעורבות חברתית, של התחדשות רוחנית ומוסרית ושל התבוננות סביבתית מעמיקה. שנה של אחווה, תרבות, רוח, משפחה וקהילה. שער בזמן הנפער אחת לשבע שנים וקורא לחידוש הברית בין האדם, החברה והאדמה. שנה המשאירה את רישומה על שש השנים שלאחריה.

מתוך הכרה כי שנת השמיטה היא ערך יסוד בחינוך האדם בישראל, ומתוך הבנה כי עם שיבת העם היהודי לציון מבקשת השמיטה את הגשמתה בזמן הזה, אנו מבקשים לפעול יחדיו על מנת להחיות את שנת השמיטה ולקיימה כשנה משמעותית בחיי היחיד, הקהילה, החברה והאומה.

מסמך זה, ”אמנת שמיטה ישראלית”, נחתם על ידי הרב הראשי לישראל, הרב דוד לאו, כמו גם על ידי עשרות מנהלי ארגוני זהות יהודית, עמותות העוסקות באקטיביזם חברתי, נציגי מוסדות חינוך ואנשי עסקים, באירוע היסוד של יוזמת ”שמיטה ישראלית” שהתקיים לפני כחמישה חודשים בתל אביב. לצד החתימה על האמנה התקיימו באירוע עשרה שולחנות עגולים אופרטיביים שדנו במקביל בשאלה ”מה עניין שמיטה לחינוך, כלכלה, רווחה, סביבה, צדק

מאמרים

והיחס לאחר – השכן, העני, הגר ובעל החיים. בכך היא מרחיבה את תודעת השבת (המנכיחה ערכים דומים) מיחיד לעם שלם, כדברי הרב קוק זצ"ל: היחיד מתנער מחיי החול לפרקים קרובים – בכל שבת. בא שבת באה מנוחה... את אותה הפעולה, שהשבת פועלת על כל יחיד, פועלת היא השמיטה על האומה בכללה... אין רכוש פרטי מסוים ולא זכות קפדנית, ושלוש א-להי שורר על כל אשר נשמה באפו. "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה, לך ולעבדך ולאמתך ולשכירך ולתושבך הגרים עמך, ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכל". אין חילול-קודש של קפדנות רכוש פרטי בכל תוצאות יכולה של שנה זו, וחמדת העושר, המתגרה על ידי המסחר, משתכחת: "לאכלה ולא לסחורה" (הקדמה לשבת הארץ). רעיון זה, של חברה שלמה הבוחנת את עצמה ומאתגרת את התנהלותה בתחומים התשתיתיים והבסיסיים ביותר בחיים ובנפש על בסיס מחזורי קבוע, מעורר השראה בקרב רבים, המרגישים כי ישראל של ימינו תצא נשכרת ממהלך כזה דווקא בתקופה הנוכחית. גם ברמה האישית, רעיון השמיטה מאתגר את החשיבה המערבית- צרכנית שהורגלו אליה בדורות האחרונים (וביתר שאת בשנים האחרונות). אליבא דשנת השמיטה מקור הכוח והברכה שלנו אינו טמון בנו – הארץ שובתת שבת לה, אנו שובתים ממלאכת השדה, ובכל זאת השפע מגיע. ההשלכות של רעיון כזה הן רבות, וביניהן ההבנה כי המקצוע והרכוש שברשותנו אינם אלו שמגדירים אותנו. השפע הינו א-לוהי וכולנו יכולים לקחת חלק בו, הן כמשפיעים והן כמושפעים. רעיון ההרפיה לשנה מעומס העבודה (החקלאית בעבר) לטובת משפחה, קהילה, תרבות ורוח מצית את הדמיון ברמה האישית, הקהילתית והלאומית. מבחינה סביבתית מציעה השמיטה הסתכלות רדיקלית – הפסקה של שנה מראיית שותפינו לבריאה באופן תועלתני בלבד, הכרת תודה על הטובה וכמובן מתן אפשרות למשאבי הטבע להשתקם משימוש יתר. שמיטת הכספים מרחיבה את ההסתכלות לעולם הכלכלה, ומציעה לכל אדם "התחלה חדשה" מבחינה כלכלית אם הגיע אל פי שוקת שבורה. עושר הרעיונות והערכים "שמחזיקה" שנת השמיטה – ורק חלק מהם הועלו כאן על הכתב – אל מול ה"דלות" של דחיקתה לתחום הכשרות והגינות בלבד (לפחות עבור 98 האחוזים בחברה הישראלית שאינם חקלאים) הם אלו שיוצרים את הפער שרבים כל כך חשים שאת הצורך במילוי. עובדת היותה של שנת השמיטה "חד פעמית", במובן שהיא דורשת התגייסות של המערכות לשנה בלבד ולא שינוי תשתיתי עמוק, אך גם מחזורית – דבר שמבטיח שהשינוי אכן יוטמע לאורך זמן – מעוררת יחידים, ארגונים ומוסדות לקבל על עצמם התגייסות לטובת התהליך.

התעוררות מוקדמת

הן מצוות השמיטה והן הרעיונות העומדים בבסיסה (או שיכולים להתפתח לאור הערכים שהיא מנחילה) לא נולדו במחזור השמיטה האחרון. עם זאת, נראה שדווקא שנת השמיטה הקרובה, התשע"ה, תאופייני בריבוי מיזמים מקומיים ולאומיים סביב ערכי השמיטה. הסיבות לשינוי הינן מגוונות. הציבור הישראלי הכללי, במידה רבה בעקבות מחצית קיץ 2011, עוסק בשנים האחרונות בשיח זהות חברתי-כלכלי. השיח, שעד כה נדחק לשוליים מול השיח הביטחוני-פוליטי, התעורר ב"מחצית הקוטג'"

שמיטה נשית/ חנה קהת

מכל הנכסים, הכי קשה לשמוט דעות, עמדות, ואמונות. הכי קשה לערער על תפיסות עולם שניקנו עם חלב אמנו, אך זו חובת השמיטה שלנו. נשים מדברות שמיטה

מה לאישה ולשמיטה?

לשמוט בעלות נראה דווקא תפקידו של ה"בעל", "בעל המשפחה", "בעל האדמה", "בעל הנכסים", וכמובן "בעל הבית". הבעל מנסה לעצמו את הנבעל. לא במקרה יש זהות בתואר של האל הכנעני המרווה את האדמה, אל הבעל, לכינוי שהוצמד לגבר הנושא אישה לפי המסורת הפטריארכאלית. גם האקט הימיני זכה לכינוי בעילה, היינו "קניין".

לכאורה הקריאה לשמוט בעלות, כפי שעולה מהפרשה שלנו, אינה רלוונטית לנשים, שחונכו לאורך הדורות להיות נקנות, ובעלות, ומסורות לכל מי שהן שייכות. גם למשפחה המנסכת את האם כעומדת לשירותה, כמאפשרת את קיומה, ככלי וכבית "אישה גולם היא ואינה כורתת ברית אלא למי שעשאה כלי שנאמר (ישעיהו נ"ד, ה') כי בועליך עושיך" (בבלי, סנהדרין כ"ב, ב') וכן נאמר: "ביתו זו אשתו" (משנה יומא א', א'). לכן נראה כי השמיטה היא באמת יותר עניין גברי.

אולם, אין הדבר כך. אתגר השמיטה לחלוטין חשוב עבורנו הנשים. המבנה הפטריארכאלי לא היה יכול להחזיק ללא שיתוף פעולה שלנו, הנשים. בשם הדת, ולמען המסורת, בשם קדושת המשפחה, ולמען הביטחון האישי, אמצנו את היותנו קניין, כלי ובית. הפנמנו את תפקידנו כמאפשרות, כקיימות עבור הזולת, כמשרתות את כל מי שסביבנו, זולת ההכרה בעצמנו ובזכויותינו.

ניכסנו לעצמנו את התפיסות הללו, והפכנו אותן לאידיאל מקודש, לא 'קדושה מעונה', אלא קדושה במסירותה. במידת החסד ובריקון מתוכן עצמי בסתר לקחנו את העמדות הללו, אימצנו אותן אל לבנו, והפכנו לבעלות עמדה שמסכינה לחיים הפטריארכליים, בהם אנחנו משמיטות את זכויותינו מידינו. העמדות הללו שניכסנו אפשרו את התפשטות יצר הבעלות של גברים בחברה עד לכדי בעלות בכוח ולעיתים קרובות מדי גם באלמות, ורק מאבקים של נשים נגד התופעות הללו החלו לקרב את הצדק והמוסר במלחמה הקשה למיגור הניצול, הכפייה והאלימות כלפי נשים.

חובתנו המוסרית לשמוט את הנבעלות, את העמדה שאנו נולדנו לעמוד לשרות, ולעבוד קשה ולחפש את זכויותינו, את עצמנו, ואת עצמאותנו. מכל הנכסים, הכי קשה לשמוט דעות, עמדות, ואמונות. הכי קשה לערער על תפיסות עולם שניקנו עם חלב אמנו, אך זו חובת השמיטה שלנו

מה עניין שמיטה לאייל גולן? / אורנה תנעמי גרמי

מה קורה כשחוקי התורה מקבלים פרשנות שמפלה מחצית מהאוכלוסייה? מה קורה שהשמיטה לא מצליחה לשחרר את העגונות ומסורבות הגט? נשים מדברות שמיטה

מצוות השמיטה, ללא ספק, היא אחת המצוות הקשות ביותר לביצוע, ועם זאת ידוע כי חז"ל החמירו בה מאוד, וכי עם ישראל מראשית כניסתו לארץ ישראל הקפיד לקיימה במסירות רבה על כל פרטיה למרות הקשיים הכלכליים והחברתיים הנובעים ממנה.

טעמים שונים מציעים הפרשנים לפי דעת מקרא למהותה של מצווה זו, ואף לא אחד מהם מדבר על מצוות שבין אדם לחברו בהקשר של השמיטה. חז"ל אומרים "זרעו שש והשמיטו שבע, כדי שתדעו שהארץ שלי היא"; אבן עזרא פירש כי השמיטה עוזרת לעם ישראל להתפנות ללימוד תורה ואף העניינים מתפנים שהרי מתפרנסים מההפקר; בעל עקדת יצחק מסביר כי עבודת האדמה במהותה נועדה לסיפוק הצרכים ולא על מנת להתעשר ולכן עניין שמיטה הוא כיבוש היצר ובפרט יצר הקניין שהרי בעלות הקרקע הופכת הפקר (ניתן לחשוב שלפי פירוש זה, זו מצווה שבין אדם לחברו אך לכל היותר מצווה בין אדם לעצמו ולכן- למקום).

לפני מס' שנים קראתי את דבריו של פרופ' ליבוביץ' בספרו 'שבע שנים של שיחות על פרשת השבוע', בעניין השמיטה, והם היו עבורי תחילתה של הבנה חשובה עד מאוד בעניינים של מוסר וחוק. לייבוביץ' במקביל שיחותיו בנושא השמיטה, מבקש להוכיח כי השמיטה היא מצווה שכל כולה בין אדם למקום, ושכל מהותה היא שעבודו של האדם לעבודת ה' בלבד ולא שאלה של מוסר חברתי. ויחד עם זאת, דבריו מלמדים אותנו תובנה משמעותית מאוד בענייני מוסר.

את טענתו מוכיח ליבוביץ' דרך פרשנות פשוטה ומדויקת לטקסט התנכ"י. הוא מבהיר כי הבטחת הארץ לעם ישראל "כי תבואו אל הארץ אשר אני נותן לכם" מותנית במימוש המצוות שתלויות בארץ ולא ניתנת כמתנת חנים שהרי המשך הפסוק "ושבתה הארץ שבת לה" מוכיח כי מדובר בהתניה אופרטיבית שבתוכה מצוות השמיטה, היובל וכל אלו שתלויות בא". עם ישראל, על ידי קיום המצוות, יהפוך עצמו לראוי להבטחה ולא יקיים את המצוות משום שזו הארץ המובטחת. בטענה זו לייבוביץ' מוכיח כי המצוות ובכללם השמיטה נועדו לשעבד את האדם לעבודת ה' ובכך להופכו לטוב לבב (לפי דברי הרמב"ם- שמונה פרקים, פרק ד'). משמע, משעבד את יצריו למצוות ה'.

להבנת, באמירה זו הוא מכוון לכך שמצוות האל כל עניינם הוא מימוש רצון האל ועלינו להיות נטולי אגו ולקיימם מתוך אמונה וזאת על מנת לא להפוך שבויים של יצרנו. שנת שמיטה מעמידה באופן בהיר את קיום רצון האל, בהנחה שאנחנו לא עסוקים בהקלות ובמעקפים (פרוזבול למשל).

ומה עניין שמיטה לאייל גולן?

בחודשים האחרונים מלווה אותי שאלה שכבר הרבה זמן מעסיקה אותי- האם הנאמנות לחוק הישראלי מטשטשת את אמות המוסר שלנו? נדמה שכן. בימים בהם ראש ממשלה עתיד להיכנס לכלא ואולי לארח חברה לנשיא לשעבר ניכר כי נבחרו הציבור ודמויות בעלות השפעה שכחו לשאול את עצמם שאלות של מוסר בטרם הפרו את החוק (ועוד לא דיברנו על דוגמא אישית). הרי אייל גולן מתייחס למעשים שלו כמעשים שנעשו במסגרת החוק ובכך לא מרבה לשאול את עצמו שאלות שנוגעות למוסר (לפחות לא הרבה שאלות). הנשיא קצב לא חשב שעליו לפרוש כל עוד מתנהל משפט ציבורי נגדו, ואיש המשטרה לא היסס לרגע כששיקר ביחס לנהג האמיתי (אשתו, בנו) שביצע את התאונה ברכב העבודה שלו.

ואז עולה השאלה: לאן נעלמו אמות המוסר האישיות? האם בכלל יכולנו לסמוך עליהן מלכתחילה?

מסתבר שלא, בעיקר משום שמה שנראה לי כל כך נכון וצודק, לצד השני יכול להיראות חסר צדק ועיוות המציאות, אמות המוסר שלנו יכולות וצריכות לנהל אותנו כיחידים אך לא יכולות לנהל אותנו כחברה. מערכת החוקים של התורה לא משאירה מקום לשאלות מוסריות אישיות שהרי המצוות לא ניתנות לשיקול דעת, ועלינו לקיימן במלואן כפי שניתנו לנו-חוקי התורה הם בעצם מעל הכל וכל מטרותן לכוון אותנו להתעלות מעל היצר, ומימוש המוסר האלוקי.

מיטת ארצות

התכנית מבוססת על כלים מעולם של תכנון בר קיימא, הם: א. התבוננות; ב. ראיון; ג. ותרגיל 4 השאלות.

תכנית ארצית לשיתופי פעולה של נשים:

א. התבוננות - תצפית על הקיים. ללא שיפוט. ההתבוננות היא השלב שבו לומדים אחת על השניה. בשלב הזה ניתן ליצור פגישות לנשים במכונים, בבתי מדרשות, ואף בבתי פרטיים ברחבי הארץ, פגישות אשר בהן תשתתפנה נשים שומרות תורה ומצוות מכל ההשקפות הקיימות בחברה הישראלית. הנשים תצגנה את עצמן, את מעשיהן, חייהן, השקפותיהן. השיח יהיה שיח של היכרות, ללא הפעלת שיפוט. שיח שיאפשר להבין את המשותף ואת השונה בין נשים שומרות תורה ומצוות בישראל.

ב. ראיון - בתכנון בר קיימא, זהו השלב שבו מראיינים את הלוקחה ומבררים מה בקשותיה, צרכיה, רצונותיה, חלומותיה. הראיון איננו מוגבל על ידי מקום, מרחב, כסף, או כל דבר אחר.

שנת השמיטה היא הזדמנות בה הנשים שהכירו אחת את השניה בשלב ההתבוננות, תוכלנה להביע את דעתן במגוון נושאים: האם הן היו רוצות לשנות את סדרי העדיפויות שבחיייהן? האם יש התנגשות בין תפקידן כאם ובין תפקידים אחרים שלהן? האם לאמהות צריך להיות מקום מיוחד בחברה שומרת תורה ומצוות במאה ה-21? ומה בדבר שירות צבאי? קריירה? השאלות רבות כפי מספר השאלות. זוהי הזדמנות לחשוב מחוץ לקופסא; להעלות ולהציף אתגרים, שאלות, מאויים שעל פי רוב מושקעים בטענות ש"לא נוח"; "אין כסף"; "החברה אינה מעוניינת" ועוד.

ג. ארבע השאלות - השאלה הראשונה היא "מה הצליח?" מדינת ישראל מתקיימת כבר 66 שנים. במהלך שנים אלה השתנו מודלים חשיבתיים ציבוריים בנושאי מגדר; הייתה חקיקה בתחום; יש כעת מקום לבחון מה באמת הצליח, באילו תחומים של עשייה, ומהם הגורמים שהובילו להצלחות אלה.

לאור זאת, נשאל "מה מאתגר?" מתוך בחינת הדברים שהצליחו, מתוך המידע שגילינו בזמן ההתבוננות ובזמן הראיון, אלו נושאים נשאו לנו לטיפול? מהם האתגרים לשש השנים הבאות?

השאלה השלישית נועדה לתמוך בעשייה בעתיד: הגדרת חזון משותף. למרות המבדיל בין ציבורי הנשים בישראל, יש עדיין נושאים רבים משותפים. הפעילות המוצעת נועדה לחזק את שיתופי הפעולה היכן שניתן. יצירת חזון משותף שיאפשר לכמה שיותר קבוצות של נשים להיות שותפות-אחיות יחזק את סיכויי ההצלחה בעשייה העומדת בפנינו.

ולסיום שנת השמיטה, ניתן בסוכות תשע"ו להכריז על "הצעד הבא בר השגה". מתוך רשימת האתגרים שיעלו, ייבחר אתגר אחד או יותר שהינו בר השגה. הנושאים יהיו תלויים בתהליך שציבור הנשים יעבור בשנת השמיטה. ההתקדמות תהיה תלויה במידת שיתוף הפעולה, ובזמן שנשים וארגונים ישקיעו, ובכלים שיפותחו לתמיכה בתהליכים שתיארו כאן.

התהליך המתואר כאן כהצעה לפעולה בתחום של שמיטה ומגדר הוא הזמנה להתמודדות. כל צעד בתהליך שיתבצע, יקדם את ציבור הנשים בישראל. היציאה מהשאננות מחד גיסא, והשינויים בחיי היום-יום מאידך גיסא, ייצרו עולם טוב יותר, לנו לחברותנו, לאמותינו ולבנותינו, ולכלל ציבור עם ישראל.

יחד עם זאת יש לשאול מה קורה כשחוקי התורה מקבלים פרשנות שהופכת חוקית בפני עצמה ומפלה מחצית מהאוכלוסייה? מה קורה שהשמיטה לא מצליחה לשחרר את העגונות ומסורבות הגט? מה קורה שמישהו בשם חוקי התורה מרשה לעצמו להשתיק אותי רק כי אני אישה?

אני חושבת שמעבר לאמירה של לייבוויץ' לגבי נאמנותנו למילוי רצון ה', חשוב לבקש כי נדייק בהבינו את עבודת ה' ולא נחטא לפרשנויות לא מוסריות של הציווי האלוקי, ואולי אף נרשה לעצמנו כפי שעשה ר' ינאי לשנות את ההלכה כשהיא מסכנת את עתידו של עם ישראל.

שמיטה ומגדר / שושנה בובלי

הצעה לפעולה בתחום של שמיטה ומגדר. כל צעד בתהליך שיתבצע, יקדם את ציבור הנשים בישראל. השינויים שיתרחשו ייצרו עולם טוב יותר. נשים מדברות שמיטה

פרשת בהר פותחת במצוות שמיטה: "...שש שנים תזרע שדך... ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ, שבת לה'...". נשאלת השאלה: מה בין שמיטה ומגדר?

כדי לענות על שאלה זו, נצטרך לבדוק מהי שנת השמיטה. אם שנת השמיטה מתמצית בפסיקה בתחום העבודה החקלאית (וטיפול בתוצרת) בשנה זו, הרי שהתשובה היא כמובן שאין קשר למגדר. גם נשים וגם גברים עוסקים בחקלאות, וההלכות בשנת השמיטה זהות. גם בנושא של שמיטת כספים אין הבדל בין נשים וגברים.

אבל, אם נתייחס לשנת השמיטה כשנת שבתון הסוגרת מחזור של שש שנות עמל ופעילות חברתית, הרי ששנת השמיטה מזמינה אתנחתא, שבתון - בדיקה לעומק של המצב הקיים בכדי לשפר את התכנון של העשייה בתחום המגדר בשש השנים הבאות.

למעשה, מעטות הן ההזדמנויות לבחינה של הנחות היסוד המדריכות את חיי היום-יום שלנו ואת העשייה החברתית, במיוחד בתחום המגדר. האתגרים גדולים, המלאכה מרובה והזמן מוגבל עד מאוד. לרוב, עוסקים בכיבוי שריפות; בהתמודדות עם אתגרי הקיום: מסורבות גט; אפליית נשים; "תקרת הזכוכית" ועוד. דומני שבשנת השמיטה הקרובה, ניתן ליזום שינוי בחשיבה בקרב נשים שומרות מצוות בישראל. הגיע הרגע המאתגר לבחון בשנת השמיטה הקרובה כיצד ניתן לקיים שיתוף פעולה, לא עם הדומה לנו, אלא דווקא עם השונה, עם נשים ממגזרים שונים והשקפות שלעיתים הן מנוגדות, כפי שנדגים בהמשך מאמר זה!

הרעיון המוצע כאן מבוסס על ידע מתחום התכנון לקיימות. ראשית כל, עלינו לבחון את הקיים ואחר כך להחליט מה הצעד הבא. כמו כן נלקחת בחשבון החשיבות והתרומה הרבה של שיתופי פעולה. התכנית להלן מזמינה את כלל הנשים בישראל, מכל המגזרים, ובעיקר שומרות תורה ומצוות, להשתתף בפרויקט בהיקף ארצי שיתן לנשים בעלות השקפות עולם שונות מאוד הזדמנות להכיר ולשמוע אחת את רעותה, ובהמשך אף לפעול יחד אל מול אתגרים העומדים בפני נשים בישראל.

אמנת "שמייטה ישראלית"

סצוות השמייטה שהנחילה תורת ישראל לעם היהודי חייבה כל חקלאי בארץ-ישראל לנטוש את שדהו אחת לשבע שנים, להפקיר את פרותיו, לתת לאדמה ולבעלי החיים מנוחה ולאפשר לכל אדם להיכנס לשדה וליטול חלק מברכת האדמה. בשנה זו גם התבטלו החובות הכספיים, והאנשים קיבלו הזדמנות ל"התחלה חדשה" במישור הכלכלי והחברתי.

קשה שלא להתרשם מעומק האידיאה ומגובה השאיפות שמציגה לפנינו שנת שמייטה.

בשנה הזו הרכוש אינו חזות הכול, הזמן אינו דוחק והטבע הינו הרבה יותר ממשאבים לניצול. שנת השמייטה מציגה לפנינו חלופה רווית אהבת ישראל ואהבת ארץ ישראל, המבקשת לחדש את איכות החיים בכלל המערכות, במאמץ ציבורי מיוחד במינו.

שנה של מעורבות חברתית, של התחדשות רוחנית ומוסרית ושל התבוננות סביבתית מעמיקה. שנה של אחווה, תרבות, רוח, משפחה וקהילה. שער בזמן הנפער אחת לשבע שנים וקורא לחידוש הברית בין האדם, החברה והאדמה. שנה המשאירה את רישומה על שש השנים שלאחריה.

סתוך הכרה כי שנת השמייטה היא ערך יסודי בחינוך האדם בישראל, ומתוך הבנה כי עם שיבת העם היהודי לציון מבקשת השמייטה את הגשמתה בזמן הזה, אנו מבקשים לפעול יחדיו על מנת להחיות את שנת השמייטה ולקיימה כשנה משמעותית בחיי היחיד, הקהילה, החברה והאומה.

